

ОДБРАНА

Година XII ■ Број 261 ■ 1. август 2016. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ШТА ЈЕ ДОНЕО САМИТ НАТО
У ВАРШАВИ?

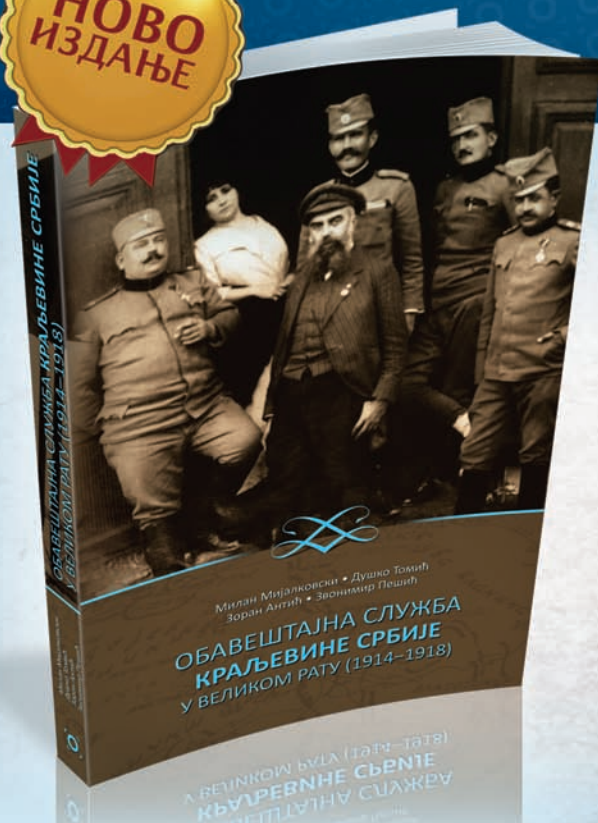
ИЗМЕЂУ ОДВРАЋАЊА И ДИЈАЛОГА

ПУКОВНИК АЛЕКСАНДАР БЈЕЛИЋ
КОМАНДАНТ 98. ВАЗДУХОПЛОВНЕ БРИГАДЕ

БЕЗБЕДНОСТ ЛЕТЕЊА КАО ИМПЕРАТИВ

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

Милан Мијалковски, Душко Томић,
Звонимир Пешић, Зоран Антић
Броширано, 15x23, 368 стр.
шифра: 111326; цена: 1.485,00 динара;
са попустом: 1.039,50 динара

Први ешелон у борби за ослобођење и уједињење Краљевине представљала је Војна обавештајна служба Србије. Врховна команда Српске војске постављала је високе захтеве и задатке својим обавештајцима и они су чинили огромне напоре да те задатке изврше у предратним, ратним или послератним условима.

ОДБРАНА

АКЦИЈА!
HALKIDIKI

Popust
10%

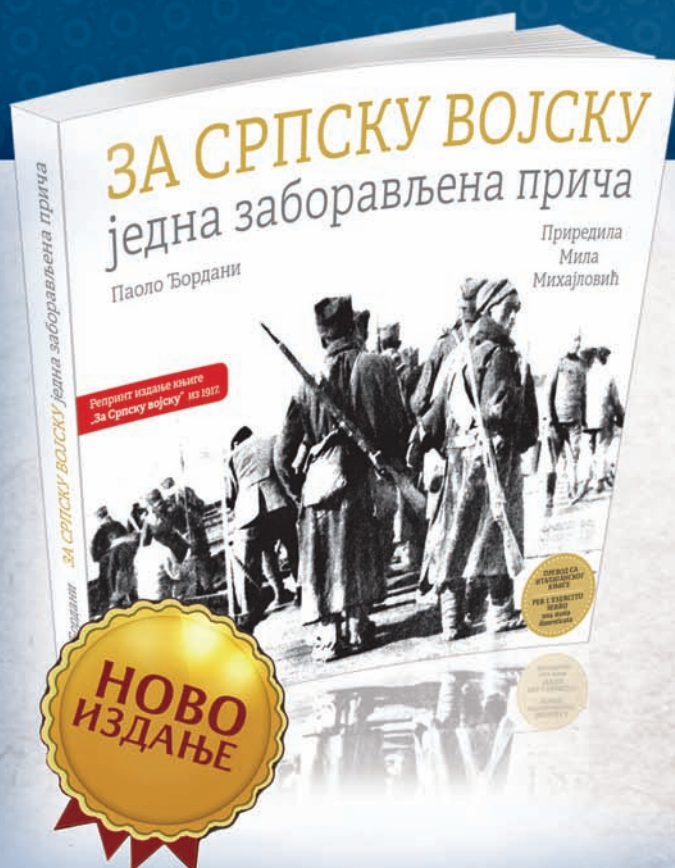
POLIHRONO
Vile FOULIS i KOSTAS

HANIOTI

Vile ARHONTIKO, ASTERAS 1 i KASANDROS

PEFKONORI

Vile GIANA i SOFIA 2

ЗА СРПСКУ ВОЈСКУ

– једна заборављена прича
Мила. Михајловић
Броширано, 23x21, 188 стр.
шифра: 111323; цена: 715,00 динара;
са попустом: 500,50 динара

Од 12. децембра 1915. па до 29. фебруара 1916. године италијанска морнарица је из Албаније евакуисала 260.895 српских војника и избеглица, 24.000 аустријских војника – заробљеника Српске војске, 10.153 коња, 68 топова и 300.000 тона хране и материјала. Са војском су евакуисани и Српска влада, војни врх, краљ Петар I Карађорђевић и регент Александар. Обављено је 248 пловидби са 350 лађа. Управо су ти подаци окосница књиге Паола Ђорданија, коју је за српско издање превела и приредила Мила Михајловић.

ОДБРАНА

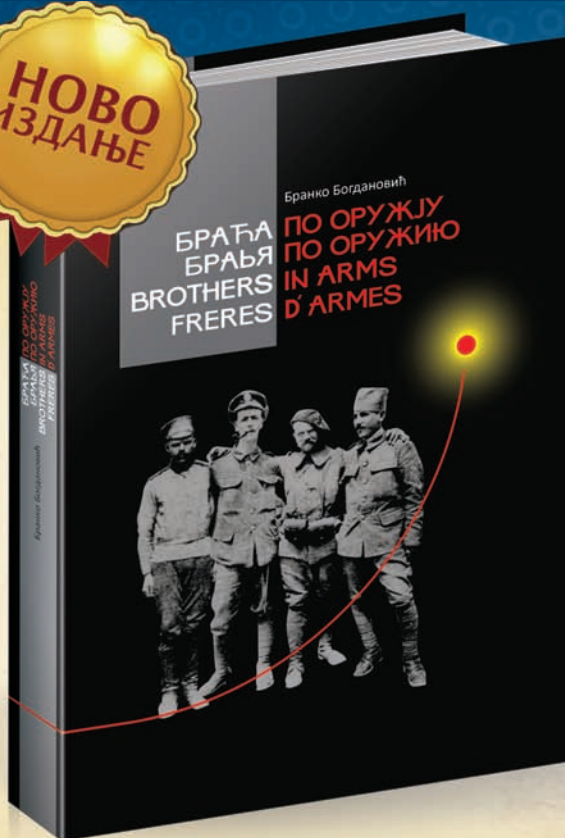
VRASNA PARALIA
Apart. hotel **GRAND EVA**

SUPER!
SOLUNSKA REGIJA

Popust
10%

STAVROS
Vila **PANOS**

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

БРАЋА ПО ОРУЖЈУ

Бранко Богдановић
Тврди повез, ф. 23x31, 568 стр.
шифра: 111330; цена: 3.575,00 динара;
са попустом: 2.502,50 динара

Књига се бави Првим светским ратом, као великом темом не само српске и руске националне историје, већ и историје Европе у целини. Поред организовања српске војске и њеног наоружања, као и српског начина ратовања у Првом светском рату, монографија доноси и мноштво нових чињеница о руском присуству на Балкану у том времену, али и присуству других савезничких мисија, пре свега француских и енглеских. Књига је преведена и на руски, француски и енглески језик и илустрована великим бројем фотографија.

ОЛБРАНА

АКЦИЈА!
OLIMPSKA REGIJA

Popust
10%

PARALIA
Vila ELLI

OLYMPIC BEACH
Apart. hotel GRAND

LEPTOKARIA
Vile AFRODITA 1 i 2

МАРШ НА ДРИНУ

Јасна Јојић
Броширано, 23x21, 224 стр.
шифра: 111331; цена: 440,00 динара;
са попустом: 440,00 динара

Сећања на Први светски рат чувају бескрајни низови исписаних страница, пожутелих фотографија, књижевних дела, документарних и играних филмова, али је само једна композиција, једна мелодија која је и данас, сто година касније, у читавом свету препознатљива као садејство нота које симболизују јауке, сузе, бол, пркос и јунаштво наших предака, као и понос свих нас који се тог рата и данас, читав век касније, сећамо.

ОЛБРАНА

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балош, др Славиша Влачић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попадић, Никола Остојић,
Александар Радић, Влада Ристић,
Драгана Барјактаревић, Милош Стругар

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић,
Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 23-810; 3241-254

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 261

Испраћај мировњака
у Централноафричку
Републику

Снимио
Жарко СКОКО

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 149

Савремене
обавештајне службе
Очи и уши политике

Шта је донео Самит НАТО
у Варшави?

ИЗМЕЂУ
ОДВРАЋАЊА И
ДИЈАЛОГА

Нови спортски полигони у
топчидерској касарни

У СЛУЖБИ
ЗДРАВЉА И
КОНДИЦИЈЕ

Чета за ваздухопловнотехничко
одржавање

ЉУДИ КОЈИ
ПОТПИСУЈУ АВИОНЕ

Утврђени Бач

ВОДЕНИ ГРАД НА
МОСТОНГИ

Реч уредника Варљиви јул

- 8 Начелник ШНО пуковник
др Мирослав Талијан

НАУКА МОРА
ЛАТИ ОДГОВОРЕ

- 20 Пуковник Александар Бјелић,
командант 98. ваздухопловне
бригаде

БЕЗБЕДНОСТ ЛЕТЕЊА
КАО ИМПЕРАТИВ

- 26 Из 19. логистичког
батаљона Прве бригаде

МАЈСТОРИ ОД
ДВЕ СТРУКЕ

- 28 89 година путничког
авио-саобраћаја у Србији

БЛИСТАВО ДОБА
ЈЕРОПЛАНА

- 32 Аутомат Heckler&Koch MP-5
КОМПАКТАН И ДОБРО
ИЗБАЛАНСИРАН

- 38 Војничке цркве
у Првом светском рату
СПАСАВАЛЕ НАДОМ
И ВЕРОМ У БОГА

- 39 Официрска задруга
НАЈПОВОЉНИЈИ
НАЧИН КУПОВИНЕ
УНИФОРМЕ

- 40 Великани светске науке
— Алберт Ајнштајн (2)
ТРАГАЊЕ ЗА ПОСЛОМ

Први пут после 1960. године један војни удар у Турској није успео. Покушај дела оружаних снага да насилно преузме власт у Анкари и Истанбулу 15. јула заправо је пети војни пуч у модерној историји те земље. И први који је пропао.

Чињеница је да се овај последњи по много чему разликује од претходна четири, пре свега по томе ко га је и како организовао и предводио, те по околностима у којима се догодио. У доба масовних комуникација и друштвених мрежа пучисти, на чијем челу није било најзначајнијих личности армије, имали су знатно мање шанси од својих претходника.

Последњи пут војска је свргла владу 1997. године. На њеном челу тада је био Нечметин Ербакан, вођа исламистичке Странке благодатања. Седамнаест година раније, историја бележи најкрвавији војни удар у тој земљи. Наиме, 12. септембра 1980. војска, предвођена тадашњим начелником Генералштаба генералом Кенаном Евреном, преузима контролу над државом и хапси премијера Сулејмана Демирела и његове сараднике. Према извештају Истражне комисије за војне ударе турског парламента из 2012. године, оружане снаге су за кратко време слободе лишиле око 650.000 људи, пред суд је изведено око 230.000, а више од 500 суочено са смртном казном. Погубљено је, извештај каже, „само” педесетак.

Повод за трећи по реду војни удар била је велика политичка нестабилност и јачање исламистичких покрета крајем седамдесетих, што је водило ка урушавању секуларног друштвеног уређења које је поставио Кемал Ататурк. Војна диктатура опстала је све до 1983, када су поново организовани избори. Политичка нестабилност и трвење између секуларних и происламских снага подстакли су и прва два војна пуча — 1960. и 1971. године. Оба пута је страдао велики број људи, међу којима и највиши државни функционери.

Устав и закони Турске, нарочито они с почетка осамдесетих, омогућавали су армији пресудан утицај на кључне политичке токове у земљи. Савет националне безбедности, чију су већину чланова увек чинили официри, имао је уставно право да преузме власт уколико дође до кршења начела „кемализма”. Дакле, у Турској је војни пуч дуго био легалан акт. Војска је уживала огромну аутономију и била немилосрдни стражар над наслеђем Кемала Ататурка. Врховно надзорно тело — Савет националне безбедности доносио је сваких неколико година документ којим је дефинисао претње по безбедност земље, међу којима се добар део односио на јачање политичких странака чија је идеологија имала снажну верску компоненту. Међутим, под притиском Европске уније, 2003. почиње реформа Савета у коме полако превагу почињу да преузимају цивили.

Актуелни председник Турске Реџеп Тајип Ердоган и сам се нашао на удару оштрих секуларних закона када је због јавног читања једне исламистичке песме 1997. године провео четири месеца у затвору. Међутим, он ће, ван сваке сумње, ући у историју као први турски лидер који је захваљујући снази сопственог ауторитета успео да у корену сасече покушај војног пуча и остане на власти уз директну помоћ грађана који су стали у одбрану његовог легитимитета.

Иако у овом тренутку нико са сигурношћу не може да предвиди развој догађаја у Турској, нити утицај тих догађаја на регионалне и глобалне токове, јасно је да после пропасти војног удара предстоји период неизвесности и нестабилности. Земља од 75 милиона становника, са другом по бројности војском у НАТО-у и територијом несумњивог геостратешког значаја суочава се са низом проблема на плану унутрашње и спољне политике. Безбедносни изазови у окружењу, пре свега у делу Сирије који контролишу Курди, додатно ће отежати посао председнику Ердогану, који је после краха пуча кормило државне власти стегао још јаче. Коперникански заокрет у односима Анкаре и Москве, те предстојећи сусрет председника Ердогана и Путина, не улива поверење Вашингтону и Бриселу. Будући потези првог турског лидера који је најачао један војни пуч могли би дугорочно да се одразе на будућност НАТО-а, али и Европске уније, која страхује од ескалације избегличке кризе. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

ПРЕМИЈЕР У СПЕЦИЈАЛНОЈ БРИГАДИ

Председник Владе Републике Србије Александар Вучић, министри одбране и унутрашњих послова Зоран Ђорђевић и Небојша Стефановић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић посетили су 23. јула Специјалну бригаду, у касарни „Растко Немањић” у Панчеву.

Премијер Вучић је похвалио спремност припадника Специјалне бригаде да реагују у веома тешким условима и изведу најтеже и најзахтевније вежбе „без струњача, не жалећи и не штитећи себе”.

Он је истакао да постоји договор о пријему нових 200 припадника у Специјалну бригаду, јер „желимо да имамо 1.500 најобученијих војника и исто тако значајан број веома обучених полицајаца”. Припадници Војске и Полиције су, како је рекао председник Владе, спремни да у сваком тренутку одговоре на сваки удар на Републику Србију, и то не само када је реч о тероризму.

– Тих 1.500 војника биће и најсавременије опремљени и ниједан војник у свету неће бити боље опремљен од њих – поручио је премијер.

Вучић је навео да ће наше беспилотне летелице у наредном периоду бити активније, а да је у плану и њихово наоружавање.

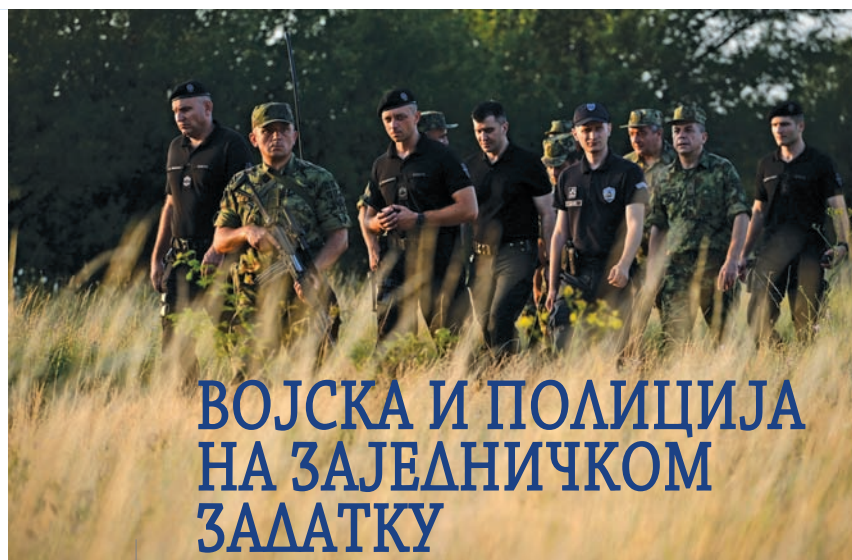
Према његовим речима, спремни смо да одговоримо свим изазовима како бисмо заштитили нашу земљу. Он

је додао да је веома поносан на нашу Војску и Полицију јер „никада боље нису сарађивале” и додао да ће заједнички радити у одбијању терористичких и осталих потенцијалних напада на Србију.

Одговарајући на питање новинара о материјалном стању припадника Војске Србије, премијер је најавио „скромно поправљање” њиховог материјалног положаја до краја године.

– Повећаћемо им плату и побољшати опрему. Они се и томе веома радују. Свакој машини, чамцу, новом борбеном возилу, авиону или хеликоптеру. После 35 година смо купили хеликоптере. Занављамо опрему, производимо најмодерније пушке, решили смо проблем са цевима за пиштољ у „Застави”. Војници су одговорни људи, а ми имамо новац за повећање њихових плата – рекао је Вучић. ■

ВОЈСКА И ПОЛИЦИЈА НА ЗАЈЕДНИЧКОМ ЗАДАТКУ

Министар одбране Зоран Ђорђевић обишао је 24. јула војне и полицијске снаге ангажоване на заштити државне границе с Републиком Бугарском, у рејону Зајечара и Неготина.

На почетку обиласка министар Ђорђевић је одржао састанак са припадницима Војске Србије и Министарства унутрашњих послова у касарни „Никола Пашић” у Зајечару.

ру, на којем је командант заједничких снага генерал-мајор Желимир Глишовић представио задатке снага, стање на државној граници и предузете мере.

Како се министар одбране лично уверио, припадници Војске и Министарства унутрашњих послова у рејону Зајечара и Неготина одлично обављају посао и обезбеђују границу од илегалних улазака миграната у нашу земљу.

– Јединице под командом генерала Глишовића, који је добио поверење Владе и председника да њима руководи, спроводе наређене и неопходне мере. Распоређене снаге су довољне и у зависности од ситуације тај број ћемо повећавати или смањивати – рекао је министар.

Он је одао признање припадницима Војске и Полиције за све што раде на обезбеђењу државне границе и истакао одличну сарадњу и координацију свих снага на терену.

Министар је разговарао са војницима и полицајцима на заједничкој вечери, а потом је са сарадницима обишао гранични прелаз са Републиком Бугарском „Мокрање”.

Обиласку су, уз припаднике Војске и Полиције, присуствовали и заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић, директор Војнобезбедносне агенције бригадни генерал Петар Цветковић и помоћник команданта заједничких снага за полицијске послове главни полицијски саветник Рацо Гојаковић. ■

ГЕНЕРАЛ ДИКОВИЋ У ИТАЛИЈИ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, који је предводио делегацију Војске Србије у званичној посети Италији, састао се 21. јула у Риму са начелником Генералштаба Оружаних снага Италије генералом Клаудиом Грацијаном.

Генерал Диковић је са првим човеком италијанске војске разговарао о могућностима за унапређење билатералне војне сарадње у широком опсегу области од обостраног интереса – од обуке и вежби специјалних јединица, преко заједничког учешћа у мировним операцијама, до војнообразовне и војноекономске сарадње Србије и Италије. Било је речи и о актуелној безбедносној ситуацији у региону и свету.

Начелник Генералштаба ВС изразио је задовољство одличном сарадњом припадника Војске Србије и Оружаних снага Италије у сектору Запад мировне операције Уједињених нација у Либану, где је вод за заштиту снага из наше војске ангажован у саставу италијанског контингента.

У наставку посете, генерал Диковић је у Генералштабу италијанске копнене војске с командантом Здружене оперативне команде специјалних снага Италије адмиралом Ђузепеом Кавом Драгонеом разговарао о заједничкој обуци специјалних јединица.

Делегација Војске Србије посетила је и команду операције „Софија” Поморских снага Европске уније на Медитерану, Центар за тестирање ваздухоплова и Девету ваздухопловну бригаду у ваздухопловној бази „Пратика ди маре” и седиште компаније одбрамбене индустрије „Леонардо-Финмеканика”. ■

СУСРЕТ ЗАМЕНИКА НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА СРБИЈЕ И БУГАРСКЕ

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић састао се 27. јула са бугарским колегом генерал-мајором Пламеном Атанасовим на граничном прелазу „Градина” код Димитровграда.

На састанку је било речи о актуелној безбедносној ситуацији дуж српско-бугарске границе и билатералној војној сарадњи.

Генерал Драганић је информисао генерала Атанасова о одлуци Владе Србије о формирању и ангажовању заједничких снага Војске и Полиције на граници са Бугарском и представио досадашње резултате о броју и покушајима илегалних прелазака миграната у Србију.

Према речима генерала Атанасова, Бугарска се суочава с истим проблемима. Највећи број бугарских војника ангажован је на граници са Турском, што није спречило ангажовање снага и на границама са осталим суседним државама, међу којима је и Србија.

Делегације војски двеју земаља разговарале су и о могућностима унапређења билатералне сарадње кроз реализацију заједничких вежби, гађања на полигону „Шабла” и коришћења симулатора за авион „миг 29”, пре свега за обуку бугарских пилота у нашој земљи. ■

ДОНАЦИЈА КИНЕ ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

Јединице Копнене војске преузеле су 27. јула донацију Народне Републике Кине која се састоји од 24 неборбена типска чамца за превозење угрожених са поплавлених подручја и 30 GPS уређаја. Донација је вредна око 650.000 евра и намењена је за помоћ Војсци Србије у остваривању задатака из њене треће мисије, која се односи на помоћ становништву у случају елементарних непогода и других акцидентних ситуација.

Овакав вид подршке договорен је након што се Кина одазвала апелу Владе Србије за хуманитарну помоћ, који је упућен током катастрофалних поплава које су 2014. године задесиле нашу земљу.

Десет чамаца из донације припала су Речној флотили, 14 је преузела Специјална бригада, а GPS уређаји биће распоређени јединицама Копнене војске. ■

ИНТЕРВЈУ

НАЧЕЛНИК ШНО
ПУКОВНИК
ДР МИРОСЛАВ ТАЛИЈАН

НАУКА МОРА ДАТИ ОДГОВОРЕ

8

1. август 2016.

После свечаности одржаних почетком јула, најпре поводом завршетка школовања 5. класе Високих студија безбедности и одбране и 59. класе Генералштабног усавршавања у Дому Народне скупштине Србије, а затим и 62. класе Командно-штабног усавршавања на Авали, испред Споменика незнаном јунаку, учионице и кабинети Школе националне одбране су пусти. Њени полазници су се, углавном, вратили у јединице и установе из којих су упућени на школовање у нашу највишу војну школу. Највећи број наставника је на заслуженом годишњем одмору.

У тој, иначе пуној, кошници војног знања, ових јулских дана остао је, са неколико најближих сарадника, њен први човек – пуковник др Мирослав Талијан. Сабирајући утиске о тек завршеној школској години, у којој је изузетно живом научном и промотивном активношћу почетком новембра, поред осталог, обележено и шест деценија постојања највише војне образовне установе у нашој земљи, пуковник Талијан у разговору за „Одбрану“ најпре истиче слоган те пригодне манифестације, посвећене значајном јубилеју.

– „Прошлост за будућност“ није мото само научног скупа, одржаног поводом шест деценија Школе националне одбране, то је и девиза којом се руководимо у нашем свакодневном раду, део наше мисије коју, као наставници и педагози непрекидно, из године у годину, испуњавамо с много жара и ентузијазма. Извлачећи на површину оно најбоље из славне слободарске и војничке традиције нашег народа и упознајући с тим драгоценостима нове генерације официра Војске Србије ми, истовремено, враћамо дуг нашим прецима који су од самог почетка стварања државе схватили вредност школа и образовања, па су, упоредо са стварањем војске, стварали и војне школе. Зато ми данас имамо војно школство као драгоцен образовни капитал којим се поносимо.

О Ви сте, господине пуковниче, и недавно, у Дому Народне скупштине, у свом обраћању нагла-

Време промена не дозвољава предах у образовању, сматра први човек Школе националне одбране – установе задужене за највише нивое каријерног усавршавања у систему војног школства

сили значај који друштво поклања Војсци и њеним припадницима. Тада сте рекли да руководство наше државе с разлогом придаје велику пажњу војном образовању и усавршавању, а нарочито највишим нивоима каријерног усавршавања официра, Генералштабном усавршавању и Високим студијама безбедности и одбране, на које се упућују само најбољи међу најбољима. Да ли су и овогодишњи полазници Школе националне одбране својим успехом ојравали очекивања државе?

– Полазници КШУ су остварили врло добар успех и просечну оцену 8,03, а класа ГШУ је остварила одличан успех и просечну оцену 8,55. Ако знамо колико је евалуација њиховог знања, стеченог током реализације неколико хиљада теоријских и практичних часова, строга и исцрпна, онда је несумњиво да су полазници 59. класе ГШУ и 62. класе КШУ оправдали и најамбициознија очекивања не само својих наставника и предавача, већ и друштва и државе. У још већој мери то важи за полазнике Високих студија безбедности и одбране који су, изучавајући војне и безбедносне садржаје, обогатили своја стручна знања, вештине, склоности и способности до нивоа потребног за високе дужности у систему националне безбедности и одбране. У години јубилеја Школе националне одбране сви они су били, баш као и ми, њихови наставници, под још оштријом лупом јавности. Грешака није смело да

буде. У њиховом образовању, односно у доградњи њиховог стручног знања, учествовали су, као и ранијих година, не само наставници ШНО, већ и највиши представници државе и друштва, попут министара у Влади Србије, начелника Генералштаба ВС и његових најближих сарадника, команданти бригада, али и црквени великодостојници, што је њиховом школовању дало не само образовни него и велики морални квалитет и кредибилитет.

О У насћавном процесу, али и другим, веома богатим и бројним облицима усавршавања, поред насћавника ШНО и највиших државних званичника, традиционално учесћују домаћи и сћрани експерти и научни радници. Да ли је то због тога што се у тој школи усавршавају и припадници иностранних армија, или у Србији нема довољно сћручњака из области безбедности и одбране?

– Активно учешће иностраних експерата за безбедност и одбрану представља богатство нашег система усавршавања најперспективнијих официра. Наравно да у Србији има довољно универзитетских професора и стручњака за те области, како у домину теорије, тако и праксе, али сматрамо да много тога можемо да сазнамо и од наших гостујућих предавача, попут амбасадора из Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава, или професора из Уједињеног Краљевства, Француске, Јужноафричке Републике, Аустрије, Босне и Херцеговине, Републике Српске, Македоније и Хрватске. У ШНО су излагали и високи војни представници НАТО-а, као и реномирани предавачи из Центра „Џорџ Маршал“ и Академије националне одбране Аустрије. Кад је реч о полазницима школе, поред припадника Војске Србије, ове године смо имали и официре из Алжира, Босне и Херцеговине, Грчке, Македоније и Руске Федерације. И тиме се поносимо, јер сматрамо да смо њиховим усавршавањем у ШНО добили искрене и драгоцене пријатеље.

Често истичете да на квалитет наставног процеса и усавршавања у ШНО одређујуће утиче и Војска Србије, првенствено својим учешћем у практичним облицима наставе. Колико сте задовољни овогодишњом сарадњом с командама и јединицама ВС и установама Министарства одбране?

– Мада бољем треба тежити чак и кад смо задовољни достигнутим, сматрам да без оствареног садржаја и квалитетне сарадње с командама јединица Војске и установама Министарства одбране не бисмо могли да остваримо мисију којој смо посвећени. Без обзира на изразито висок квалитет наших наставника и гостујућих предавача, без „пулса“ који се осећа у трупи, настава у нашим кабинетима и учионицама била би беживотна и застарела. Велики број семинара, вежби, консултација, посебних облика наставе и других наставних и ваннаставних активности чини богатство наставног процеса у свим облицима усавршавања.

Током школовања полазници су решавали више комплексних и контролних оперативних задатака не само у учионицама, кабинетима и вежбаоницама него и у Центру за симулације и учење на даљину, као и на командантским путовањима и извиђањима. Посебним облицима наставе биле су обухваћене посете организацијским јединицама Министарства одбране, командама и јединицама Војске Србије, али и командантска путовања и извиђања широм Србије. Полазници су током школовања имали прилику да посете и читав низ институција и културно-историјских споменика.

Господине Јуковиче, Ви сте „дефе специјалних јединица“. Прошли сте готово све командне дужности у противтерористичким јединицама, били сте у башаџону за противтерористичка дејства „Соколови“ и одреду „Кобре“ и с њима сте прошли рајне и друге изазове, ризике и претње. Сведоци смо све бројнијих безбедносних иза-

зова, посебно терористичких претњи које нам свакодневни живот чини знатно ризичнијим него пре само деценију или две. Колико је настава у ШНО прилагођена најновијим дешавањима у области свешке, али и националне безбедности?

– Безбедносни изазови и ризици мењају се као и све друго у животу. Позната је она Хераклитова максима „panta rei“, све тече, све се мења. Тако је и са безбедношћу у свету, па и региону у којем живимо. Готово сваки дан нам доноси нешто ново, неко питање које тражи квалитетан и ефикасан одговор. Наш задатак је да те одговоре

понудимо у складу с најновијим научним и практичним сазнањима. Зато је потребно да наставни план и програм у ШНО буде прилагођен савременим захтевима и збивањима око нас. Не смемо да будемо учмали, ригидни. Ове године наши слушаоци су, између осталог, имали прилику да од стручних и научних експерата у тој области, али и државних званичника, оних који доносе одлуке, нешто више сазнају о безбедносним изазовима, ризицима и претњама које свету, па и нама, може донети мигрантска криза и тероризам у вези с њом. Али, кад је о нама реч, у наставни процес уграђена су и искуства из ратова који су ове просторе „протресли“ деведесетих година прошлог века, као и НАТО агресије. Остаје да, поред одре-

ђених теоријских уопштавања, везаних за те догађаје, наставу обогатимо и сведочењима тадашњих учесника, истакнутих команданата јединица који су дали веома богат практични допринос ефикасној одбрани, како војске, тако и народа. На жалост, искусни команданти, врхунски планери и стратеги наше одбране ретко се одлучују да своја знања пренесу будућим генерацијама. Разлози су различити, како објективне, тако и субјективне природе. Наш је задатак, међутим, да те искусне и драгоцене људе заинтересујемо за рад у ШНО. То нам је много важније од побољшања наставне инфраструктуре и материјалне базе, мада ни то не треба занемаривати. Модеран систем школовања и усавршавања подразумева адекватну савремену инфраструктуру, али је много значајнији одговарајући наставни кадар.

О. Хоће ли да каже да је наставнички кадар одлучујући чинилац квалитетног усавршавања у ШНО?

– Свакако да су за изузетне резултате које смо постигли ове године најзаслужнији наши наставници, међу којима је и један број универзитетских професора и истакнутих стручњака и експерата из МО и ВС. Наш наставнички кадар чини више од 20 доктора и магистара наука који су, својим научним и педагошким радом, успели да заснују читав корпус наставно-научних дисциплина. Током шест деценија постојања Школе националне одбране наши наставници су написали на стотине методичких приручника и скрипти и израдили више од 150 стратегијских и комплексних оперативних задатака за потребе реализације практичне наставе. Наставници ШНО, уз оне који су у њој повремено ангажовани и наставнике Војне академије, све више представљају носиоце развоја научне мисли из области одбране и безбедности. Нарочито је важно и то што у ШНО не занемарујемо ни педагошки рад са нашим најмлађим припадницима – кадетима, имајући на уму неодвојивост образовног и васпитног процеса у периоду сазревања личности.

О. Карактеристику усавршавања у Школи националне одбране свакако представљају бројни научни скупови и семинари на којима, уз учешће бројних домаћих и страних експерата за поједине научне области, полазници Школе могу да сазнају о најсавременијим достигнућима у области одбране. Прошле године организовали сте веома успешан научни форум о шест деценија ШНО.

– На том научном скупу са међународним учешћем веома аргументовано се говорило о коренима, раскршћима и перспективама школе која представља сам врх образовања наших најперспективнијих официра. Показали смо да је ШНО постала војнообразовна установа престижних институционалних капацитета, да се с правом сматра образовним брэндом не само Војске, већ и наше државе. Све то нисмо постигли сами и изоловани, већ у сарадњи са многим европским војним образовним установама, посебно с Универзитетом одбране Чешке Републике, мађарским Универзитетом одбране, Војном академијом Краљевине Белгије, Академијом одбране Велике Британије, Колеџом одбране Норвешке и другим. Наши наставници имали су запажене радове на бројним научним скуповима и семинарима у земљи, од којих помињем само најскорије: Теоријски и практични аспекти савремених операција (ТИПАСО 2004), Школовање и обука у систему одбране – евроатлантски аспект (ШИОМО 2006), Потребна знања официра ВС 2010–2020 (2009), Симпозијум о наукама одбране (СИМНОД 2011), Пројектни менаџмент и операције ВС (2012), Економска анализа цене коштања операција Војске (ЕКОПАН 2014). Наше књиге и зборници радова у којима су објављени радови са претходних научних скупова постају незаобилазне референтне јединице. Издати уџбеници, монографије и друге врсте публикација не чине сет литературе само за наше кадете и официре, већ се користе и на другим високошколским установама за образовање кадрова, углавном из поља безбедности, одбране и заштите.

О. Крајем септембра очекује вас организација још једног научног

скупа у области одбране, „Србија и стратезијска раскршћа“. Није остало много времена, да ли већ знасте број пријављених излагача?

– Ни овога пута нећемо разочарати ни стручну ни ширу јавност. Очекујем учешће најеминентнијих стручњака за области стратешког планирања у области одбране и безбедности. Сведоци смо веома бурних промена, време у којем живимо није ни налик оном које познајемо из прошлости, ризици и претње безбедности су све већи, супротности су све видљивије и потребно је дати ефикасне одговоре на то евидентно угрожавање појединачне и друштвене безбедности. Очекујем да ћемо, између осталог, на том научном скупу дати бар неке задовољавајуће одговоре. Није време за неке велике и судбоносне одлуке, али промишљање о времену у којем живимо је свакако нужно.

О. За крај, господине Ђуковиче, једно лакше питање. Живите у Грцу, месту настаном из Азање, „највећег српског села“. Имате сусругу и петоро деце. Колико дневно радиате?

– Док не завршим све што сам планирао за тај дан, не стајем. Свакодневно планирање обавеза и задатака кључно је за ефикасан рад. Ако је потребно, радим од јутра до касних ноћних сати. Али имам времена за све. И за спорт и за децу. Изналазим време и да тренирам кадетску кошаркашку екипу која се, скоро, вратила на пут славе којим је корачала ранијих година, када су моја и претходне генерације студирале Војну академију. Члановима породице сам посвећен у мери која их неће размазити, а увече, кад се све смири, имам времена и за добру књигу. Мотивишем се геслом да увек може и више и боље. Када тако размишљате и поступате, онда вас све што урадите у току дана испуњава и покреће да урадите оно што можете и због чега постојите. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимко Јово МАМУЛА

МЕЂУНАРОДНЕ ВОЈНЕ ИГРЕ У РУСИЈИ

ТИМСКИ ДУХ УВЕК ПОБЕЂУЈЕ

У раним јутарњим часовима, 22. јула, припадници Војске Србије који ће учествовати на овогодишњим Међународним војним играма у Руској Федерацији, с Аеродрома „Никола Тесла” отпутовали су у Москву

Међународне војне игре биће одржане од 30. јула до 13. августа на војним полигонима у Русији, а део такмичења први пут ће бити одржан и у Казахстану. Учествоваће више од 130 појединачних екипа из 20 држава света, а надметаће се у 23 различите дисциплине.

Тимови Војске Србије учествоваће у три дисциплине – „Отворене воде”, „Чисто небо” и „Тенковски биатлон”. У дисциплини „Отворене воде”, која ће бити одржана на реци Оки код града Муром, такмичиће се 95 понтонираца из Речне флотиле, док ће се 14 припадника артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства надметати у дисциплини „Чисто небо” на полигону у близини града Јејск. Екипа од 20 тенкиста учествоваће на полигону Алабино, у близини Москве, у најатрактивнијој дисциплини игара – „Тенковском биатлону”.

Вођа делегације Војске Србије и члан главне судијске комисије је пуковник Драган Бојић, а екипе такмичара предводе потпуковник Саша Тодоров – тенкисте, капетан фрегате Драгољуб Јанковић – понтонирце и мајор Мирослав Крстић – екипу АРЈ за ПВД.

Штафетна трка тенкова

Припадници Речне флотиле и артиљеријско-ракетне јединице први пут учествују на Међународним војним играма, док су тенкисти, осим вишегодишњег искуства, прошле године освојили бронзану медаљу.

Начелник Одељења за обуку у Команди Копнене војске пуковник Дејан Петковић каже да су такмичари задужили технику и опрему у Русији и добили прилику да се на њој припремају и обучавају до отварања игара, 30. јула.

– Изабрали смо најбоље, најобученије и најодважније појединце и тимове, реализовали квалитетне и садржајне припреме и детаљно се упознали са условима такмичења, те верујем да ћемо постићи запажене резултате – каже пуковник Петковић.

Српски оклопњаци ће ове године снаге одмеравати са припадницима оклопних јединица из Анголе, Венецуеле, Индије, Јерменије, Казахстана, Кине, Киргизије, Кувајта, Монголије, Русије, Тацикистана, Белорусије, Ирана, Ника-

„ОТВОРЕНЕ ВОДЕ”

Сложено и захтевно такмичење „Отворене воде” одржава се на реци Оки, код руског града Муром у Владимирској области, где се српски понтонирци такмиче са колегама из Русије, Кине и Казахстана. Екипа је састављена од понтонираца из 1. и 2. понтонирског батаљона и ронилаца из 93. ронилачке чете Речне флотиле. Поред припрема на Дунаву, једномесечна припрема реализована је у Сурдуку код Старе Пазове. Тежиште је стављено на тачност, прецизност и брзину у изради скела, савлађивање водених препрека и превозење неборбених и борбених моторних возила. Припаднике Речне флотиле очекују задаци на обали и реци, међу којима су и чишћење рушевина, избегавање минских поља, отварање пролаза за борбена возила и технику, склапање трајекта, постављање понтона и пребацивање тешке војне технике и људства на другу страну реке. Занимљиво је да су српски понтонирци до сада постављали одељенске, водне и четне скеле до 60 тона носивости, а на играма ће имати јединствену прилику да премошћују реку понтонским мостовима од 160 и 320 тона.

„ЧИСТО НЕБО”

АПЈ за ПВД се на играма такмиче у дисциплини „Чисто небо”, а Војску Србије у гађању циљева у ваздушном простору представљају артиљеријско и ракетно одељење са топом 20/3 mm и ракетним системом „Шило”. Чланови екипе Војске Србије припремали су се на тренажерима и симулаторима. Непосредне припреме, контролно-тренажна гађања и бојево гађање циљева у ваздушном простору изведени су у Србији, док је у Руској Федерацији реализована обука на средствима са којима ће учествовати на такмичењима. За српске представнике резултати нису у првом плану, већ обучавање и стицање искуства.

рагве, Зимбабвеа и Азербејџана. Занимљиво је да ће припадници оружаних снага Аустрије, Алжира, Немачке, Израела, Кубе, Намибије, Саудијске Арабије и Мјанмара на тенковском биатлону учествовати у својству посматрача.

Тенковски биатлон се одржава на полигону Алабино, недалеко од Москве. Најједноставније речено, такмичење се састоји из трке тешких оклопних возила и гађања мета, а почиње индивидуалном трком држава учесница са по три посаде тенка. На основу резултата рангира се дванаест најбољих екипа које настављају такмичење у полуфиналној штафетној трци, а затим се четири најбоље у финалној штафетној трци боре за медаље. Посаде имају задатак да тенковима Т-72Б3 за што краће време пређу три круга од по шест до осам километара, правилно савладају неколико десетина противтенковских препрека и погоде одређене циљеве топом, спрегнутим и противавионским митраљезом.

Припреме екипе Војске Србије за тенковски биатлон почеле су у децембру 2015. године. У првој фази је извршена селекција пет најбољих посада, тако што су бирани најбољи појединци, а потом стваране екипе. Основни критеријум за избор чланова екипе била је стручна оспособљеност возача, нишанција и командира одељења и оно што су показали на полигону „Међа” код Лесковца у извођењу нормираних радњи на тенку, вожњи на тактичким стазама и гађању спрегнутим топом и митраљезом. Тринаест тенкиста из јединица Копнене војске нашло се међу петнаест одабраних, двојица су из састава Команде за обуку, а међу појединачним јединицама најзаступљенија је Трећа бригада Копнене војске.

Кључ успеха у ватреној обучености

Руководилац припрема екипе Војске Србије за тенковски биатлон потпуковник Саша Тодоров каже да је друга фаза припрема такође обављена на полигону „Међа”, док је трећа фаза реализована током јула на полигону ТОЦ „Никинџи”. Основни циљ припрема у Никинџицама био је увежбавање припреме и подешавања нишанских справа на тенку М-84 АБ1, јер има нишанску справу идентичну оној на тенку Т-72Б3. Финале припрема изведено је на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде”, где је реализовано и гађање из тенковског топа 125 mm. У тој фази припрема донета је и одлука која од пет посада неће ићи на такмичење у Руску Федерацију.

Важно је нагласити да је у припремама екипе Војске Србије за тенковски биатлон коришћено искуство из претходних година, уочени су недостаци и најављене промене у пропозицијама самог такмичења. Поред ватрене обучености која је била у средишту припрема, велика пажња поклоњена је тачности и прецизности при гађању из тенков-

ског топа и митраљеза. Нишанције су ове године извеле више од 35 гађања из спрегнутог митраљеза, испалиле више од триста метака и четрдесет пројектила, што је четири пута више него током прошлогодишњих припрема.

– Види се напредак у ватреној обучености, што је веома значајно јер смо на прошлогодишњем биатлону највише поена губили управо у ватреном делу. Нема дилеме да су у односу на претходне две године припреме биле квалитетније, дуже и плански спроведене, али такмичење је спорт и резултати често зависе од технике, осталих репрезентација и среће. Видљиво је да посаде тенкова имају самопоуздање, компактни смо, јединствени, мотивисани и дишемо као један. Много смо радили на уиграности посада, тимском духу и свести да је организован заједнички рад кључ добрих резултата и да само тако можемо достојно представљати Војску Србије и Републику Србију на Међународним војним играма у Руској Федерацији – истиче потпуковник Тодоров. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ШТА ЈЕ ДОНЕО САМИТ НАТО
У ВАРШАВИ?

ИЗМЕЂУ ОДВРАЋАЊА И ДИЈАЛОГА

ПИШУ: Милан КОЊИКОВАЦ
и Душан МРДАК

Самит НАТО-а одржан је у Варшави од 8. до 9. јула 2016. године, уз учешће готово 2.500 представника из 28 чланица НАТО-а, 26 партнерских држава, Уједињених нација, Европске уније, Светске банке, као и око 2.000 представника медија.

Најбољу оцену састанка на врху у Варшави можда је дао амерички конгресмен и председник Парламентарне скупштине НАТО-а Мајкл Тарнер који сматра да ће „овај самит НАТО вероватно бити најпознатији по томе што, за разлику од претходних, није произвео разочарања“. Као достигнућа са Варшавског самита Тарнер истиче „дух јединства“, који је посебно важан након резултата референдума о изласку Велике Британије из ЕУ, при чему наводи да су настале „нове могућности и императиви“ за већу сарадњу између НАТО-а и ЕУ. И, заиста, тон савезника је овог пута био изузетно чврст, пре свега у погледу политике одвраћања и дијалога са Руском Федерацијом. Москви је послата порука да неће доћи да обнављања односа, све док јасно не покаже да је „променила своје понашање“.

Који су заправо конкретни резултати самита? Током дводневног рада главне тачке на дневном реду Алијансе биле су јачање способности за одбрану и одвраћање, и сарадња са партнерима ради изградње стабилности ван граница НАТО-а, што укључује одговор на претње и ризике са Истока и Југа, питање миграција, затим тероризам, кризу у Украјини, као и измењени баланс снага у Црноморском региону. Питање сарадње са Европском унијом одавно је пројектовано као значајно за овај самит, а одлука Велике Британије о изласку из ЕУ додатно је добила на тежини. Незаобилазан закључак је и значај пораста буџетских издвајања за одбрану, где се истиче помак у примени договора из Вел-

Главне теме самита биле су
јачање способности за одбрану
и одвраћање, пројектовање
стабилности ван граница
Савеза и сарадња са ЕУ

са да се у наредних десет година издваја најмање два одсто БДП-а за одбрану и да у оквиру издвојених средстава најмање 20 одсто буде опредељено за инвестирање у развој и набавку нових средстава наоружања и војне опреме.

Јачање колективне одбране и способности за одвраћање

Током самита је у више наврата емитована порука да су се шефови држава и влада окупили у одлучујућем тренутку за безбедност држава чланица. Наведено је да се Алијанса суочава са изазовима и претњама са Истока и Југа, подједнако од државних и недржавних актера, где се посебно потенцирају „агресивне акције Руске Федерације“. Активности руске војске у близини граница чланица НАТО-а означене су као „провокативне“ и за савезнике предста-

вљају могући „извор нестабилности и фундаментално угрожавање евроатлантске безбедности“. У складу са чланом 5 Вашингтонског споразума и Стратегијским концептом из 2010. године, као најважнији задатак НАТО-а истакнута је, као и много пута до сада, одбрана територије држава чланица, али је, у исто време, указано на могућност одговора на кризе изван њихових граница. Током састанка Северноатлантског савета усвојен је сет мера које би требало да унапреде способности држава чланица у одбрани суверенитета и територијалног интегритета, пре свега кроз развој адекватних конвенционалних капацитета. Шефови држава и влада прогласили су пуну примену Акционог плана спремности (енг. *Readiness Action Plan*), усвојеног на претходном самиту у Велсу 2014. године, и потврдили, већ више пута најављивани план, да се почетком следеће године ојача присуство на источним границама Алијансе.

Посебно задовољство високи званичници исказали су у погледу унапређења НАТО снага за одговор које подразумева троструко повећање њиховог бројног стања, са 13.000 на 40.000 припадника, укључујући и успостављене ударне снаге, здружене снаге у високом степену борбене готовости (енг. *Spearhead Force, Very High Readiness Joint Task Force, VJTF*). Ударне снаге имају око 20.000 људи, од чега пет хиљада војника чини копнену компоненту, коју ове године води Шпанија, а од следеће Велика Британија. Француска, Немачка, Италија, Пољска и Турска су се понудиле да буду у улози водеће нације у наредним годинама. Дакле, шире посматрано, осигурање источног крила Алијансе засниваће се на комбинацији истуреног присуства здружених наменских снага у високом степену борбене готовости и осталих елемената НАТО снага за одговор, попут снага за почетно ојачање (енг. *Initial Follow on Forces*

Group, IFFG) и главних снага за одговор (енг. *Response Forces Pool, RFP*).

Поред тога, у Коминикеу са Варшавског самита, у оквиру мера прилагођавања, наглашен је значај успостављања осам мултинационалих јединица за командовање и контролу – јединице за интеграцију снага (енг. *NATO Force Integration Units, NFIUs*) на истоку (Бугарска, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Пољска, Румунија и Словачка). Задатак тих мултинационалних јединица јесте да успоставе везу између НАТО-а и националних снага, као и да координирају припрему и извођење вежби НАТО снага за одговор и размештање додатних снага. Додатне мере прилагођавања обухватају формирање Мултинационалне команде у Румунији (за ниво дивизије) за подршку размештања савезничких снага на југоисточној територији Алијансе, Командне групе за здружену логистичку подршку ради опслуживања размештених снага, као и подизање спремности и способности команде Мултинационалног северноисточног корпуса у Шћећину у Пољској и унапређење њене улоге у чвориште за регионалну сарадњу. Процене НАТО-а су да је имплементација Акционог плана спремности коштала око 800 милиона евра.

Иначе, да би се обезбедио што бржи одговор на будуће кризе, укључујући и обезбеђење благовременог ојачања на источним границама, у оквиру мера прилагођавања стварају се услови за слободу кретања и бржег покрета савезничких снага кроз територије европских чланица. Државе чланице уложиле су значајне напоре да прилагоде постојеће процедуре и уклоне уочене правне препреке. Знатно су унапређени пријемни капацитети појединих поморских и ваздушних лука, као и капацитети за превоз копном (пре свега железнички). Предузете су и мере ради боље интеграције ваздушних, поморских и копнених комуникација, што се тестира приликом реализације заједничких вежби.

Иако је, на први поглед, много тога учињено применом Акционог плана спремности, а пре свега у погледу јачања присуства у источним чланицама НАТО, Пољска и балтичке државе нису у потпуности задовољне донетим одлукама. Њихови званичници сматрају да је одлука о успостављању четири батаљона „историјска“, али исто тако и „минимална“ у односу на актуелну „претњу са Истока“. Они заговарају распоређивање значајнијих трупа на трајнијој основи на источном крилу, при чему посебно имају у виду примену стратегије развоја способности за онемогућавање приступа и деловања (енг. *Anti-Access/Area Denial, A2/AD*) Русије, коришћењем расположивих војних ефектива у Калињинградској области, којима се може успешно стопирати сваки покрет НАТО јединица ради јачања постојећих снага на Балтику.

Током самита посебно су вођени разговори о ракетној одбрани. Шефови држава и влада су, следећи одлуке са самита у Лисабону 2010. године, објавили иницијалну оперативну способност НАТО система за заштиту од балистичких ракета (енг. *Ballistic Missile Defence, BMD*). Уз радар САД, који је постављен у Турској 2011. године и четири *Aegis* разарача у поморској бази Рота у Шпанији, новоизграђени капацитети у Девеселу у Румунији знатно су допринели наведеном систему. Наглашен је дефанзивни

карактер иницијативе и истиче се да она није усмерена против Руске Федерације. Иначе, проглашење иницијалних оперативних способности система за заштиту од балистичких ракета било је неизвесно до пред сам почетак самита. Наиме, неколико држава чланица, међу којима је најактивнија била Француска, тражиле су чврсте гаранције да ће контрола наведеног система бити у потпуности под Северноатлантским саветом, с обзиром на то да трансфер аранжмана за командовање и контролу од САД према НАТО још није у потпуности заживео у пракси.

Значајно место на самиту заузело је и питање сајбер претњи, те је усвојен документ под називом „Залог за сајбер одбрану“ (енг. *Cyber Defence Pledge*). Суштина документа је јемство шефова држава и влада да ће се Алијанса прилагођавати променама у сајбер окружењу и да ће се постићи ниво одбране од сајбер претњи једнак оном који је предвиђен за нападе на копну, мору или ваздушном простору. Наведена политика у пракси треба да представља оквир за унапређену размену информација и узајамну помоћ између савезника, као и за сарадњу са представницима индустријског сектора. У складу са наведеним документом, напад у информационом простору разматра се у истој равни као и конвенционални оружани напад, што подразумева примену члана 5 Вашингтонског споразума, с тим што

МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ СНАГЕ

Истурено присуство (енг. *Forward presence*) биће обезбеђено распоређивањем четири мултинационална батаљона на територијама Естоније, Летоније, Литваније и Пољске, на бази ротације. Оквирна нација (енг. *Framework nation*) за формирање батаљона на територији Пољске у 2017. години биће Сједињене Америчке Државе уз допринос Румуније, док ће Велика Британија уз подршку Француске и Данске оформити јединицу која ће деловати на тлу Естоније. Белгија, Луксембург, Холандија и Норвешка подржаће Немачку за трупе у Литванији, а Канада ће у преговорима са осталим савезницима (пријавило се још пет држава, међу којима су Словачка, Хрватска и Италија) образовати мултинационални батаљон за територију Летоније.

ће тежиште НАТО-а бити на заштити сопствених информационих мрежа, а државе чланице преузеле су обавезу да унапреде заштиту својих информационих мрежа.

Сарадња са партнерима

Највећи део Коминикеа тиче се односа са Руском Федерацијом, која се окривљује за кршење међународног права, општеприхваћених вредности и раније преузетих обавеза у односима са НАТО (нпр. Оснивачки акт Савета НАТО-Русија из 1997. године и Римска декларација из 2002. године). С обзиром на развој кризе у Украјини, природа будућих односа са Русијом зависиће од њеног повратка принципима међународног права и поштовања међународних обавеза, а до тада се повратак на претходни ниво сарадње оцењује немогућим. Москва се оптужује за кршење одред-

би Споразума из Минска и за свесну дестабилизацију Украјине. Дефинисање будућих односа НАТО-а са Руском Федерацијом засниваће се на „*dual-track approach*“, који подразумева комбинацију снажне одбране и одвраћања, на једном, и даље унапређење дијалога, на другом колосеку.

Што се тиче других актуелних светских кризних подручја, Алијанса изражава забринутост због ситуације у Сирији, уједно наглашавајући да се истинска безбедност не може поново успоставити без политичке транзиције и новог инклузивног политичког процеса са новим политичким вођством. Посебно је истакнуто да државе чланице НАТО-а чине окосницу Глобалне коалиције и дају кључни допринос у борби против Исламске државе. Заједнички напори у последње време донели су значајне успехе који се огледају и у великим губицима и видно смањеној територији под контролом поменутог безбедносног актера. Пројектовањем стабилности НАТО настоји да изгради адекватне капацитете у појединим партнерским државама, како би оне биле у могућности да самостално брину о свом територијалном интегритету и суверенитету и да ефикасно одговоре на широк спектар претњи по безбедност у њиховом региону.

Изградња одбрамбених капацитета усмерена је како на јужно, тако и на источно суседство Савеза. Поред Ирака, од држава региона Блиског истока и Северне Африке (MENA регион), на самиту у Варшави потврђена је и подршка изградњи капацитета Тунису и Јордану. Имајући у виду да се пројектовање стабилности не односи само на регион MENA, током самита у Варшави размотрени су и пакети покренути под окриљем Иницијативе за развој капацитета у области одбране за Молдавију и Грузију, док је на посебном састанку Комисије НАТО–Украјина размотрен достигнути степен реформе система одбране и безбедности у тој

земљи. Посвећеност дугорочној стабилности Авганистана остаје један од приоритета како ова земља никада више не би била сигурно уточиште терориста. Наставиће се са пружањем помоћи авганистанским снагама безбедности, кроз већу непосредну борбену подршку и активнију саветодавну улогу. Постигнут је договор да се настави мисија „*Resolute Support*“ и након 2016. године. Такође, наставиће се са пружањем финансијске подршке авганистанским националним безбедносним снагама све до 2020. године, а партнерство између НАТО-а и Авганистана биће додатно ојачано у виду политичког дијалога и практичне сарадње.

Када је реч о Црној Гори, у завршној изјави се наводи да се прижељкује брза ратификација Протокола о приступању и што бржи напредак у реформама. Енергетска безбедност препознаје се као веома важна област, па се каже да ће Алијанса посебну пажњу поклањати диверзификацији снабдевања енергијом евроатлантског простора.

Односи НАТО-а и Европске уније

У заједничкој декларацији председника Европског савета, Европске комисије и генералног секретара НАТО-а, даје се нови замах партнерству ЕУ и НАТО које се дефинише као стратешко. Сарадња на обострану корист, која се одвија већ 15 година, у потпуности узима у обзир специфичности националних безбедносних и одбрамбених политика и разлике у процедурама између две организације. Како би сарадња у ситуацији озбиљних изазова на источном и јужном крилу заједничког простора била све боља, назначено је да постоји хитна потреба за: јачањем способности за одговор на хибридне претње, разменом информација и обавештајних података, стратешким комуникацијама, сарадњом на мору и у вези са мигрантима, побољшањем сај-

бер безбедности, већим издвајањима за научна истраживања у области одбране и слично. Сарадња у свим поменутих областима, како је речено, представља стратешки приоритет и њена брза имплементација је од суштинске важности. Међународном секретаријату НАТО-а и Европској служби за спољне односе дато је у задатак да представе конкретне механизме сарадње на састанцима Северноатлантског и Европског савета у децембру текуће године. Такође, обе организације се позивају да уложе политички капитал и друге ресурсе, како би овај покушај оснаживања партнерства учинили успешним.

Генерални секретар НАТО-а се подстиче да што тешње сарађује и консултује са председником Европског савета, Европске комисије и Високим представником ЕУ за ЗСБП о свим аспектима могуће сарадње, и да о томе поднесе извештај шефовима држава и влада на следећем самиту. Објављено је и да је основано ново Одељење за обавештајни и безбедносни рад, на чијем челу ће бити помоћник генералног секретара за обавештајни и безбедносни рад. Размена обавештајних података биће побољшана и по питању страних бораца и бораца повратника са страних ратишта, што ће координирати управо новопостављени помоћник.

Србија и самит НАТО-а у Варшави

Министар Зоран Ђорђевић предводио је делегацију Министарства одбране Републике Србије која је учествовала на састанку у формату Платформе за достизање интероперабилности у оквиру партнерства који је одржан другог дана самита. Који је био интерес наше државе да учествује у наведеној иницијативи и предметном састанку? У свом обраћању министар Ђорђевић је нагласио да учешће Србије на самиту говори о њеном јасном опредељењу за сарадњу са свим актерима на међународној сцени којима је циљ регионална и глобална безбедност, јер једна држава не може сама да одговори на актуелне претње, што показују и готово свакодневни терористички напади и присутна мигрантска криза. Сарадња у области безбедности и одбране је неминовност. Србија у оба случаја води одговорну политику, развија потребне механизме и изграђује адекватне способности како би дала свој допринос националној безбедности и безбедности других држава и народа.

Прилагођени приступ у развоју партнерства кроз Иницијативу за интероперабилност посебно одговара нашој држави, имајући у виду различите амбиције, приоритете и циљеве чланица Партнерства за мир. Развој потребних капацитета за учешће у мировним мисијама под окриљем УН и ЕУ у годинама које долазе и јачање отпорности државе и друштва у потенцијалним кризама најбоље се постижу свеобухватним приступом, чиме се додатно истиче значај кохерентности механизма и иницијатива за сарадњу. То се управо постиже Платформом (у пуном смислу те речи) за достизање интероперабилности, која представља везивно ткиво за доступне механизме ангажовања, пре свих Процеса планирања и прегледа, Концепта оперативних способности и Иницијативе за изградњу капацитета у области одбране.

Иначе, Коминике са самита у Варшави придаје региону Западног Балкана стратешки значај. Потврђује се посвеће-

МИСИЈА КФОР

Сарадња Србије са НАТО-ом посебно је значајна у погледу ангажовања КФОР-а на простору Косова и Метохије. С обзиром на то да је за нашу државу КФОР гарант безбедности у јужној српској покрајини, значајно је што се у Коминикеу са самита у Варшави истиче да ће НАТО са партнерима наставити да доприноси сигурном и безбедном окружењу и слободи кретања у складу са Резолуцијом СБ УН 1244. У том смислу посебно је важно одређење да ће даље смањење КФОР-а зависити искључиво од ситуације на терену, без унапред одређених рокова (енг. *conditions-based and not calendar-driven*). Међутим, забринутост ствара изјава да ће Алијанса, у складу са савезничким одлукама, наставити да подржава развој „безбедносних организација на Косову“, што је за нашу државу у потпуности неприхватљиво, као и покушаји Приштине да уз подршку својих ментора „независности“, унапреде и институционализују односе „Косова“ и НАТО-а.

ност блиској сарадњи ради очувања мира, стабилности и безбедности ЗБ, као и подршка евроатлантским аспирацијама држава региона. Демократске вредности, владавина права, унутрашње реформе и добросуседски односи представљени су као чиниоци од виталног значаја за регионалну сарадњу и евроатлантске интеграције. Поздрављен је недавни напредак у демаркацији границе у региону. Јачање односа између НАТО-а и Србије представљено је као процес од обостране користи и од значаја за читав регион. У том смислу подржан је даљи политички дијалог и практична сарадња. Позитивно је оцењен напредак постигнут дијалогом између Београда и Приштине под окриљем Европске уније и обе стране су охрабрене да имплементирају постигнуте споразуме и одрже континуитет прогреса.

Партнерство и сарадња — залог за мир и стабилност

Учешћем на самиту НАТО-а у Варшави, који се убраја у ред најважнијих догађаја на међународној политичко-безбедносној сцени у 2016. години, Србија је остварила континуитет учешћа на скуповима највишег нивоа који имају за циљ продубљивање политике партнерства и сарадње. Пре две године на самиту у Велсу учествовао је министар Гашић, као први српски министар који је присуствовао једном састанку на врху у организацији НАТО-а. У исто време, тачније од 2013. године, тројица министара одбране (Александар Вучић, Братислав Гашић и Зоран Ђорђевић) учествовала су на међународним конференцијама о безбедности у Москви, које организује МО Руске Федерације.

Министар Зоран Ђорђевић је на 5. Московској конференцији о међународној безбедности, која је одржана од 26. до 28. априла ове године, имао излагање на тему „Глобална безбедност и војна сарадња“. На маргинама тог ску-

Разговор са делегацијом
Словачке, државе која
шренушно председава ЕУ

ВАЖНЕ БИЛАТЕРАЛЕ

Министар одбране Зоран Ђорђевић имао је на маргинама Самита НАТО-а више сусрета са министрима одбране земаља чланица НАТО-а и партнерских држава. Врло конструктивне састанке одржао је са својим колегом из земље домаћина самита, министром Антониом Мациеревичем, затим министрима одбране Словачке Петером Гајдошем, Бугарске Николајем Ненчевим, као и са замеником помоћника секретара одбране САД за Русију, Украјину и Евроазију Мајклом Карпентером. На билатералним састанцима са министрима одбране Јерменије, Аустрије и Црне Горе, затим са државним секретаром за одбрамбене послове Уједињених Арапских Емирата, као и високим званичницима Грчке, БиХ, Македоније и Молдавије оцењено је да билатерална војна сарадња са наведеним земљама има позитиван тренд развоја.

па дошло је и до билатералног сусрета са министром Шојгуом, чиме је одржан континуитет посета високог нивоа, који је изузетно значајан за утврђивање стратешких смерница развоја будуће сарадње. Полазишта српске националне безбедности, њену европску спољнополитичку оријентацију и ставове за унапређење сарадње са најутицајнијим субјектима међународне заједнице изнео је, пре две године, министар Гашић на форуму Сјангшан – престижној научној конференцији која се традиционално одржава у Пекингу. У разговорима са потпредседником Централне војне комисије генералом Фан Чанглонгом и министром националне одбране Кине генерал-пуковником Чанг Ванђиуеном наглашено је да стратешко партнерство Кине и Србије добија потврду кроз све садржајнију одбрамбену сарадњу.

Својим ангажовањем Србија показује да није на маргинама међународне политичко-безбедносне сцене, већ да заузима позицију кредибилног партнера. Позиви за учешће на скуповима високог нивоа знак су да наша држава има капацитет да допринесе изградњи мира и безбедности у свету. Овде је важно нагласити да се тренд унапређења односа са државама региона и кључним актерима на глобалном нивоу мора наставити. Поред веома развијених билатералних односа са САД и делом западних земаља, Министарство одбране суштински унапређује сарадњу са Руском Федерацијом, након што је у периоду до краја 2012. године војна сарадња била најнеразвијенији сегмент односа две државе. Треба поменути да сарадња у области одбране са Белорусијом доживљава динамичан раст у последње две године, а током ове године очекује се парафирање споразума о сарадњи са Јерменијом.

Када је реч о односима са међународним организацијама, поред активног ангажовања у Програму „Партнерству за мир” (у децембру се навршава десет година чланства) и сарадњи са Европском одбрамбеном агенцијом и Војним штабом ЕУ, Република Србија ће у наредном периоду радити на унапређењу сарадње са ОДКБ, што је договорено са генералним секретаром те организације Николајем Бордјужом. Закључак разговора био је да се у наредном периоду размотре модалитети проширења војно-војне сарадње, пре свега у области заједничке обуке и вежби, а у сарадњи са Министарством унутрашњих послова и у другим областима, попут борбе против тероризма и наркотика. Без обзира на то колико то претенциозно звучало, политика војне неутралности, ма како изазовна, истовремено је и привилегија, јер нам омогућава да развијамо односе са најрелевантнијим државама и организацијама у Европи и свету искључиво у складу са националним интересима. ■

ПУКОВНИК
АЛЕКСАНДАР БЈЕЛИЋ,
КОМАНДАНТ 98.
ВАЗДУХОПЛОВНЕ БРИГАДЕ

Ловачка авијација постоји и извршава постављене свакодневне задатке. То се могло видети пре извесног времена када се у нашем ваздушном простору појавио путнички авион са дојавом да је у њему постављена бомба. Цео дежурни систем је брзо реаговао, а наши ловци су били у ваздуху, спремни да одговоре уколико се појаве индиције угрожавања безбедности Републике Србије.

БЕЗБЕДНОСТ ЛЕТЕЊА КАО ИМПЕРАТИВ

Ваздухопловна бригада са лађевачког и нишког аеродрома остварила је континуитет као мало који ваздухопловни састав у окружењу, будући да њени корени почињу далеке 1949. године, када је на скопском аеродрому основан 198. ваздухопловни ловачки пук. Почетак су означили авиони „ЈАК-3“, „Тандерболти“, мали „Тандерџети“ и „Сејброви“, док данас на лађевачком и нишком аеродрому лете хеликоптери, „Супергалебови“ и „Орлови“. Бројне генерације пилота, техничара и стручњака разних профила уложиле су године рада и труда да онима који долазе успешно пренесу знања и вештине, стицане више од шест и по деценија. Дуга традиција свакако представља подстрек за још веће ангажовање припадника ваздухопловне бригаде, који из дана у дан исказују борбеност и решеност да у сложеним условима наставе врхунску обуку и обезбеде максималну способност за извршавање наменских задатака. О савременом тренутку српске војне авијације, обуци пилота, најзначајнијим активностима у бригади, аеродрому „Морава“ и другим занимљивим питањима разговарали смо са командантом 98. ваздухопловне бригаде пуковником Александром Бјелићем.

О. *Господине пуковниче, како видиш стање у српској војној авијацији?*

– Ваздухопловна традиција на овим просторима почиње још 2. августа 1893. године, када је наређењем краља Србије Александра Обреновића предвиђено да се у свакој дивизији образују ваздухопловна одељења, која су представљала прве ваздухопловне јединице у српској војсци. Тај дан је до 1941. слављен као Дан ваздухопловства, а данас је то дан једног од два рода у нашем РВ и ПВО – Дан рода авијације. Дан вида РВ и ПВО славимо по 24. децембру 1912, када је решењем војводе Радомира Путника формирана Ваздухопловна команда у Нишу са аеропланском ескадром, балонским одељењем са водоничком централом и одељењем голубије поште, чиме смо постали једна од 15 земаља у свету које имају војно ваздухопловство, а убрзо и једна од пет чији припадници имају и ратно искуство. Подсетио бих и да је 2. августа 1924. на аеродрому „Југовићево“ код Новог Сада први пут установљена и прослављена крсна слава пилота и механичара.

Српска војна авијација данас је претежно опремљена ваздухопловима с краја осамдесетих и почетка деведесетих година прошлог века. Чине се максимални напори да се убрза процес опремања новим ваздухопловима, што је ове године дало и прве конкретне резултате: испоручена су два транспортна хеликоптера, а до краја године очекује се увођење у оперативну употребу авиона за летачку обуку „Ласта“. Ваздухопловнотехнички састав авијацијских јединица, као и припадници Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“, улажу велики напор да одрже максималну могућу исправност ваздухоплова и других ваздухопловнотехничких материјалних средстава. Успостављен је стабилан процес школовања будућих пилота – кадета Војне академије, као и летачка обука пилота сталног састава. У летачкој обуци тежиште је на борбеној обуци и обуци за извршавање наменских задатака. Руководиоци летачком обуком, у датим условима, дефинишу приоритете и постепено подижу степен оспособљености

пилотског састава за извршавање задатака по дефинисаним мисијама. Сви они који су у непосредном додиру са припадницима рода авијације могу уочити висок степен мотивације и посвећености да се дефинисани задаци реализују потпуно, правовремено и безбедно.

О. *У којој мери ће набавка нових хеликоптера утицати на оперативне способности авијацијских јединица?*

– РВ и ПВО је након више од тридесет година увело у наоружање нове ваздухоплове, и то два средња, транспортна хеликоптера Ми-17В5, који су приказани јавности 28. јуна ове године. Њиховим увођењем у наоружање повећали смо транспортне капацитете, како за потребе реализације задатака из домена прве, тако и из домена треће мисије. Преобука за поменуте хеликоптере са делом летачког и техничког састава реализована је у Руској Федерацији и наставља се у нашим авијацијским јединицама у другој половини 2016. године. Важно је истаћи и да смо током 2016. године, после дугог низа година, обезбедили обуку наших посада хеликоптера Ми-8/17 на симулатору лета у иностранству, што је значајан допринос ефикаснијој, рационалнијој и безбеднијој летачкој обуци и извршавању свих транспортних и других задатака. Наведену праксу наставићемо и у следећим годинама.

О. *Нема сумње да ловачка авијација има посебан значај за српско ваздухопловство и заштити ваздушног простора Србије. Каква је ситуација у том сегменту РВ и ПВО?*

– Најсложеније стање је у ловачкој авијацији, имајући у виду значај и осетљивост задатака које њени припадници извршавају свакодневним дежурством, као и низ негативних догађаја и околности кроз које је прошла у последњих двадесетак година, пре свега током НАТО агресије 1999. године. Од поручника Миодрага Томића, преко капетана Милоша Жуњића, до пуковника Миленка Павловића и данашњих „Витезова“, ловачка авијација наше отаџбине пролазила је кроз различите фазе. Важно је истаћи да смо низом мера из домена одржавања постојећих ловачких авиона, ремонта, продужења века употребе и модификација одржали способност за контролу и заштиту суверенитета ваздушног простора у којем ловачка авијација заузима значајно место. Уз значајну подршку Владе Републике Србије створени су услови за одржавање максималне исправности авиона доделом допунских финансијских средстава и набавком резервних делова. Тренутно се ради на изналажењу оптималних решења за опремање наших авијацијских јединица потребним бројем ловачких авиона који ће у наредном средњорочном и дугорочном периоду обезбедити сигурну заштиту суверенитета нашег неба. Једно је сигурно, ловачка авијација постоји и извршава постављене свакодневне задатке. То се могло видети пре извесног времена када се у нашем ваздушном простору појавио путнички авион са дојавом да је у њему постављена бомба. Цео дежурни систем је брзо реаговао, а наши ловци су били у ваздуху, спремни да одговоре уколико се појаве индиције угрожавања безбедности Републике Србије.

☉ *Господине пуковниче, са каквим се изазовима и проблемима срећете у осјособљавању пилота за извршавање наменских задатака и које су њерсејекшине лешачке обуке у Војсци Србије?*

– Већ сам нагласио да је техника којом смо наоружани времешна. Јасно је да су највећи проблеми, из те перспективе, везани за одржавање степена исправности потребног да бисмо, с једне стране, у сваком тренутку могли да одговоримо задацима дефинисаним мисијом, а са друге, да реализујемо најважнији задатак у миру – обуку састава рода авијације. У том подухвату успевамо, јер имамо врло мотивисане, стручне, војнички изграђене и јединице и отаџбини одане људе. Надамо се скором увођењу у наоружање авиона „Ласта“, којим ћемо сигурно унапредити обуку летачког састава, као и проширењу транспортних капацитета кроз ремонте ва-

здухопова. Као што сам већ поменуо, за летачку обуку наших посада све више користимо симулаторе у земљи и иностранству. На овај начин настојимо да створимо ефикасан систем летачке обуке, са што мањим утрошком расположивих ресурса. Наравно, принцип безбедности летења и летачке обуке је увек императив и на првом месту.

☉ *Пред нама је Ваздухопловна вежба „БАРС 2016“. У којој фази су њрипреме за вежбу и како ће се она одвијати?*

– Вежбом „БАРС 2016“ са Ваздушно-космичким снагама Руске Федерације успостављамо континуитет са вежбом из 2015. године и сигурни смо да ће она постати традиционална. Прошле године реализовали смо вежбу на полигонима у Руској Федерацији и на њиховим ваздухопловима. Вежба је

обострано корисна и представља изврсну прилику да се размене искуства и унапреди систем летачке обуке. Ове године смо ми домаћини. У току је реализација планског процеса. Планирано је да се вежба изведе на јесен у нашем ваздушном простору. Основни садржаји биће у оквиру редовних задатака контроле и заштите суверенитета ваздушног простора, ваздухопловне подршке и трагања и спасавања.

О Које су најзначајније активности припадника 98. ваздухопловне бригаде у периоду између два празника и какви су Ваши планови за наредни период?

– Припадници 98. ваздухопловне бригаде су у периоду између два празника вредно радили на повећању и одржавању потребног степена исправности ваздухопловне технике

и оспособљавању летачког састава за реализацију наменских задатака, а при томе смо велику помоћ имали од претпостављене команде и припадника Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“. Најзначајнија активност у којој смо имали част да будемо ангажовани била је, свакако, командно-тактичка вежба снага за реаговање „МОРАВА 2016“, током које смо, раме уз раме са осталим припадницима Војске Србије, реализовали бројне задатке дефинисане мисијом. Надам се да смо досадашњим квалитетом реализације задатака поставили темељ и за ангажовање дела припадника бригаде у руско-српској летно-тактичкој вежби „БАРС 2016“, што ће додатно позитивно утицати на ниво оспособљености.

О Пројекат конверзије војног аеродрома у војно-цивилни аеродром „Морава“ у шoku је реализације. Каква је тренутна ситуација у делу реконструкције и изградње аеродрома и које су перспективе употребе тог аеродрома у војне сврхе?

– Интерес припадника РВ и ПВО је да аеродром „Морава“, у процесу трансформације у војно-цивилни, буде опремљен савременим уређајима за летење у сложеним метеоролошким условима, светлосним уређајима и сигнализацијом за ноћно летење, као и да се полетно-слетна стаза из категорије кодне ознаке „3Ц“ доведе на стандард „4Ц“. Наведени радови су, између осталих, предвиђени за другу фазу реализације изградње дела аеродрома „Морава“, што је дефинисано и детаљним урбанистичким планом. Желели бисмо, наравно, да се то догоди што пре, јер ће нам то значајно побољшати услове базирања јединица и проширити могућности и услове у којима можемо употребити наше авијацијске капацитете.

О Које су жеље и очекивања ваздухопловаца поводом празника?

– Свесни комплексности економске ситуације у којој се земља налази, надамо се, ипак, решавању питања ловачке авијације и наставку процеса обнављања транспортних капацитета и набавке транспортних ваздухоплова. Док се то не догоди, домаћински ћемо се односити према техници коју нам је народ доделио на употребу. Пажљивим планирањем обуке подизаћемо појединачну и колективну оспособљеност за извршавање наменских задатака у настојању да свом народу и отаџбини будемо заштита, помоћ и узданица. При томе ће нам безбедност свих припадника рода авијације и окружења у којем радимо бити на првом месту.

На крају, желео бих да свим припадницима рода авијације и свим ваздухопловним ентузијастима, честитам Дан рода – 2. август. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ЧЕТА ЗА ВАЗДУХОПЛОВНОТЕХНИЧКО
ОДРЖАВАЊЕЉУДИ КОЈИ
ПОТПИСУЈУ АВИОНЕ

Чета за ваздухопловнотехничко одржавање налази се у саставу 252. школско-тренажне авијацијске ескадриле, у оквиру 204. ваздухопловне бригаде РВ и ПВО. Да би ескадрила остварила своју основну намену, обуку пилота, потребни су јој и исправни авиони, одржавани и припремљени за лет. О томе брину техничари чВТОД. У свом саставу, чета има авионе *Сујергалеб Г-4*, авион тегљач вучне мете *Г-4Т* и *Ушва 53*, а до краја године би требало да им се прикључи и нови авион *Ласџа*.

И поред велике одговорности, ризика и тешких услова за рад, они много воле свој посао и никада га не би мењали

– Све то се односи на *Сујергалеб Г-4*, а за авион *Ушва 53* постоје само две специјалности – авион-мотор и ваздухопловна опрема. Чета ВТОД је у првом нивоу одржавања авиона, други ниво се налази у саставу 24. ваздухопловнотехничког батаљона, док је за трећи ниво задужен Ваздухопловни завод „Мома Станојловић“. Сви смо на неки начин радом упућени једни на друге – каже капетан Луковић.

Од Ђуприје до Шапца

Како наводи заступник командира, ескадрила броји двадесет авиона и сваки је задужио по један техничар који брине о њему и обавља неопходне прегледе.

– Сваки авион мора да прође одређене прегледе. Постоје дневни прегледи – претполетни, међулетни и послелетни, затим седмични, односно преглед у техничком дану и ванредни по указаној потреби. Наравно, обавезни су и повремене прегледи после одређеног броја сати летења.

Као и у већини јединица, проблем представља мањак кадра и „старосна граница“ запослених. Многи старији од четрдесет година раде у свим временским условима.

– У ескадрили радимо од седам ујутро па понекад и до два часа после поноћи. Посебна је и по томе што техничари живе ван престонице, у местима од Ђуприје до Шапца, и сваког дана крећу на посао у раним јутарњим часовима. И уз тај проблем, посао обављамо веома одговорно и професионално – поручује капетан Луковић.

Кајетан Владимир Луковић

Према речима заступника командира чВТОД и командира 1. вода капетана Владимира Луковића, у чети раде извршиоци и командири који су у функцији контролора. Наводи да је одржавање ваздухоплова подељено по специјалностима – авион-мотор, ваздухопловна опрема, радио-опрема и ваздухопловно наоружање.

НАКЛОН АВИОНУ

Поједини техничари не крију своје ритуале. Приликом изручавања авиона са стајанке, пилот даје знак техничару да је спреман, он то одобрава и потврђује да је полазак безбедан. Многи „потапшу“ крило авиона у знак среће и жеље да им се врати. Такође, неколико њих војнички поздрави пилота. Чак и у моменту када пилот пушта кочнице и још једном проба њихову функционалност, делује као да се авион „мало наклони“ техничару, те већина осети потребу да тај наклон и узврати.

Без права на грешку

Командир 1. одељења 1. вода чВТОд заставник Слободан Михајловић контролише квалитет извршених прегледа, односно рад техничара. Активно ради од 1988. године и, према његовим речима, ради са колегама којима може да прича искуства из ескадриле из времена пре њиховог рођења.

– У овом послу је веома битно поверење у људе. Колеге добро познајем и могу да проценим њихову стручност. Тачно се зна ко шта треба да ради и ништа није препуштено случају. Све је стриктно познато и дефинисано листама прегледа или наређењем. Када механичари заврше посао, командир врши контролу радова и „потписује авион“ – он последњи ставља потпис пре него што авион крене – наводи заставник Михајловић.

Он истиче да је њихов посао веома ризичан и стресан, изузетно одговоран и без права на грешку.

– То што је на стајанци забрањен боравак свима који нису запослени у авијацији, довољно говори о мерама безбедности које морају да буду заступљене и спроведене. На нашем „радном месту“ постоји тзв. усисник, који усисава све што је у његовој зони и због тога је, на пример, на стајанци забрањено ношење капе. Постоји и зона издувних гасова, појачане су радијација и бука, али све то превладава љубав према послу. Мој отац је учествовао у конструисању и стварању авиона на којима данас радим, стога ме доказ на посао и учествовање у нечему што је он стварао веома испу-

Старији водник прве класе
Милан Мишковић

ПОМОЋ ИЗ ПРВЕ РУКЕ

Много је анегдота у послу техничара, а заставник Михајловић сећа се једне.

– Радили смо централно авиона тегљача вучне мете Сујергалеб Г-4Т. У једном тренутку је настао проблем који је услед недостатка документације био тешко решив. Позвао сам пријатеља у пензији, некадашњег инжењера из Војнотехничког института, иначе колегу мога оца, и питао за помоћ. Испоставило се да је управо он пре неколико деценија приредио ту документацију. Погледао је у своје списе, пронашао решење и после десетак минута проблем је био решен – препричава заставник Михајловић.

њава. Ипак је то породична традиција – бити механичар до краја живота – поносно каже заставник Михајловић.

И војник и стручњак

Командир 5. одељења чВТОд старији водник прве класе Милан Мишковић последња је генерација Ваздухопловнотехничке средње војне школе у Рајловцу, коју је због рата на простору бивше Југославије завршио у Сомбору. Уз функцију контролора, обучен је и за летача оператера на авиону тегљачу вучне мете Сујергалеб Г-4Т. Каже да је најлепши осећај када се авион врати без икаквих проблема и када, после детаљне анализе поручи „свака част, све је одлично урађено“. Међутим, истиче проблем школовања кадра.

– Старије генерације техничара школоване су у доба ЈНА, а новије на другачији начин. Последњих година млади су долазили после завршене Ваздухопловне академије која школује и војне и цивилне техничаре, а од прошле године поново је успостављена Средња стручна војна школа. За разлику од претходне праксе, када смо цивиле додатно обучавали, сада из војне школе добијамо војнике и стручњаке и надамо се да ће нам нови, млади кадар, много помоћи, допринети послу и олакшати рад у јединици – напомиње командир 5. одељења. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Жарко СКОКО

ИЗ 19. ЛОГИСТИЧКОГ БАТАЉОНА ПРВЕ БРИГАДЕ

МАЈСТОРИ ОД ДВЕ СТРУКЕ

Десетар Ђорђе Санадер, по занимању металофарбар-аутолакирер, у јединици је већ девет година и то понајвише захваљујући служењу војног рока. Наиме, регрутован за телеграфисту, упућен је на служење војног рока у Ниш, а стицајем околности, од првих војничких дана радио је уз мајсторе пушкаре. Прекомандом у Сомбор наставио је са истим послом, чим се указала прилика, нашао је редован и сигуран посао у војсци.

Првих неколико година радио је као механичар за пешадијско наоружање, да би се убрзо преквалификовао за фарбарски занат.

– Победила је вероватно уметничка црта у мени, јер у фарбарству треба имати барем зрнце те уметничке надарености, посебно када је реч о фарбању средстава у маскирне боје – каже десетар Санадер.

Поред фарбања свих врста возила, по потреби, израђује и фарбарске шаблоне у размери 1 : 50, који се, након тога, ручно увеличавају спрам возила. Још се, како каже, није опробао у дигиталном фарбарству. Свој позив преточио је, на неки начин, и у приватни живот. Велики је колекционар макета аутомобила и до сада их је сакупио око 10.000. Кадгод му слободно време дозволи, одлази до две гараже и чисти, одржава и рестаурира своје минијатурне љубимце у нади да ће и његов двогодишњи син једног дана наследити ту љубав и богат у колекцију.

Из 19. логистичког батаљона Прве бригаде је и војни службеник Станко Бијелић. Он је стасавао у Сред-

Фарбар Ђорђе Санадер и механичар за пешадијско наоружање Станко Бијелић из 19. логистичког батаљона Прве бригаде у војску су дошли у потрази за егзистенцијалном сигурношћу, а током година рада развило се поштовање према институцији, јединици, реду и љубав према позиву, који сада никако и низашта не би мењали

њој техничкој војној школи у Загребу, која је школовала стручне раднике специфичних занимања за потребе тадашње ЈНА. Стицајем ратних и поратних окол-

сти, као механичар за пешадијско наоружање се 1996. године обрео у логистичкој јединици у Новом Саду. Тамо се указала прека потреба за посао вулканизера, па је Станко без размишљања завршио и курс за то занимање и постао мајстор од две струке.

– Радим по потреби, и волим и један и други посао. Вулканизерски је свакако тежи, посебно када се ради на пнеуматичима теретних возила, али ту су другари који кадгод затреба, несобично прискачу у помоћ – каже Станко.

У слободно време окренут је још једној својој љубави – спорту и кошарци. Са своја два сина, који, такође, тренирају кошарку, често зна, зарад задовољства, и да заигра на један кош. Ипак, не скрива да му је прави хоби молерај.

И за Ђорђа и за Станка, који су слично, али ипак сваки на себи својствен начин, стасавали у окружењу војног колектива, претпостављене старешине и колектив су пуни хвале. Обојица су врсни и вредни мајстори од две струке и златних руку.

– Никада није лоше знати више послова, опробати се на више поља, исплати се – тврде војни мајстори и додају како им је војска за све ове године ушла у крв, посебно другарство и то што се у свакој ситуацији могу ослонити на колеге, колектив. Да није тако било би тешко да функционишу, сагласни су обојица. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

У СЛУЖБИ ЗДРАВЉА И КОНДИЦИЈЕ

Командант Команде за обуку генерал-потпуковник Ђокица Петровић свечано је у касарни „Топчидер” отворио новоизграђене спортске полигоне, на месту некадашњег објекта који је уништен након бомбардовања 1999. године.

Пројекат је највећим делом изведен капацитетима Команде за обуку, а представља и добар пример цивилно-војне сарадње.

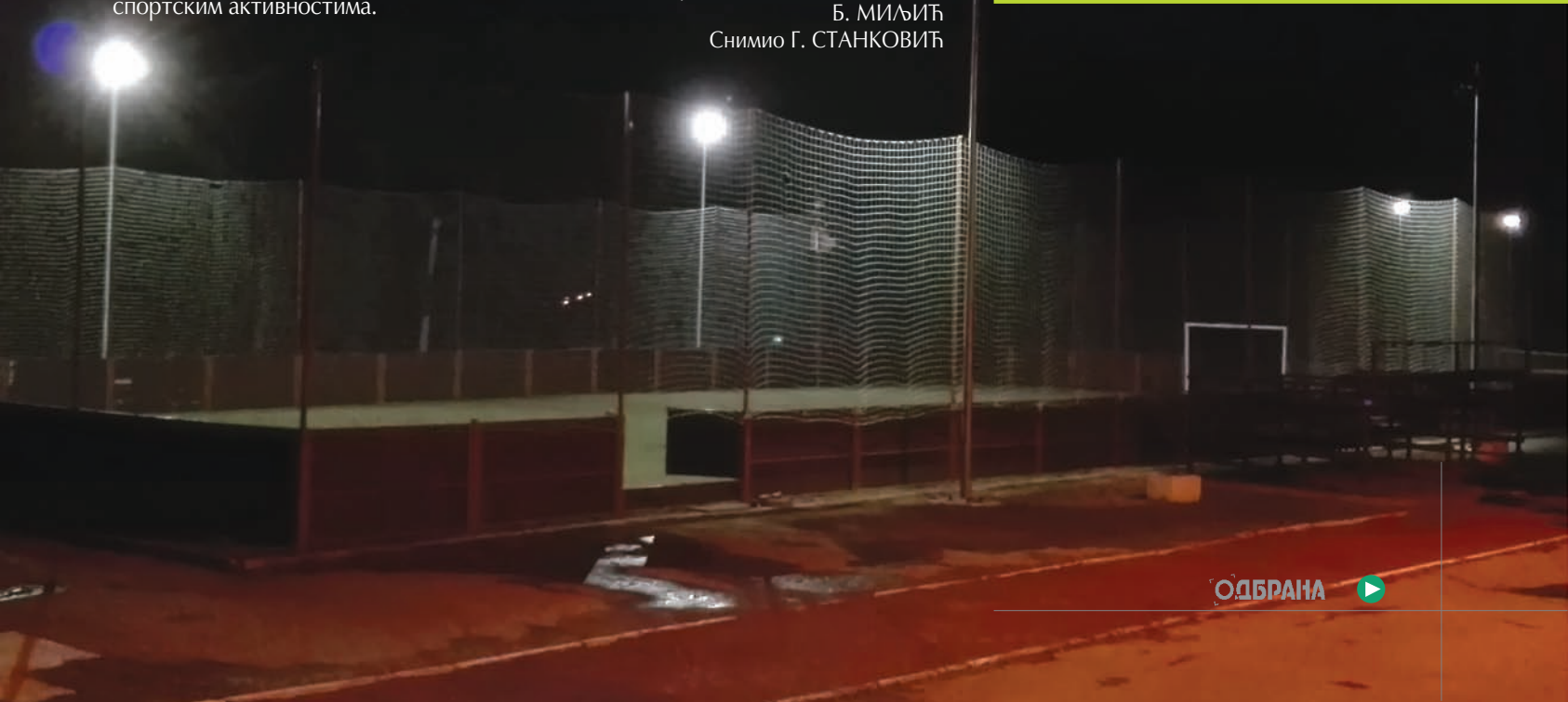
Генерал Петровић се захвалио свима који су учествовали у акцији, нагласивши да је реч само о једном делу унапређења услова за извођење физичке обуке у касарни „Топчидер”.

Он је истакао да су припадници Команде за обуку вредно радили, давали идеје и спроводили их у дело, како би сви који раде у касарни „Топчидер” могли да унапреде своју физичку кондицију, али и здравље, бавећи се спортским активностима.

Претходна три месеца, припадници Команде за обуку вредно су радили како би простор на којем су биле рушевине претворили у место за вежбање, дружење и одмеравање снага са колегама из касарне „Топчидер”

Пројекат изградње спортских полигона започет је пре две године, а у првој фази, након рашчишћавања платоа, изграђени су терени за мали фудбал и тенис. Сада су пуштени у рад полигони за бацање кугле, бацање бомби и терен за одбојку. У плану је изградња још два вежбалишта на истом платоу. ■

Б. МИЉИЋ
Снимио Г. СТАНКОВИЋ

89 ГОДИНА ПУТНИЧКОГ АВИО-САОБРАЋАЈА У СРБИЈИ

БЛИСТАВО ДОБА ЈЕ

ПИШЕ: Милена МИЛЕТИЋ

Ма како парадоксално звучало, сиромашна и ратом разорена земља попут Краљевине СХС имала је и те какав економски интерес да своје неповезане делове почне да повезује — авионима. Зато смо, од освита авијације и превоза путника ваздушним коридорима, имали врхунског авио-превозника. Био је то „Аеропут“.

Тог дана кад су Тадија Сондермајер и Милош Црњански подно Вршачког брега, ослањајући се на неуједначене законе и опстајање старих, аустроугарских прописа у новој земљи, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, двобојем покушали да реше своје међусобице, пиштољи су писали не само биографије ове две генијалне личности – једног великог ваздухопловца и великог писца, већ и историју југословенског и српског цивилног ваздухопловства и путничког авио-саобраћаја. Јер, заједно са многим другим личностима, попут Александра Дерока, двојица дуелиста били су идејни творци, суоснивачи и подржаваоци српске авијације, и прве српске и југословенске путничке авио-компаније – „Аеропута“. И мада су ниске страсти замало довеле до трагедије, случај или памет пресудили су другачије – нико није страдао. Тадија Сондермајер и сви тадашњи загриженици за летење наставили су да раде на свом плану – стварању првог домаћег авијатичарског удружења („Наша крила“), али и самог „Аеропута“ (доцније ЈАТ), чијих је 89 година обележено 17. јуна у Музеју ваздухопловства. Ко баци поглед на историју авијације, видеће да се број држава у свету које се могу похвалити оваквом традицијом броји на прсте. Још је важнија чињеница да су осим Краљевине СХС све остале земље, које су тада имале своје ваздухопловство, биле из редова најмоћнијих и најбогатијих. Отуд је сваки детаљ из приче о оснивању наше путничке авијације прави мали драгуљ који осликава тегобну борбу једне земље да се развије и сврста међу независне државе.

РОПЛАНА

29

Витез летења

Тадија Сондермајер, један од оснивача „Наших крила“ и „Аеропута“, био је син пољског лекара који је својевремено, на позив краља Милана, дошао у Србију и ту постао један од шефова војног санитета, каже за „Одбрану“ Велибор Вукашиновић, цивилни пилот, данас председник Удружења ваздухопловне индустрије. Вукашиновић истиче да је ова угледна породица дала највише што је могла за Србију у Великом рату – Тадијина сестра је била болничарка у рату и умрла од тифуса. Млађи брат је погинуо на Церу.

Сам Тадија Сондермајер прикључио се српској авијацији и на Солунском фронту био у извиђачима, док је нешто касније пребачен у француску ескадрилу „Рода“, на Марни, где је учествовао у ратним дејствима.

Све до дана када су га нове, комунистичке власти у Ју-

Тадија Сондермајер

гославији ухапсиле, Сондермајер је био потпуно посвећен летењу и изградњи домаће авијације. Неуморно је радио на оснивању удружења „Наша крила“. Кад је постало јасно да инострани авио-превозници који су превозили путнике и робу ка Краљевини СХС и из ње, или преко њеног неба, имају и те какав интерес да то чине, Сондермајер и још неколицина ентузијаста настојали су да убеди државу у оправданост стварања домаћег превозничког предузећа. Штавише, да би све убедио и помогао продају акција будућег предузећа, овај врсни ваздухопловац је и сам полетео за „Франко-Румен“, француско-румунску компанију која је одлучила да конкурише чувеном возу „Оријент експрес“ и зато покренула први међународни лет преко неба Краљевине СХС, са ноћним летовима (воз није ишао тако брзо као авион, али је зато ишао у свим временским условима, и ноћу, за разлику од тадашњих летелица). Заједно са Леонидом Бајдаком, руским емигрантом, летео је на релацији Париз–Бомбај у априлу 1927. године. Овај дуги етапни лет, који је награђен великим пехаром француског превозника, убедио је многе у Краљевини СХС да треба да верују српским пилотима и купе акције будућег домаћег предузећа. Но, како и зашто се једна сиромашна земља преоптерећена проблемима одлучила да гради авијацију?

Повезати разорену земљу

Велики број, тада већ искусних пилота, после Великог рата био је демобилисан, а појавио се и значајан број усавршених летелица. Краљевина СХС имала је и додатни разлог да започне стварање мреже небеских коридора и авијације – разореност. Целокупна њена територија, Србија нарочито, била је потпуно разорена ратним дејствима. Саобраћајнице су већином биле уништене, нарочито пруге. Српска влада је пред крај рата била приморана да користи авионе за пренос поште (линија Скопље–Солун). Све економске рачунице су показивале да је јефтиније изградити више травнатих писта (погодних за оновремене авионе) и нешто пристанишних зграда широм земље и тако је повезати, него градити нове пруге и путеве. Наравно да се од инфраструктуре није одустало, али је требало купити време и новац... Колики је проблем представљала ова неповезаност показује и пример с почетка текста, поменути двобој Сондермајера и Црњанског – нова држава није била ни правно потпуно повезана, у неким њеним деловима дуго су важили извесни аустроугарски прописи. Двобој је био забрањен у Србији, али га је аустроугарско законодавство толерисало, па су зато двојица сукобљених изабрали Вршац као место дуела.

Стара ривалства и стварање „Аеропута“

Краљевина СХС имала је уговор са француско-румунском путничком компанијом „Франко-Румен“ за превоз путника и робе. Ово предузеће је било заинтересовано за путни правац којим је ишао воз „Оријент експрес“.

Управо оно је увело први ноћни лет, и то на релацији Београд–Букурешт 1923. године. Исте године, директор „Франко-Румена“ Бетард, склопио је уговор са Владом Краљевине СХС за одржавање ваздушног саобраћаја између Краљевине и других земаља. Уговором је наша влада била обавезана на давање субвенција „Франко-Румену“ од око два милиона динара, на бесплатно коришћење аеродрома у Панчеву и неке царинске олакшице. Зато је француска компанија имала обавезу да увек држи неколико авиона у Панчеву, да редовно одржава линије, и да у састав летачког особља укључи и наше грађане (што је значило практичну обуку за одржавање и летење). Први летови овог предузећа из Панчева били су поштански, а потом и путнички.

У међувремену, појавиле су се и друге компаније које су биле заинтересоване за небо и тржиште Краљевине СХС и Балкана, међу њима и немачка „Луфтханза“. Она је Краљевини нудила превоз путника, пре свега у унутрашњем саобраћају, и прелете. За то су тражили добре концесије. Како је интерес био велики, није ни чудо што је врло брзо и код нас сазрела свест о томе да треба искористити тренутак и формирати домаће предузеће. На овоме су се нарочито ангажовали Сондермајер, Дероко, Бајдак, Стрижевски, Александар Хођера, Ђорђе Рош (син Себастијана Роша), адвокат Петар Вучковић из Београда, генерал Стеван Хацић и други.

У то време војска је, због својих интереса, радила на ширењу авијације и помогла оснивање удружења „Наша крила“ и првог „Српског аеро-клуба“ (1921. и 1922. године). Аеро-клуб је радио на оснивању месних подружница широм земље, оснивању клубова авио-моделара, набавци спортских и туристичких авиона. Успеси „Франко-Румена“ (касније „ЦИДНА“ па „Ер Франс“) и покушаји немачке и других компанија да уђу на небо и тржиште Краљевине СХС навели су домаће стручњаке да изврше притисак ка оснивању домаћег превозника. Тако су чланови аеро-клуба 1925. почели пропагандну акцију, тражећи од власти управо то. Како је крајем те године цивилна авијација прешла под ингеренције Министарства војске и мор-

нарице, а српска авио-индустрија почела са радом прављењем прве домаће модификације авиона, стекли су се добри услови да држава изађе у сусрет захтевима ваздухопловаца.

У фебруару 1926. године, на конференцији у Београду, основано је „Друштво за ваздушни саобраћај“. Оснивач је био поменути адвокат Петар Вучковић. Месец дана касније, одобрењем Министарства трговине и индустрије, почео је упис акција новоствореног предузећа. Тадија Сондермајер се досетио лутрије и „дугопругашког“ етапног лета од Париза до Бомбаја, у сарадњи са „Франко-Руменом“. Двадесетог априла 1926. Сондермајер и Леонид Бајдак полетели су из Париза, и после 14 етапа и 11 дана путовања, стигли најпре у Бомбај, да би потом, 8. маја слетели у Београд. Био је то коначни доказ да наши пилоти могу да лете на врло дугим летовима и да је време да Краљевина СХС добије свог превозника. Акције будућег предузећа су плануле, са почетним капиталом од шест милиона динара (убрзо је основани капитал порастао на девет милиона). Главне пакете акција имали су Врачарска задруга, Привредна банка, Поштанска штедионица, Гајрет, Српска банка из Загреба, Американско-српска банка из Сарајева. Уписом компаније, у Београдском трговачком суду 17. јуна 1927. фирма је званично почела да постоји. Како пишу Чедо Јанић и Јово Симишић у „Више од летења“, „Аеропут“ је 1929. постао члан међународне уније за ваздушни транспорт ИАТА2.

Red letenja: Havale - Fliegen
Družba za vazdušni saobraćaj A.D. "AEROPUT" - 1929 god.

№	Let	Polazak	Stizanje	Udaljenost	Broj putnika	Broj aviona	Broj letova
1	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
2	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
3	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
4	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
5	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
6	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
7	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
8	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
9	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
10	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
11	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
12	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
13	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
14	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
15	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
16	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
17	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
18	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
19	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
20	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
21	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
22	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
23	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
24	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
25	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
26	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
27	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
28	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
29	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
30	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
31	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
32	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
33	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
34	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
35	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
36	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
37	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
38	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
39	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
40	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
41	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
42	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
43	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
44	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
45	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
46	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
47	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
48	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
49	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
50	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
51	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
52	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
53	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
54	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
55	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
56	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
57	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
58	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
59	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
60	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
61	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
62	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
63	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
64	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
65	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
66	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
67	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
68	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
69	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
70	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
71	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
72	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
73	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
74	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
75	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
76	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
77	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
78	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
79	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
80	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
81	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
82	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
83	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
84	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
85	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
86	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
87	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
88	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1
89	Beograd - Zagreb	18.00	19.00	100 km	10	1	1
90	Zagreb - Beograd	19.30	20.30	100 km	10	1	1
91	Beograd - Zagreb	22.00	23.00	100 km	10	1	1
92	Zagreb - Beograd	23.30	00.30	100 km	10	1	1
93	Beograd - Zagreb	02.00	03.00	100 km	10	1	1
94	Zagreb - Beograd	03.30	04.30	100 km	10	1	1
95	Beograd - Zagreb	06.00	07.00	100 km	10	1	1
96	Zagreb - Beograd	07.30	08.30	100 km	10	1	1
97	Beograd - Zagreb	10.00	11.00	100 km	10	1	1
98	Zagreb - Beograd	11.30	12.30	100 km	10	1	1
99	Beograd - Zagreb	14.00	15.00	100 km	10	1	1
100	Zagreb - Beograd	15.30	16.30	100 km	10	1	1

Чиме се и куда летело

Одабиром авиона, улагањем у технички развој уопште, као и избором рута, дужином домаћих и иностраних линија, „Аеропут“ се брзо изборио за добро место у друштву репектабилних авио-компанија.

Први лет који је компанија извела био је 15. фебруара 1928. године, између Београда и Загреба. Авионом „Потез 29/2“ названим „Београд“ (ове француске авионе компанија је набавила између осталог и зато што је у то време земунски „Икарус“, за потребе војске, израђивао француске „Потезе 25“, па је већ постојао кадар и технологија за одржавање летелица) пилотирали су Тадија Сондермајер и Владимир Стрижевски, белогардејски избеглица из Русије. Петоро путника били су новинари и фото-репортери београдских новина. Како авиони тада нису имали развијене навигационе справе, пилоти су се определили да лете током Саве као најсигурнијим коридором до Загреба. Након два часа лета по тмурном времену, авион је слетео на аеродром „Боронгај2“. Из Загреба је у Београд превезао новинаре хрватских редакција. Била је то прва домаћа линија новог превозника, којом су касније летели сваког дана, осим недеље, све до касне јесени. Како бележе Јанић и Симишић, „и поред високе цене

карата и страха путника од летења, одзив је био већи од очекиваног, тако да је било више од 80% попуњених места". Тако је било у готово свим годинама постојања „Аеропута“.

Касније је „Аеропут“ развио низ других домаћих линија, и тако практично повезао целу земљу, нарочито Јадран са унутрашњошћу. Редовно се летело ка Нишу, Скопљу, Битољу, Подгорици, Дубровнику, Борову, Загребу, Љубљани, Сушаку (Истра). Летови за Дубровник постали су нарочито популарни.

Авиони овог друштва летели су до Аустрије, Чехословачке, Италије, Румуније, Бугарске, Грчке, Албаније. Први међународни лет изведен је у октобру 1929. године, на релацији Београд–Загреб–Беч. Путовало се и до Граца, Прага, Венеције, Милана, Тиране, Солуна, Софије. Све ове линије су биле веома редовне. Укупна дужина линија кретала се од 1.901 km, преко 2.776 km, до чак 4.057 km, што су тада у Европи могли само најбољи. Само у 1939. години ова компанија је прелетела 622.556 km, на 2.776 летова превезла 17.790 путника, 185.729 kg пртљага, 81 тону разне робе и 17 тона поште. Овакве резултате у то време имало је само пет компанија у Европи. „Аеропут“ је била једна од њих.

Стално улагање у технику омогућило је да се лети са већим бројем путника (у првим авионима било је места за четири, затим пет, па десет путника), да се олакша летење по лошем времену итд. Почело се са француским „Потезима“, да би предузеће ускоро, кад је постало јасно да са овим авионима не могу да испрате све потребе тржишта, почело да набавља и „Фармане“, „Де Хевиленде“, „Спартане“... Један „Спартан Крузер“ је предузеће „Змај“ изградило и испоручило „Аеропуту“ 1935. године. Био је то, упркос неким претходим покушајима са „Потезима“, први домаћи произведен авион који је коришћен у путничком авио-саобраћају. Две године касније у флоту предузећа улазе „Кодрони“, али и „Локиди Електре“, тада најсавременији авиони, који су имали уређаје за ноћно летење и летове у тешким метеоролошким условима, што је омогућило значајно продужење сезоне летења (раније се сезона окончавала са првим лошим временом у новембру), али и неке међународне линије (Дубровник–Праг–Брно, Београд–Подгорица–Тирана итд.).

„Аеропут“ је доживео четири удеса: код Љубљане 1933. и 1936. године, на Велебиту код Медака 1940, на линији Загреб–Сплит (авион је ударио у врх планине, због лоших услова) и такође 1940. код Борова, на линији Београд–Борово–Загреб. У већини случајева сви путници и чланови посаде су настрадали, осим у последњем – код Борова је од 13 путника и чланова посаде настрадало седам људи.

Априлски рат, окупација, гашење и стварање ЈАТ-а

Развој „Аеропута“, као и свега другог уосталом, зауставио је Други светски рат. У неравноправном рату у којем је позиција југословенске војске била додатно отежана унутрашњом издајом, „Аеропут“ је имао и те какву улогу.

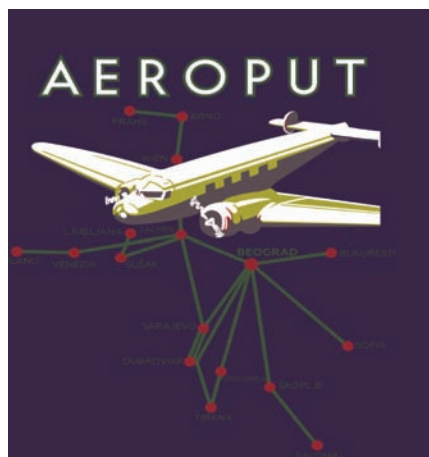
Већ у марту 1941. године, у оквиру припрема за напад чланица Тројног пакта, авиони и људство „Аеропута“ били су мобилисани у 731. и 732. ескадрилу Ратног ваздухопловства, које су чиниле тзв. Транспортну групу. Командант групе био

је Тадија Сондермајер. Сви авиони осим „Локида“ били су на матичном аеродрому, а сами „Локиди“ су дан уочи напада прелетели на ратни аеродром Дивци. За време самог бомбардовања 6. априла страдала је већина авиона, хангари, мотори, радионица са деловима, писта... Компанија је претрпела огромну штету. Преостали „Локиди“ су употребљени за транспорт трупа, али и чланова краљевске владе приликом њиховог одласка у избеглиштво. Занимљиво је да је компанија у октобру 1941. поднела захтев за ратну одштету надлежном суду. Наравно, од наплате није било ништа, а 1942. Комесарска управа забранила је рад компаније. У њено седиште у Кнез Михаиловој 32, где је данас „Институт Сервантес“, уселила се – „Луфтханза“.

– Неки подаци кажу да Немци ни су никада опростили Тадији Сондермајеру што је спречио да „Луфтханза“ добије југословенско и балканско тржиште – каже Вукашиновић. Александар фон Лер, генерал који је предводио бомбардовање Београда, уселио се у канцеларију Сондермајера у згради Аеро-клуба. Три и по године касније, у њу ће се уселити Александар Ранковић. Са тих прозора је, тада други човек Југославије, гледао импровизовани шатор који је испред улаза у зграду подигла Сондермајерова жена покушавајући да дође до њега, како би избавила мужа из затвора.

Након ослобођења земље рад компаније је формално био обновљен

седницом акционара 2. јула 1945. године, којој је присуствовао и Иван Рибар, један од власника акција и члан предратног Управног одбора. Ипак, 1. априла нова власт је већ створила ЈАТ, па је дозвола за рад „Аеропута“ била само фарса. Предузеће из времена Краљевине није ни добило шансу да конкурише новом превознику, ЈАТ-у. Забрана приватних акционарских друштава и решење из 1948. године представљају крај ове веома успешне компаније. Њен наследник и формално-правно постаће ЈАТ. ■

АУТОМАТ
HECKLER&KOCH MP-5КОМПАКТАН И ДОБРО
ИЗБАЛАНСИРАН

Почетком шездесетих година прошлог века, руководство немачке компаније "Heckler&Koch", започиње развој фамилије оружја заснованих на поузданој конструкцији и механизму аутоматске пушке G-3. На основу пушке G-3 развијани су различити типови оружја у четири модерна калибра: први, 7,62x51 mm (снајперска варијанта G-3S, митраљез HK-21), други 7,62x39 mm (пушка HK-32, само на нивоу прототипа), трећи 5,56x45 mm (пушка HK-33) и четврти у пиштољском калибру 9x19 mm (аутомат HK-54).

Рад на развоју аутомата, познат као „Пројекат 64“, почео је 1964. године. Након непуних годину дана, представљен је први прототип, који је носио ознаку HK-54 (према тадашњем

означавању фабрике H&K, број 5 је ознака за аутомат, а број 4 за калибар 9x19 mm). Аутомат се 1966. године усваја у наоружање немачке полиције и граничне службе као MP-5 (нем. Maschinenpistole model 5) и почиње серијски да се производи. Ознаку MP-5 прихватио је и произвођач.

Неколико година касније извршене су неке ситније измене на аутомату. Постављени су диоптерски механички нишани, цев има могућност монтирања пригушивача, првобитни оквири замењени су закривљеним због поузданости и побољшан је регулатор паљбе. Ти модели носе ознаку MP-5 A2 (фиксни кундак) и MP-5 A3 (извлачећи кундак) и основа су за даље развијање аутомата MP-5 у разним моделима и варијантама.

Од 1964. године до данас, на основу модела MP-5, MP-5SD, MP-5K развијено је више од 30 варијанти аутомата. Данас, MP-5 користе готово све војне и полицијске јединице у свету, укључујући и противтерористичку јединицу „Алфа“ ФСБ Руске Федерације. Војска Србије користи моделе који потичу још из бивше ЈНА, а 2009. су за Специјалну бригаду набављени нови модели аутомата MP-5 SD3 и модернији UMP 9 милиметара.

Намена

Аутомат H&K MP-5 калибра 9x19 mm намењен је за уништавање живе силе на даљинама до 200 метара. Може да дејствује јединачном и рафалном паљбом. Поуздан је, прецизан и лак за руковање. Најбоље резултате јединачном паљбом постиже на даљинама до 100 метара. Пуни се оквиrom од 15 и 30 метака. Теоријска брзина гађања је 800 метака у минути. На аутомат се по потреби могу монтирати пригушивач пуцња, ласерски обележивач циља, тактичка лампа, оптоелектронски нишани или лансер хемијских бомби и сузавца.

Аутомат је компактан, добро избалансиран и има одлична ергономска решења. Погодан је за употребу у блиској борби и скућеном простору (зграде, просторије, ходници, ровови и др.), па га користе углавном припадници полицијских и специјалних јединица (противтерористичка, диверзантска дејства, заштита личности и сл.). Може се користити као лично одбрамбено оружје снајпериста, возача, тенковских или хеликоптерских посада.

Аутомат је задржао брављење пушке G-3 и функционише на принципу одложеног – полуслободног трзаја затварача, који обезбеђује ваљкасти систем брављења (слично као код митраљеца MG-42, односно домаћег М-53). Када је затварач у предњем положају, два метална ваљка, која се налазе на његовим бочним странама, излазе у страну и улазе у проширења унутар сандука. Тако ваљци у процесу опаљења блокирају кретање затварача уназад (остаје затворен и забрављен). Када притисак у цеви опадне, ваљци се повлаче у своје лежиште и пуштају да се затварач одбрави. Захваљујући таквој конструкцији, аутомат пуца са затвореним и забрављеним затварачем, паљба се лакше контролише и оружје је прецизније.

Одлике

Аутомат MP-5 се једноставно расклапа, склапа, чисти и одржава. Главни делови су: цев са сандуком, ручицом за запињање и нишанима, склоп затварача (затварач са носачем затварача), руковат са механизмом за окидање, повратни механизам, заштитна облога, кундак са поклопцем сандука, оквир и прибор.

Цев дужине 225 mm израђена је методом хладног ковања и њена унутрашњост је тврдо хромирана. Водиште зрна је ижлебљено, има шест поља и шест жлебова са кораком увијања удесно (у размери 1 : 250 mm). За сандук је учвршћено применом притиска и клина. На предњем делу цеви су четири испуста за учвршћивање пригушивача пуцња.

Механички нишани су диоптерски, што у великој мери олакшава нишањење и убрзава процес преношења паљбе са циља на циљ. Предњи нишан је кружног, а задњи цилиндричног облика. Задњи нишан се може подешавати и има четири кружна отвора за даљине 25, 50, 75 и 100 метара. Највећи отвор је за даљину 100, а најмањи за даљину 25 метара.

Сандук је израђен од пресованог и тачкасто завареног челичног лима. Споља је заштићен премазом који штити од корозије, киселине и слане воде. Унутрашњост сандука служи за смештај затварача, носача затварача и повратног механизма. Ручица за запињање смешена је са леве стране, у предњем горњем делу сандука под углом од 45 степени. Отвор за избацивање чаура је са десне стране. На горњи део сандука се може поставити носач са тактичком шином (MIL-STD 1913) за монтирање оптичких или рефлексних нишана. На сандуку је утиснута ознака модела, броја оружја, калибра, жиг контроле квалитета и земља произвођач.

Регулатор паљбе је на левој страни и њиме се лако манипулише палцем десне руке. По жељи купца, регулатор паљбе може бити обостран. Ознаке на регулатору паљбе могу бити словне (S-E-F од нем. Sicher-Einzelfeuer-Feuerstoß – укочено-јединачно-рафално), бројчане (0-1-30) или у облику иконица

(тзв. пиктограма). У зависности од модела постоје варијанте са два, најчешће три или четири избора на регулатору.

Облога је израђена од полимера. Ергономски је добро испрофилисана и намењена за удобније руковање и заштиту од опекотина при дејству. Стандардна облога се може заменити алуминијумском или полимерном облогом, која има тактичке шине. Тако се могу монтирати предњи рукохват, лампа или

ЛИЦЕНЦНА ПРОИЗВОДЊА

Аутомат MP-5 се, осим у Немачкој, лиценцно производе у Француској (MAS), Грчкој (EAS), Ирану (модел Tondar), Луксембургу (Luxembourg Defence Technology), Мексику (SEDENA), Пакистану (Pakistan Ordnance Factories), Саудиској Арабији (Al Kharj Arsenal), Судану (модел Tihraga), Швајцарској (Brügger&Thomet), Турској (MKEK) и Великој Британији (Heckler Koch – UK). Кинеска компанија "Norico", која нема лиценцу, представила је пре неколико година аутомате NR-08 и NR-08A, који су копије MP-5.

АОЦ. Тактичке облоге за MP-5 производе компаније "CAA", "FAB Defence", "Brügger&Thomet", "Surefire", "Dacota Tactical" и др.

Кундак може бити фиксни (модели А2) или покретан (модели А3). Фиксни кундак је пуног профила и израђен је од квалитетне пластике. Извлачећи кундак је метални и састоји се од две шипке и ослонца за раме. Произвођач нуди и опцију бочно преклапајућег кундака.

Аутомат се пуни оквиrom од 30 или 15 метака (за модел MP-5 К). Постоји добош капацитета 100 метака (Beta C-Mag) који производи америчка компанија "Beta Company".

Прибор аутомата спакован је у пластичну кутију и садржи ланац за чишћење цеви, комплет четкица и кантицу за уље. Додатни комплет чине још и појачник трзаја за маневарску муницију, механизам за брзо пуњење и пражњење оквира и алат за ректификацију нишана. Уз аутомат иде и тактички ремник, који је могуће подесити за различите варијанте ношења.

Модели и варијанте

На основу захтева немачке полиције, 1974. године је на бази MP-5 настао модел са интегрисаним пригушивачем, MP-5 SD (SD од нем. Schalldämpfer – пригушивач). Код тог аутомата зрно напушта цев подзвучном брзином од 285 m/s, што се постиже редукцијом гасног притиска. Има пригушење од -48 db и до данас је остао најбоље и најтише пригушено аутоматско оружје које користи стандардну муницију 9 милиметара.

Најкраћи, ултракомпактни модел без кундака MP-5К (К од нем. Kurz – кратки) представљен је 1976. године. Тај модел има цев дугу 115 mm, тежак је око два килограма и дугачак 325 ми-

H&K MP-5A2 (фиксни кундак)
са старијим типом предње облоге

H&K MP-5A3 (извлачећи кундак)
са новијим типом предње облоге

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ					
модел	MP-5 A2	MP-5 A3	MP-5 SD2	MP-5 SD3	MP-5 K
калибар	9x19mm				
принцип рада	одложени – полуслободни трзај затварача				
теоријска брзина гађања	800 мет/мин	800 мет/мин	800 мет/мин	800 мет/мин	900 мет/мин
почетна брзина зрна	396 m/s		285 m/s		375 m/s
дужина цеви	225 mm	225 mm	146 mm	146 mm	115 mm
дужина оружја	680 mm	694 mm	790 mm	807 mm	325 mm
дужина са увуч. кундаком	–	535 mm	–	672 mm	–
маса са празним оквиrom	2,71 kg	3,25 kg	3,27 kg	2,97 kg	2,17 kg
ширина	50 mm	50 mm	60 mm	60 mm	50 mm
висина	260 mm	260 mm	260 mm	260 mm	260 mm
капацитет оквира	15 или 30 метака				

лиметара. Нешто је већа брзина гађања у односу на стандардни MP-5 и износи 900 мет/мин. Наменен је за борбу на краћим растојањима и погодан за службе обезбеђења и заштиту личности. Аутомат нема оштре ивице, глатке је површине, па је погодан за скривено ношење испод одеће.

Од 1964. године до данас, на основу модела MP-5, MP-5SD, MP-5K развијено је више од 30 варијанти аутомата зависно од типа кундака, режима паљбе, нишана, опреме и додатака. Тако аутомат MP-5 постоји у варијантама: MP-5A2 са фиксним кундаком; MP-5A3 са извлачећим кундаком; MP-5A4 фиксни кундак и режим паљбе ограничених рафала; MP-5A5 извлачећи кундак и режим паљбе ограничених рафала; MP-5SF (Single Fire) полуаутоматска варијанта развијена 1986. године за потребе FBI; MP-5N (Navy) развијен за специјалне снаге америчке ратне морнарице, има обострани регулатор паљбе и ноћне механичке нишане; MP-5F (French model) варијанта за француску војску и жандармерију (унутрашњи склоп прилагођен је употреби муниције 9 mm са јачим пуњењем) и др.

Модел MP-5 SD производи се у варијантама SD1 (без кундака), SD2 (фиксни кундак), SD3 (извлачећи кундак) и другим варијантама зависно од типа кундак и режима паљбе.

КОРИСНИЦИ

Аутомат MP-5 стиче славу увођењем у наоружање немачке јединице GSG-9, која га је користила у акцијама против терористичке групе RAF (Фракција Црвене армије), на чијој се застави занимљиво, налази управо аутомат MP-5. Касније га у наоружање уводи британски SAS и користи у акцији ослобађања талца из иранске амбасаде у Лондону, маја 1980. године. Данас, аутомат MP-5 користе готово све војне и полицијске јединице у свету, укључујући и противтерористичку јединицу „Алфа“ ФСБ Руске Федерације. Интересантно је да га немачка војска уводи у наоружање тек крајем осамдесетих година (економски разлози), а до тада је користила аутомат UZI, лиценцно рађен у Белгији.

Од најкраћег модела MP-5K такође су развијане бројне варијанте: MP-5K A1, A4, A5 и морнаричка верзија MP-5K-N са кундаком. Године 1991. амерички огранак фабрике „Heckler&Koch“ (HK-Inc USA) представио је MP-5K-PDW (енг. Personal Defense Weapon – оружје за личну одбрану). Та варијанта аутомата има нешто дужу цев (148 mm) и бочно преклапајући кундак од полимера.

Компанија „Heckler&Koch“ је 1991. године на основу службеног захтева америчког FBI конструисала аутомат MP-5/10 у калибру 10 mm Auto (званичан калибар те агенције), а нешто касније и MP-5/40 у калибру .40 S&W. Међутим, иако су до скоро били на употреби у FBI, ти аутомати од почетка имају слабу репутацију услед честих застоја. Производили су се од 1992. до 2000. године, а данас се израђују само резервни делови.

Од спортских полуаутоматских верзија насталих на основу MP-5 најпознатији су HK-94 (A2, A3 и SG-1), SP89 (Sport Pistole mod. 1988) и турски T-94.

Хеклери у Југославији

Аутомати H&K MP-5 који се користе у Војсци Србије, потичу још из бивше ЈНА. Тадашње државно руководство СФРЈ је по потпуно легалној процедури спровело набавку оружја фамилије „Heckler&Koch“. Захтев купца био је да се на свако оружје утисне грб СФРЈ и ознака YU, као и да словне ознаке на регулатору паљбе буду на српском U-J-R (због овога се често чује погрешно мишљење да се MP-5 лиценцно производи у „Застави“). Према једној верзији, аутомати су купљени 1978. године за новоформиране противтерористичке јединице Милиције и ЈНА, а према другој, испоручени су 1983. и 1984. године током безбедносних припрема за Зимске олимпијске игре у Сарајеву (када је јавност први пут видела специјалце милиције са тим оружјем).

Ипак, једно је сигурно – аутомати су произведени и фабрички испитани 1978. године, јер то показује ознака „HI“ која је на њима утиснута. Наиме, према немачком Закону о оружју из 1968. године, свако оружје морало је имати жиг са последња два броја године када је испитано, а у овом случају „HI“ означава број 78. Да би се заобишла компликована бирократска процедура, немачко оружје је купљено преко британске компаније „Royal Small Arms Factory“ из Енфилда, што се види и по утиснутим ознакама „RSAF“ и „EN“. За потребе ЈНА купљени су аутомати MP-5A3 (са извлачећим кундаком), мањи број аутомата MP-5 SD3, MP-5K и нешто пушака G-3A4 и G-3A4ZF. Аутомати су додељени војној полицији, а почетком деведесетих година извиђачко-дивезантским и падобранским јединицама. С друге стране, специјалне јединице савезног и републичког СУП-а опремиле су се много већом количином аутомата и пушака H&K (неки модели су и даље у арсеналу полиција бивших југословенских република).

За потребе батаљона за противтерористичка дејства, део старијих модела MP-5A3 модификован је постављањем облоге са Пикатини шинама израелског произвођача „FAB Defence“, што пружа могућност монтирања тактичких додатака на аутомат. Године 2009. за Специјалну бригаду набављени су нови модели аутомата MP-5 SD3 и модернији UMP 9 милиметара. ■

Бојан РАЈИЋ

ПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ КОНТЕКСТ ВОЈНОГ УДАРА У ТУРСКОЈ

НЕИЗВЕСНОСТ НА ДУГЕ СТАЗЕ

Још није јасно шта се све десило у ноћи између 15. и 16. јула, ко су главни организатори пуча и шта је био њихов основни мотив и политички циљ. Отворено питање је и да ли су пучисти деловали самоиницијативно или су имали подстицај и подршку споља.

ПИСАЧ: Милош СТРУГАР

Развој догађаја у Турској у последњих неколико година је, на неки начин, кулминирао неуспешним покушајем војног удара 15. јула. Да подсетимо, Турска је пре само пет година била пример економски успешне и релативно стабилне државе у којој је на власти исламистичка политичка партија. Председник Обама и европски политичари истицали су је као модел уређења за арапске земље. Тајна успеха Турске била је у равнотежи која је постојала између исламизма владајуће партије, чврсто укореваног национализма и економске либерализације. Била је и на путу да реши свој проблем са Курдима започевши преговоре са Радничком партијом Курда (ПКК). На спољнополитичком плану, иако је Турска и даље била кључна земља Трансатлантског савеза, друга по величини армија у НАТО-у и лојални савезник САД, успешно је развијала односе са Русијом и Кином са перспективом да постане најважнија карика у економском повезивању Евроазије и најважнији транзитни коридор за нафту и природни гас за европско тржиште. На регионалном плану константно је побољшавала односе са свим суседима, укључујући и Јерменију, док су билатерални односи са Сиријом достигли највиши ниво у историји и донели велике економске и политичке користи Турској.

У МЕЂУВРЕМЕНУ...

Такозвано Арапско пролеће, које је започело 2011. године у земљама Блиског истока и северне Африке, створило је велике изазове за Турску. Владајућа гарнитура је у тим догађајима несумњиво видела и велику могућност да се Турска наметне као лидер у исламском свету и постане незаобилазан глобални фактор. Са тим циљем су се определили да заиграју на карту исламизма и да подрже сунитске муслимане и првенствено идеолошки блиску Муслиманску браћу. Уз велику подршку Турске и Катара Муслиманска браћа су дошла на власт у Египту, а у једном моменту су била и главна политичка алтернатива у Сирији, Тунису, Либији.

Таква политика и играње на карту сунитског ислама довело је Турску у сукоб са другим муслиманским деноминацијама (Шиити, Алавити), као и са Саудијском Арабијом и земљама Залива које Муслиманску браћу сматрају егзистенцијалном претњом њиховим монархијама. Са слабљењем утицаја Муслиманске браће, и посебно након војног удара у Египту, смањивао се и утицај Турске у региону. Међутим, не одустајући од своје политике, Турска је све карте ставила на свргавање Башара ел Асада са власти и успостављање своје зоне утицаја и контроле на северу Сирије. Са тим циљем је практично

отворила своје границе за 40.000 страних цихадиста који су се придружили ДАЕШ-у и Ал Нусри, као и за трансфер оружја, финансијских средстава и трговину нафтом.

Политика Турске је изазвала проблеме и у односима са великим силама. Јачало је неповерење у политику САД јер је Вашингтон одбио да подржи турске захтеве за директну војну интервенцију у Сирији, увођење забране летења и стварање тзв. безбедносних зона уз границу са Турском. Неповерење је посебно порасло након што је постало јасно да САД пружају директну војну подршку сиријским Курдима. Односи са Европском унијом били су нарушени избегличком кризом која је започела августа 2015. године. Многи у Европи сматрају да је Турска свесно допустила, ако не и подстакла, масовни егзодус избеглица ка Европи преко балканске маршруте. Односи са Кином су досегли најнижу тачку због турске подршке сецесионизму кинеске муслиманске мањине, Ујгурса, који су се у знатном броју придружили исламском цихаду у Сирији. Највећи проблеми свакако су били у односима са Русијом јер су се две земље нашле на супротстављеним странама у сиријском сукобу, што се претворило у дубоку кризу и практично их довело до ивице рата након обарања руског авиона и убиства пилота.

Све се ово неминовно одразило на унутрашњу ситуацију и стабилност у земљи. Владајућа партија је све више инсистирала на исламизму, пореметивши тако равнотежу у односу са делом популације са националистичким тенденцијама, што је створило неповерење и бојазан у секуларним сегментима, оштро поларизујући читаво друштво. Спроведене су велике чистке у турској војсци која се увек сматрала стубом турског национализма и тзв. кемализма. Дошло је до раскола и сукоба са другим исламским покретима у земљи, првенствено са организацијом „Хизмет“ на чијем је челу Фетулах Гулен. Преговори са ПКК су прекинути, пропао је договор о обустави оружаних сукоба и настављен је грађански рат у деловима Турске са већинским курдским становништвом. Турска се нашла и на удару исламских екстремиста повезаних са ДАЕШ-ом. Нагомилали су се економски и финансијски проблеми, посебно као последица увођења свеобухватних санкција од стране Русије, а планови за велике пројекте попут изградње мреже нафтовода и гасовода и изградње нуклеарне електране били су замрзнути.

ЕРДОГАНОВ РЕЗ

Суочени са тако тешким проблемима на унутрашњем и на спољном плану, владајућа партија и председник Ердоган у последњих неколико месеци повукли су неке драматичне по-

тезе који су указивали на могућност новог радикалног заокрета у политици. Ердоган је прво сменио свог дугогодишњег сарадника и главног идеолога партије, премијера Давутоглуа, индиректно пребацујући на њега највећи део кривице за политичке неуспехе. Уследило је затим извињење за обарање руског авиона и убиство пилота, и успостављање директног контакта са председником Путином, што је резултирало моменталним укидањем руских санкција. По неким извештајима, Ердоган се на недавно одржаном самиту НАТО-а у Варшави супротставио покушајима САД да се ојача америчко и НАТО војно присуство и активности у региону Црног мора. Несумњиво је да су ови потези изазвали изненађење и подстакли сумње и неповерење у Вашингтону, Бриселу и Лондону.

Највећу контроверзу ипак су изазвале изјаве новог премијера Турске да желе да имају добре односе са Сиријом, и министра спољних послова Чавушоглуа да је Турска спремна да сарађује са Русијом у борби против ДАЕШ-а у Сирији. Те изјаве су протумачене као потпуни заокрет у ставу и политици Турске према сиријској кризи и одустајање од захтева за свргавање председника Асада са власти. Према неким извештајима Турска је предузела и неке конкретне кораке на терену, повукавши своје специјалне снаге и обавештајце са сиријске територије, што је, према неким експертским мишљењима, омогућило сиријској војсци да напредује и затвори обруч око града Алепа. Руководство Турске је очигледно закључило да је за њихове интересе апсолутни приоритет да се сачува територијални интегритет Сирије и тиме спречи стварање аутономног курдског ентитета уз границу са Турском, и да је то у овом моменту много важније него судбина председника Асада. Они су са негодовањем гледали на америчку војну подршку оружаним јединицама сиријских Курда који су недавно започели велику офанзиву и освојили нове територије на северу Сирије, а са подозрењем су примили информације да САД и Велика Британија намеравају да направе пет великих војних база на делу територије Сирије која се налази под контролом курдских снага.

Могућност потпуног заокрета у турској политици према кризи у Сирији изазива велику забринутост и у земљама региона, првенствено у Саудијској Арабији и земљама Залива, као и у Израелу. Њихов приоритетни циљ у Сирији је да спрече јачање иранског утицаја, као и присуство оружаних снага Ирана, Хезболаха и других шиитских милиција. Они знају да без активног учешћа и подршке Турске оружана опозиција у Сирији нема великих шанси да се супротстави сиријској војсци и њеним савезницима, посебно у случају да Турска затвори границу и онемогући прелазак страних џихадиста, трансфер оружја и другу логистичку помоћ, и обустави обавештајну подршку.

СПРЕМА ЛИ АНКАРА ЗАОКРЕТ?

То је позадина и геополитички и регионални контекст у којем је дошло до неуспешног покушаја војног удара у Турској. Још увек није јасно шта се све десило у ноћи између 15. и 16. јула, ко су главни организатори пуча и шта је био њихов основни мотив и политички циљ. Отворено питање је и да ли су пучисти деловали самоиницијативно или су имали подстицај и подршку споља. Председник Ердоган је изјавио да су неке стране државе подржале војни удар, али никога конкретно није именовао. Градоначелник Анкаре и други званичници говорили су о умешаности одређених кругова из САД. Неки ме-

дијски извештаји говоре о наводној улози Уједињених Арапских Емирата и тврде да је са тим била упозната и Саудијска Арабија итд.

Председник Ердоган оптужује Фетулаха Гулена, његову организацију и истомишљенике у редовима војске, полиције, националне обавештајне организације, правосуђу и другим државним и друштвеним институцијама као главне кривце и организаторе пуча. На тој основи се спроводе масовне чистке у државним, друштвеним и образовним институцијама. Ухапшено је преко 10.000 људи, махом из војске, укључујући и око сто генерала и адмирала, а отпуштено око 60.000 људи.

КАКВЕ ЋЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОВИ ДОГАЂАЈИ ИМАТИ НА РЕГИОНАЛНУ И ГЕОПОЛИТИЧКУ СИТУАЦИЈУ?

Најважније питање је будућност односа између Турске и САД. Већ се назире могућа криза у односима у вези са турским захтевом за изручење Фетулаха Гулена. Иако је државни секретар Кери рекао да ће САД размотрити турске доказе о терористичком и непријатељском деловању Фетулаха Гулена, нереално је очекивати да ће САД удовољити овом захтеву и одобрити изручење. Турски званичници већ упозоравају да би то могло довести до узвратних мера Турске попут ограничавања америчког војног присуства и коришћења војне базе Ицирлик, где се, између осталог, налази и део нуклеарног наоружања САД.

Европска унија ће се суочити са великим проблемима уколико јој Турска окрене леђа. Назнаке да ће Турска поново увести смртну казну би у практичном смислу значиле њено повлачење из европских процеса и институција, што би довело у питање постојећи договор са ЕУ о контроли прилива избеглица, и створило додатне безбедносне проблеме и политичке поделе унутар уније.

Министар Лавров је већ изјавио да је први тест за унапређење билатералних односа сарадња Турске на решавању сиријске кризе и у борби против ДАЕШ-а и Ал Нусра. Јасно је да Русија очекује да Турска сада затвори границе са Сиријом и ускрати кључну подршку оружаном опозицији.

Ово су само нека од кључних питања која се у овом тренутку постављају и од којих ће зависити развој догађаја и однос снага у овом региону у предстојећем периоду. Без обзира на тежину и значај ових одлука, оне ипак и даље спадају у домен тактичких корака и мера да се превазиђе криза и проблеми са којима је Турска тренутно суочена. Међутим, будућа геополитичка оријентација Турске је питање од стратешког и глобалног значаја. Да ли председник Ердоган заиста има намеру, и да ли Турска има снаге да направи такав стратешки заокрет са трансатлантске и прозападне оријентације ка Азији и евроазијском концепту? Да ли Турска, са посрнулом економијом, пониженом и обезглављеном војском, и суочена са дубоким поделама у друштву и грађанским ратом са Курдима, има интереса и снаге да из корена промени своју спољну политику и геостратешку оријентацију? Иако су то питања на која нећемо добити брзе одговоре, извесно је да ће САД, Русија, Кина и Европа бити врло опрезне у свом постављању јер је Турска у последњих неколико година већ показала да није у потпуности доследан и предвидљив партнер. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација.

ВОЈНИЧКЕ ЦРКВЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

СПАСАВАЛЕ НАДОМ И ВЕРОМ У БОГА

Обављање верских обреда у рату било је присутно у српској војсци још током Првог српског устанка, када је пред сваку активност читана молитва, а у борбу се одлазило после причешћа и свештеничког благослова. У војсци Краљевине Србије, присуство официра и војника служби Божијој и редовни одласци у цркву недељом и празницима били су регулисани Правилима службе. За време боравка на Крфу српској војсци омогућено је, одлуком архиепископа Севастијана 24. фебруара 1916, да користе грчке цркве. Литургија на српском језику служена је у Саборној цркви, у црквама Светог Спиридона, Светих Отаца, Светог Јована и Свети Таксиархис. Црква Светог Спиридона коришћена је и за парастосе, венчања и опела.

На Халкидикију, српска војска је за своје богослужбене потребе користила Цркву Светог Саве, метох Хиландара у Солуну и Цркву Светог Ђорђа у Микри. Црква Светог Ђорђа била је у близини логора Тимочког пешадијског пука трећег позива, тако да је пуковски војни свештеник Никола Цветковић, током 1917. и у јануару 1918. године, у њој служио сваке недеље и празником. Повремено је служио молебне и благодарења за победу српског и савезничког оружја и за дуг живот српског краљевског дома. Цркву су посећивали официри, чиновници и војници свих трупа у Микри.

Српска војска је користила, у договору с грчким црквеним властима постојеће верске објекте, али је Божија служба у складу с могућностима вршена и у логорима у којима је војска била смештена. За своје богослужбене потребе српска војска градила је и монтажне (пољске) цркве. Изградња таквих цркава била је предвиђена Правилима службе, где се наводи да се логорска црква подиже на месту које одреди командант логора у споразуму са војним свештеником.

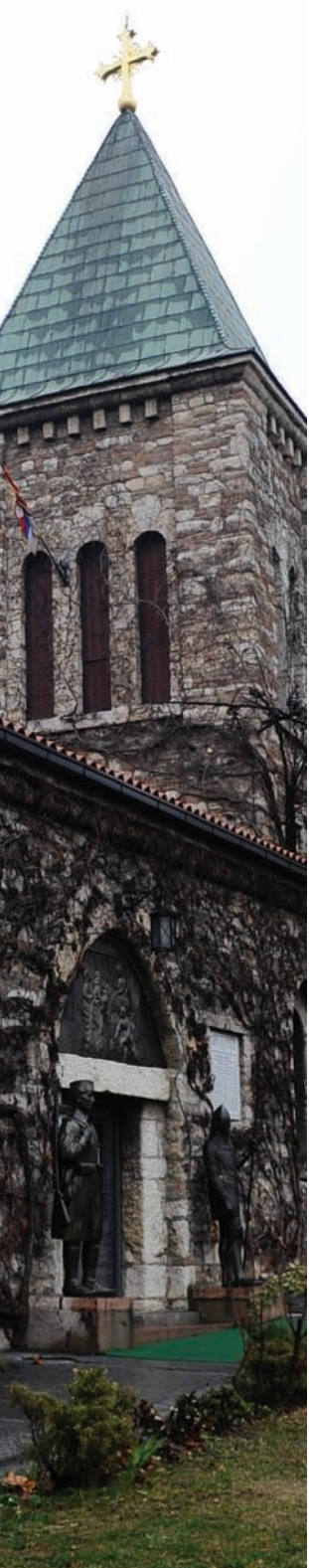
У првој половини јуна 1916. године Команда Моравског пешадијског пука трећег позива је непосредно поред пуковског Штаба за потребе војника саградила пољску цркву. У надлежности команданта логора било је да одреди број војника који су могли да иду у пољску цркву. Тако је наредбом Команде Моравског пешадијског пука трећег позива одређен распоред богослужења и број војника који могу присуствовати богослужењу. Недељом је у цркви могло да присуствује из

сваког батаљона по четири официра и 50 војника, а осталим празницима по два официра и десет војника. Из штаба пука и пуковске команде сви официри, који нису службено спречени, могли су на дан сваког празника бити присутни у цркви. Од учитеља који се налазе у пуку оформљен је хор који је празницима певао у цркви.

На иницијативу неколико војних свештеника и свештеника избеглица, у Едеси је 1916. године формирана српска црква, у којој су служили свештеници војних установа лоцираних у Едеси и околини, као и свештеници који су ту боровали као избеглице. Од тих свештеника формиран је и одбор који је управљао црквом и који је био одговоран Министарству просвете и црквених послова, од кога је црква добијала новчане субвенције. Командант Допунске команде потпуковник Антанасијевић организовао је, уз помоћ енглеског санитетског друштва „Светог Јована“, у фебруару 1917. године изградњу пољске цркве у логору Команде у Микри. Црква је имала дрвену конструкцију и била је прекривена авионским шатором. На Ђурђевдан 1918. године у цркви је служио епископ велешко-дебарски Варнава, са четворицом свештеника и ђаконом. У Текели, у логору Главног коњског депоа за целокупну војску, подигнута је војничка црква која је освештана 9. фебруара 1918. године. У том тренутку у логору и његовој близини било је више од 800 српских војника. Сав приход с таса и с икона из српске цркве у Текели коришћен је као помоћ сиротишту за децу погинулих ратника и инвалида.

Одласци у цркву били су планирани у оквиру плана обуке. Сви свештеници и богослови који су ангажовани при некој цркви и даље су примали припадности од војске и њихова служба третирана је као војна дужност. У обраћању Врховној команди 4. марта 1917, у којем је молио да се одреди свештеник који би опслуживао пољску цркву у логору Допунске команде у Микри, потпуковник Антанасијевић је навео да је добро познато „да нас је наша света православна хришћанска вера и црква вековима спасавала и надом у Бога и његову свемоћ челичила и пунила наше душе и срца непоколебљивом истрајношћу на сваком послу и била вековима чувар наше националне части и у срећи и у несрећи“.

Др М. МИЛКИЋ

НАЈПОВОЉНИЈИ НАЧИН КУПОВИНЕ УНИФОРМЕ

Настала је из практичне потребе удруживања официра и војних чиновника ради куповине униформе. Почетком 1890. године формиран је њен привремени одбор, који је требало да попише чланове и од њих покупи новчане прилоге. Задруга се бавила и пословима животног осигурања. Представљала је институцију намењену свим официрима српске војске.

Настанак Официрске задруге у српској војсци био је непосредно условљен увођењем нове униформе крајем 1882. године. Делови униформе били су прилично скупи јер је због релативно малог старешинског кадра у Краљевини Србији била онемогућена њена серијска производња. Проналажење најповољнијег начина за куповину униформе подстакло је старешине београдског гарнизона да се удруже и да на састанку почетком 1883. године одлуче да будућег добављача униформе пронађу јавним конкурсом.

Уговор је закључен с немачком фирмом „Мор и Шпајер“, али је униформа коју су они испоручивали превише коштала. Рађена је од квалитетне чоје и на њој је сваки детаљ био израђен од најбољег материјала. Најскупљи део униформе био је парадни генералски мундир, који је приближна коштао колико и један хектар плодне земље. Шињел, панталоне и капа коштали су више од плате капетана друге класе.

Официрска задруга настала је из практичне потребе удруживања официра и војних чиновника ради куповине униформе. Почетком 1890. године формиран је привремени одбор, који је требало да попише будуће чланове и од њих покупи новчане прилоге. Међутим, било је мало заинтересованих, а прикупљена финансијска средства била су недовољна за стварање почетног капитала. Услови за формирање Официрске задруге створени су тек 1899. године, пре свега залагањем краља Милана, команданта активне војске. На основу правилника усвојеног у мају, Задруга је конституисана, а затим јој је посредовањем министра војног, у јуну додељен оснивачки капитал од 150.000 динара. Држава је и током наредних година кредитима и позајмицама помагала Официрску задругу.

Материјалну основу Задруге чинили су редовна чланарина, резервни фонд, приходи и поклони и завештања. Прилоге Задрузи давали су многи министри, а краљ Милан често је уступао своју генералску плату за потребе лечења официра. Престолонаследник Александар Карађорђевић уплатио је у септембру 1911. године у Задругин бањски фонд 10.000 динара.

Официрска задруга представљала је институцију намењену свим официрима српске војске. Већ у првим правилима било је наведено да Задруга неће бити само радионица за израду и дистрибуцију униформе и остале опреме по

повољним условима, већ и установа која је намењена задовољењу ширих материјалних и културних потреба чланова. Један од циљева Задруге био је да своје чланове помаже, најпре бескаматним новчаним позајмицама, а од 1910. године уз наплату повољне камате.

Задруга се бавила и пословима животног осигурања. У понуди је врло брзо поред униформе имала и друге одевне предмете и производе намењене деци (дечја колица, одећу, обућу, школске књиге и прибор). У Краљевини Југославији, Официрска задруга проширила је понуду и на производе за кућну употребу (постелину, завесе, порцелански сервиси), као и на канцеларијски прибор, службене књиге и белетристику.

Један од основних проблема у раду Задруге била је лоша дистрибутивна мрежа, која је мањкавости посебно показивала приликом замене појединих типова униформи. С повећањем обима послова, пре свега кредитних и осигуравајућих, недостаци у раду Официрске задруге били су све уочљивији.

Органи Официрске задруге били су Управни одбор, Надзорни одбор, Главни одбор, Контролни збор и Чиновништво (особље Задруге). Чланство је у почетку било обавезно за све активне официре, део чиновника, као и за војне пензионере с правом ношења униформе. Повећање броја официра наредних година значило је и бољу материјалну основу Официрске задруге. Месечна чланарина одређивана је према чину и кретала се од два динара за заставника до 20 динара за генерала.

Иако су од 1905. године чланови Официрске задруге могли постати и резервни официри, код њих није постојао интерес за таквом врстом удруживања. Пред балканске ратове Задруга је имала више од 2.500 чланова. До пораста броја чланова дошло је у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, па је у 1923. години имала више од 7.000 припадника. Међутим, већ тада почиње и осипање чланства, јер на основу Правилника Официрске задруге из 1921. године чланство није било обавезно. Пре почетка Другог светског рата чланство је поново постало обавезно за активне официре. Официрска задруга у Краљевини Србији и Краљевини Југославији постојала је до 1941. године и почетка Другог светског рата на југословенском простору. ■

Др М. МИЛКИЋ

ТРАГАЊЕ ЗА ПОСЛОМ

У част првих генијалних остварења Алберта Ајнштајна, Уједињене нације су 2005. годину прогласиле светском годином физике. Све је више доказа према којима је Милева Марић Ајнштајн била једна од првих теоријских физичара у свету, тако да су на почетку 20. века светској науци значајно допринеле две научнице – Марија Кири и Милева Ајнштајн. Почев од Галилеја па надаље, на научном путу, дугом више од три стотине година, није било много жена, тако да се помало необичним чини то да готово истовремено Марија Кири дубоко продира у свет радио-физике, док Милева Ајнштајн открива тајне квантне физике.

$$E=mc^2$$

По окончању студија на циришкој Политехници, иако је био одличан студент, Алберт Ајнштајн није могао да остане на тој високој школи као асистент, јер се ни у то време до тако доброг радног места није могло доћи без препоруке.

Да би дошао до првог сталног запослења, Ајнштајну је знатно помогао отац Марсела Гросмана, колеге са студија који је постао асистент на Политехничкој школи. Наиме, Гросманов отац је познавао Фридриха Халера, директора Савезне службе за духовно власништво (званичан назив ондашњег Патентног завода у Берну) и препоручио му је да младог Ајнштајна запосли у тој установи, што је младић једва дочекао. И директору Патентног завода, господину Халеру, веома се допало то што је Ајнштајн, такорећи, већ приликом првог сусрета показао отвореност, интелигенцију и жељу да се врло брзо „потврди“ на послу којег није могао да се прихвати док не положи неку врсту „пријемног испита“.

Био је то прилично обиман испит на којем је млади Ајнштајн испољио завидно опште образовање, мада је свог послодавца посебно одушевио изванредним познавањем математике и физике. Примљен је за техничког секретара треће класе (23. јуна 1902) и одмах је написао својој вољеној Милеви (која се у то време налазила код родитеља у Новом Саду) да ће „нама припасти најлепши живот на свету... Кад будемо довољно уштедели, купићемо бицикл, па ћемо се неколико недеља возити“.

Пола године касније у Берн је стигла и Милева, да би већ 6. јануара 1903. стали пред матичара и озаконили дугу везу, упркос неслагању Албертових родитеља. Кумови су им били Морис Соловин и Конрад Хабит, са којима се млади физичар и будући велики научник дружио. Са њима је најчешће расправљао о актуелним научним и филозофским проблемима, а сам је много читао оригинална дела најпознатијих физичара и филозофа онога времена.

Остварен сан о удаји

Милевин животни сан се удајом за Алберта, којег је много волела, најзад остварио. Волела је Швајцарску, земљу у којој је студирала и добро је упознала, али су је, ипак, много више привлачили „јужнији крајеви“ у којима су живели Словени. Према германској култури је осећала извесну одбојност, а истовремено је желела да буде што даље од Албертових родитеља. Некако у то време (март 1903) Милева је писала једној од својих најбољих пријатељица са студија у Цириху, Хелени Кауфлер Савић, Јеврејки

из Беча, удатој за инжењера Миливоја Савића, Београђанина који је у Швајцарској био на специјализацији, а краће време и становао са Албертом Ајнштајном. „Ја сам“, вели у том писму Милева, „ако је то могуће, још више прирасла за свог драгог него што сам била у циришке дане; он је мој једини разговор и друштво, и најсрећнија сам кад је он поред мене, и често се љутим на досадну канцеларију, која му односи толико времена... Но ипак, важно је да смо далеко од његове мајке, која као да је, што знаш из мојих ранијих писама, себи за животни задатак поставила да не само мени, него и свом сину загорчава живот што је више могуће...“

Ни Алберту није било лако. Много је волео Милеву, па је мајка морала да се помири са синовљевом одлуком да се са њом венча. Милева затим обавештава Хелену о томе да се Алберт запослио у Патентном уреду као експерт, те свакога дана по осам сати прилежно обавља „досадан посао“. Мисли да би му више одговарао неки други посао, много ближи његовој струци. „Волели бисмо да нешто нађемо у Београду. Пристали бисмо да будемо наставници немачког језика у некој београдској школи.“

О Милеви Марић (касније Ајнштајн), која је рођена 19. децембра 1875. у Тителу, а умрла 4. августа 1948. у Цириху, није, што је посве разумљиво, писано онолико колико о Алберту Ајнштајну. Али и оно што је о њој написано често је било прилично контрадикторно. Било је, наиме, аутора који су сматрали да је Милева била добра супруга, брижна и осећајна мајка два сина, али да, иако веома образована жена, у научном погледу није много утицала на Ајнштајна, нити је ишта, или сасвим незнатно, допринела његовим научним истраживањима. Доста тога је утицало на то да мали број људи, чак и истраживача, зна за Милевину необичну судбину.

МУКЕ ОКО ДОКТОРАТА

Иако је своју докторску дисертацију припремио на почетку 20. века, око њеног прихватања Ајнштајн је имао доста тешкоћа. Његов докторски рад „Ново одређивање димензије молекула“ није одмах прихваћен. Приликом враћања „на дораду“ речено му је да је „био исувише кратак“. Будући велики научник је, како сам истиче, поново прегледао оно што је било написано и додао једну једину реченицу.

Дисертација му је после те невелике интервенције прихваћена, па је младом физичару докторат додељен 15. јануара 1906. на Универзитету у Цириху.

Неусаглашена мишљења о Милеви Марић

Касније је, међутим, било све више доказа према којима је управо Милева Ајнштајн била једна од првих теоријских физичара у свету. С тим у вези ваља напоменути да су на почетку 20. века светској науци значајно допринеле две физичарке – Марија Кири и Милева Ајнштајн, које су, судбина је ваља тако хтела, биле удате за два генијална физичара. Многи аутори сматрају да су љубав према науци и заједнички, тимски рад супружника имали немерљив утицај на научна достигнућа и, посебно, на велики напредак светске физике.

Почев од Галилеја (1564–1642) па надаље, на научном путу дугом више од триста година није било много жена, па се помало необичним сматра то да, готово истовремено, Марија Кири дубоко продире у свет радио-физике и хемије, док Милева Ајнштајн открива тајне квантне физике и релативистичких односа у природи, односно у оно што данас називамо модерном физиком. Професор Ђорђе У. Крстић (аутор књиге „Милева и Алберт Ајнштајн“) с тим у вези каже да то што су обе сарађивале са својим супрузима ни у ком случају не можемо сматрати неким „интелектуалним паразитизмом“, што и данас неки покушавају да докажу, држећи се гледишта „повлашћеног положаја мушкарца у не тако давној прошлости“.

Марији Кири је, на пример, оспоравана самосталност, коју је ипак доказала још једном Нобеловом наградом (1911) после смрти свог мужа Пјера (1859–1906). Она се у Паризу бавила експерименталном физиком и хемијом, а резултати њених лабораторијских истраживања били су несумњиви, јер је прва издвојила дотад непознати радиоактивни елемент – радијум.

Французи су и тада лакше од других прихватили чињеницу да надарена и школована жена може и те како да се бави науком. Немци су у том погледу били знатно „тврђи“, конзервативнији, што је, дакако, могло поприлично да онепокоји Милеву, која је многе године провела у заједничким истраживањима са својим супругом, али је научне чланке, које су објављивали у познатом часопису „Анали физике“, потписивао Алберт.

О њиховом заједничком раду почело је да се говори и пише тек осамдесетих година минулог века, када су почеле да излазе прве свеске „Сабраних дела Алберта Ајнштајна“, тако да је дошло и до бурних расправа између присталица значајног Милевиног научног утицаја на Алберта и оних који су мислили да је њена улога била „минорна“ и да се сводила само на стварање добрих (породичних) услова за миран, концентрисан и стваралачки рад њеног супруга. Тако, на пример, Јирген Рен и Роберт Шулман у предговору књиге о Алберту Ајнштајну и Милеви Марић „Љубавна писма“ поред осталог кажу и то да „расположиви докази наводе на закључак да после 1902. године, интелектуално и емоционално, Милева више није била она партнерка којој је Алберт почео да се удвара пет година раније у Цириху“, али нигде не наводе који су то „расположиви докази“. Други аутори пак истичу да су се „међусобна љубав и научна сарадња чак продубили у првих девет година њиховог заједничког живота“.

Убрзо је уследила серија нових доказа о њиховом интензивном заједничком научном раду у раздобљу од 1898. до 1913. године, посебно од почетка 1898. до пролећа 1912. године. Први пут се ти докази поткрепљују и Милевиним научним чланцима, међу којима су белешке из аналитичке механике за Албертова предавања на Циришком универзитету (1909/10), а затим и одговор Макс Планку на његов рукопис о инфрацрвеном зрачењу. Оба Милевина рукописа се, као део заоставштине Алберта Ајнштајна, данас чувају на Хебрејском универзитету у Јерусалиму. Ти рукописи су значајан доказ о заједничком раду Милеве и Алберта Ајнштајна, који су скоро редовно, из вечери у вече, за истим столом остајали до касних сати, јер је Милева била одличан математичар и физичар, једна од „првих теоријских физичара на свету“.

Поређење са Њутном

Блиском сарадњом са супругом објашњава се, добрим делом, и то да је Ајнштајн, уз редован посао у Патентном заводу у Берну који није имао ама баш никакве везе са теоријском физиком, успео да објави велики број научних радова. Тако је 1905, када је имао само 26 година, објавио пет чланака, од којих су три имала фундаментални значај за даљи развој физике. Чак се и Нобелова награда коју је добио много касније због објашњења фотоелектричног ефекта, „везује“ за оно срећно време проведено у Берну (1903–1909). „Таква концентрација мисли, идеја и нових теоријских открића“, написао је професор Ђорђе У. Крстић, „јединствена је у историји физике и може се поредити са Исаком Њутном, који је такође до већине својих открића дошао као млад, али у дужем временском раздобљу. Ипак, треба споменути да је Њутн стварао изразито самостално, за разлику од Ајнштајна уз којег је, готово петнаест година, била Милева“.

НА ЗАЈЕДНИЧКИМ СТУДИЈАМА

Милева Марић и Алберт Ајнштајн започели су студије физике и математике на циришкој Политехници у јесен 1896. године. Са њима су били Марсел Гросман, Луј Колрозо и Јакоб Ерат, који су се одлучили за студије математике.

Били су добри другови током четворогодишњих студија. Милева и Алберт су били вредни и амбициозни студенти, тако да успех није могао да изостане. Милевина просечна оцена на првој години била је 4,3, а Албертова 4,6 (јединица је била најнижа, а шестница највиша, изванредна, оцена). Њихове оцене су се односиле на главне предмете: диференцијални и интегрални рачун (које им је предавао проф. Хурвиц), аналитичку геометрију (проф. Гајзер), механику (проф. Херцог), те нацртну и пројективну геометрију (проф. Фидлер).

Милева је у трећем семестру слушала предавања на чувеном универзитету у Хајделбергу (Немачка), где је пратила и предавања будућег нобеловца професора Филипа Ленарда. Иако је хтела да настави студије физике на том универзитету, није могла то да оствари јер је тек 1900. године дозвољен упис студенткиња.

Неспорно је, дакле, да је научник, математичар и физичар Милева Марић Ајнштајн била аутор многих научних радова о аналитичкој механици и инфрацрвеном зрачењу. Иако је она физичке појаве с лакоћом претварала у математичке једначине, као супруга Алберта Ајнштајна, једног од најзнаменитијих умова модерне науке, остала је дубоко у његовој сенци. „Ми смо једна стена, један камен”, говорила је Милева, жена у сенци уваженог светског физичара. Тих њених речи дуго се сећао и њен старији син Ханс Алберт Ајнштајн (1904–1973), уважени професор хидраулике на Беркли универзитету у Калифорнији и гостујући предавач на чувеном Океанографском институту у Вудс Холу у Масачусетсу (САД), који се свесрдно залагао да остане што више научних трагова које је његова мајка, Милева, дубоко утиснула у савремену физику.

Мала „научна ћелија”

Време које је провео боравећи у Берну и радећи у Патентном заводу било је, што се касније и показало, најкреативнији део животног пута творца теорије релативности. То време је упамћено и по томе што се око Алберта Ајнштајна окупило невелико друштво које је исказивало велико занимање за науку уопште, а посебно за филозофију. У тој групи су, осим Ајнштајна, били Конрад Хабит,

ШИРОК НАУЧНИ ОПУС

Након што је показао да изузетно добро познаје посао којим се бавио у Патентном заводу, због чега му је и годишња плата знатно увећана, Алберт Ајнштајн је наставио да развија своје научне идеје, посебно оне које су се тичале теорије релативности. Видео је колико је широко и неисцрпно подручје разматрања основних проблема не само физике него и света у целини. Његов научни опус је до 1907. обухватио 25 стручних расправа, не рачунајући и 22 експертска рада (објављена у „Додацима” часописа „Анали физике”), па се може рећи како је за само седам година научног истраживања, на теоријском пољу, створио изузетно научно дело достојно највећих ауторитета у физици.

Морис Соловин и други блиски Албертови пријатељи. Ту помало необичну „научну ћелију” сами су, више у шали, називали „Академија Олимпија”, мислећи, свакако, на то да постоји нека „велика” Академија наука за разлику од њихове „мале” и мало познате која је окупила надарене научне ствараоце жељне сталног доказивања.

Генијални научник је управо у то време стварао своје најзначајније дело – специјалну теорију релативности и истовремено био веома заокупљен применом квантне механике на теорију светлости. Међу бројним књигама које су тадашњи чланови „Академије Олимпија” не само читали него и детаљно коментарисали, посебно место су заузимале „Граматика науке” енглеског математичара и биолога Карла Пирса, те „Анализа осећања” и „Механика у њеном развоју” Ернеста Маха, чија дела је, и иначе, Ајнштајн почео да проучава још док је био студент.

ТЕШКО ПРИХВАТАНА ТЕОРИЈА

Алберт Ајнштајн је специјалну теорију релативности градио на основу електродинимике, при чему су најосновнији механички појмови у суштини били електродинимички. Нашавши заједничку основу за многе појмове (простор, време, енергију, масу, импулс и др.) дошао је до закључка да су потребне корените промене у дотадашњем општем разматрању физике, њених циљева и домета, као и то да ваља другачије гледати на основне физичке величине, те да их треба повезати на нов и за то време сасвим необичан начин.

Све је то утицало да Ајнштајнова теорија дуго (током читаве прве половине 20. века) није лако прихватана и није могла да се нађе у програму редовне факултетске наставе.

Чланови „Академије Олимпија” изузетну пажњу су поклањали чувеном филозофском делу „Етика” Баруха Спинозе, затим „Логици” Џона Мила и „Есејима филозофије науке” Анри-Маре Ампера, једног од оснивача електродинимике. Ајнштајна су, сем тога, још као гимназијалца привукла дела великог енглеског просветитеља Дејвида Хјума, чији га је начин размишљања и закључивања веома занимао, а врло студиозно је почео да се бави научним опусом и славног немачког филозофа Имануела Канта, посебно његовим капиталним делом „Критика чистог ума”.

Пет оригиналних радова

Сваковрсне замисли које су се ројиле у глави младог Ајнштајна после читања и размишљања о достигнућима ондашњих научника биле су солидна основа за оно што је великан светске науке касније створио. Само 1905. године објавио је пет оригиналних радова у познатом научном часопису „Анали физике”, међу којима је најзначајнији био рад везан за једну потпуно нову научну област – теорију релативности. Сто година касније, у знак обележавања епохалног Ајнштајновог рада, 2005. година проглашена је светском годином физике.

Радови објављени у часопису „Анали физике” веома су допринели да најпре међу научницима, а касније у ширем кругу, Ајнштајново име постане врло познато. Његове генијалне идеје су изазивале велику пажњу пре свега у „научним круговима”, где су прихватане с великом радозналости, али је било доста и неверице, чак и код највећих научних ауторитета.

Иако тешко разумљиве и још спорије прихватане, Ајнштајнове идеје су постепено, али сигурно, крчиле путеве у науци и шириле круг људи који су их прихватили. Радило се о фундаменталним променама на подручју физике, посебно када је реч о појмовима као што су простор, време, маса и енергија, за које је будући славни научник нашао заједничку основу и истовремено установио да треба извршити корените промене у дотадашњем општем разматрању физике, при чему је створен нов, потпуно другачији поглед на основне физичке величине. ■

(Наставак у следећем броју)

УТВРЂЕНИ БАЧ

ПИШЕ: Дејан РИСТИЋ

Војвођанска варошица Бач, по којој је названа читава регија која се налази између Дунава, Тисе и српско-мађарске границе, настала је у непосредној близини једног од најстаријих и свакако најочуванијег средњовековног утврђеног града на тлу северне српске покрајине.

Водени град

Бач је удаљен 62 km од Новог Сада, 140 km од Београда и 120 km од Суботице. На подручју истоимене општине данас живи мање од 5.500 становника.

Посве специфична по својој локацији, техници и стилу градње, бачка утврда и данас оправдано привлачи велики број стручњака и посетилаца. Штрчећи из питоме војвођанске равнице, са моћном донжон кулом Бачка тврђава представља један од најзначајнијих споменика културе из периода средњег века у читавој Србији.

У близини саме тврђаве налази се знаменити фрањевачки самостан. Изграђен је у стилу касне романике и ране готике. Темеље првог, тада још увек не фрањевачког, римокатоличког манастира поставили су припадници витешко-монашког реда темплара који су се борили у крсташким ратовима 1169. године. По укидању темпларског реда самостан је припао редовницима фрањевцима мађарске националности (око 1300. године). Касније, у својим освајачким походима Турци су га делимично порушили, а део претворили у џамију којој је самостански торањ служио као минарет. У ратовима који су се водили до краја 17. века, самостан је у више наврата рушен и паљен, дозиђиван и обнављан, те је упадљиво архитектонско шаренило манастирских зграда.

Осим остатака древног утврђења и фрањевачког самостана, у Бачу се налазе и римокатоличка Црква Светог Павла, самостан часних сестара, капела Светог Антона Пустињака и турско купатило. Стога не треба да чуди да је савремени Бач временом прерастао у прво насеље-музеј на отвореном у Србији. Уз чињеницу да се недалеко од Бача налази и српски православни Манастир Бојани, летња резиденција епископа бачких, ово подручје истински племи богатством и разноликошћу културног наслеђа.

Утврђење које је напустила река

Путник-намерник не би ни претпоставио да се у, на први поглед скрајнутом делу непрегледне бачке равнице, може наћи на остатке древне и некада моћне тврђаве – једне од најстаријих у Србији.

Иако се не налази непосредно уз реку Дунав, већ у њеној близини, Бачка тврђава сврстана је у низ тзв. дунавских утврђених градова будући да по времену и начину градње, као и по функцији, у потпуности припада корпусу дунавских фортификација.

Комплекс утврђеног замка са подграђем смештен је на оштром и дубоком бившем речном меандру реке Мостонге, на издигнутом терену који је у прошлости у потпуности био окружен водом. Историјски амбијент данас је значајно измењен. Изградњом хидросистема Дунав–Тиса–Дунав исправљено је корито реке Мостонге и обрађено као канал, чиме је тврђава са подграђем остала без воденог огледала.

Првобитно утврђење грађено је на бази раније подигнуте земљане утврде типа город. Судећи по археолошком пресеку, бачко утврђење спадало је у једноставније. На средини већ постојећег шанца укопан је ред стубова и тако створен зид – палисада. Овакав тип утврђења земљадрво у средњовековним списима зове се и *castrum ligneum* (лат. земљане утврде). Тврђава у Бачу спомиње се први пут у писаним изворима тек 1194. године.

По сведочењу арапског путописца Идризидија (1154) „Бач и Ковин су од градова Угарске најурбанизованији, добро су грађени, располажу са највише богатства и са највише мајура”. Надаље, „становници целог овог краја – под тиме подразумевам становништво Угарске – су земљорадници, баве се сточарством и пољопривредом, имају села и

на Мостонги

располажу са обрађеним њивама". Бач описује овако: „Б. к. с. у. н (Бакачин) је гласовито место, које убрајају међу остале велике градове. Ту се налазе пијаце, трговачке радње, занатлије и грчки научници. Имају газдинства и обрађене њиве. (У Бачу) је жито јефтино јер се може наћи у изобиљу". Татарска најезда је изгледа потпуно уништила овај Идризијев „најурбанизованији" град, који је тек крајем прве половине 14. века почео поново да се развија захваљујући угарском краљу Карлу Роберту Анжујском, који је дао да се сагради једна зидовима опасана кула за становање – донжон.

До тврђаве се сада из правца Бача стиже преко бетонског пешачког моста, проласком кроз Варош-капију и Улицу Бачка тврђава, да би се код задњег реда куће скренуло у правцу севера и преко земљане рампе, на месту некадашњег покретног моста, нашло унутар утврђеног замка. Колски прилаз тврђави омогућен је са пута Бач-Вајска, одакле се уочавају и плодном бачком равницом доминирају моћна здања од опеке са донжон кулом.

Брана моћној српској држави

Време изградње очуваних тврђавских објеката до данас није у довољној мери расветљено. Терен на коме је смештена просторна целина важан је археолошки локалитет. На простору под темељима видљивих зидова утврђеног замка постојало је насеље из периода млађег неолита – пре шест миленијума, које је живело и у бронзаном, старијем гвозденом добу и латену, а постоје индиције за праћење Келта и живота у периоду касне антике током 3. и 4. века.

Древни Бач настао је на размеђи античког доба и раног средњовековља.

Први трагови о Бачу потичу још из периода византијског цара Јустинијана Првог Великог. Цар га помиње у писму из 535. године.

Бач је 873. године било аварско утврђење. За време владавине мађарске династије Арпадоваца Бач је био краљевски град и седиште истоимене бискупије.

Године 1241. у Бач су упали Монголи и разорили га.

Тврђаву у Бачу, која је данас најстарија очувана тврђава у Војводини, подигао је угарски краљ Карло Роберт Анжујски у периоду између 1338. и 1342. године. Разлог да моћно утврђење подигне на малој

реци Мостонги и њеном рукавцу налазио се у владаревој жељи да заустави даље ширење српске средњовековне државе Немањића на север. У том раздобљу она је имала значајну и јасну функцију у фортификацијско-одбрамбеном систему угарског краљевства.

Тада су изграђени зид од опеке који се није темељио на остацима некадашњег насипа – шанца и једна троспратна кула за становање која је на сваком нивоу имала и тоалет, а отпаци су одвођени посебним каналом у септичку јаму. У то доба ово је било изузетно савремено решење. Унутар тврђаве воду за пиће обезбеђивао је бунар који се налазио у подруму куле за становање. Поред донжона откопана је и једна цистерна, која је такође снабдевала водом становнике тврђаве. И подграђе – suburbium било је окружено зидовима, а у њега се улазило кроз утврђену капију чији остаци и данас постоје. У том раздобљу тврђава је имала осам кула, разне одаје за потребе управника бачке области, ходнике, боравишта за стражу, кухињу, бунар, шталу итд. Бач је тада постао важно војно, политичко, културно и црквено седиште. Тврђава је подигнута на мањем острву насталом од меандра реке Мостонге. Спада у тзв „водене градове" јер је са свих страна била опасана реком, а прилазило јој се покретним мостовима.

Од средине 15. века започети су интензивна градња и прилагођавање новим ратним техникама у склопу ојачавања јужне границе пред турским освајањима. У овом периоду истичу се личности Иштвана Варадија и Петра Варадија, чија се бискупска резиденција налазила унутар зидина, а који су заслужни за изградњу и уређивање овог комплекса. Посебно обимне радове на реконструкцији замка обавио је надбискуп Петар Варади (Петроварадинска тврђава у Новом Саду) у раздобљу између 1490. и 1495. године. Он је обновио утврђење и град, али је и проширио реку Мостонгу како би омогућио бродовима са Дунава да дођу до тврђаве. Том приликом ојачан је систем одбране уз доградњу елемената прилагођених артиљеријском ратовању, а у исто време дограђена је и палата код северне куле која је имала камену пластику рађену у духу ране ренесансе. Има се утисак да су на обнови и доградњи Бача крајем 15. века радили италијански неимари и фортификатори.

Основа утврђења прилагођена је терену, тако да је у облику сасвим неправилног четвороугаоника чија је најдужа, јужна страна преломљена негде око средине. На угловима су се налазиле кружне или квадратне куле. Испред

улазне капије истурена је засебна, одбрамбена кула, која је мостом била спојена са конструкцијом улазне капије. Ближе југоисточном углу налази се моћна и висока бранич кула. Тврђава је обнављана и ојачавана у стилу ренесансе крајем 15. и почетком 16. века.

Јединствена донжон кула

У периоду након Мохачке битке 1526. године град и тврђава бивају освојени од стране Турака (1529). Из тог периода потичу и описи тврђаве у записима истакнутог османског путописца Евлије Челебије, када је утврђени Бач постао део Сегединског санџака.

Бачка тврђава остала је у османским рукама све до 1686, када је, за време Великог бечког рата, била освојена од стране аустријских трупа.

У време Ракоцијеве буне (1702–1704) тврђава је спаљена, разрушена и напуштена, након чега више није обнављана.

Иако је након минирања у значајној мери изгубљен физички интегритет зиданих структура утврђеног замка, сачувани елементи упућују на универзалну вредност архитектуре и сведоче о примени развијене фортификационе школе високе готике, са елементима ране италијанске ренесансе.

Куће у подграђу изграђене су у другој половини 18. века.

Тврђава у Бачу је најбоље очувани средњовековни фортификациони комплекс у Војводини који припада типу „воденог града“, осмишљеног да брани град у мочварним, равним теренима. Тврђава је веома важан вишеслојни локалитет и историјско место.

Основу тврђаве чини неправилни петоугаоник са четири истурене куле на угловима, које су међусобно биле повезане обимним зидом, данас сачуваним у мањем проценту. Куле су различитих облика и димензија. Три угаоне куле имају кружну основу, док је северозападна четвороугао-

не основе. Једини слободностојећи и обновљени објекат унутар тврђаве је донжон кула, квадратне основе, смештена у источном делу тврђаве. Са јужне стране налазе се остаци издвојене одбрамбене куле – барбакана.

У зидине утврђеног замка и подграђа тврђаве у Бачу уграђени су ратови, освајања, преузимања власти, путеви којима су пролазили крсташи, султан Сулејман Величанствени...

Донжон кула представља најочуванији и највелелепнији део овог средњовековног комплекса. То је једини донжон који се у Србији могао наћи. Располажемо заиста ретко драгоценим наслеђем чија будућност у великој мери зависи од добро осмишљених активности за очување богатих материјалних трагова прошлости.

У археолошким ископавањима обављеним између 2004. и 2006. године истражен је објекат прислоњен уз североисточни бедем, дефинисан као палата, као и цистерна кружне основе на простору између донжон куле и југоисточног бедема. Комплекс је недовољно истражен, истурене куле су у горњим зонама недоступне и нису безбедне за непосредна истраживања, услед чега недостају потребни подаци о конструкцијама и техникама грађења. Нажалост, многи подаци су трајно изгубљени и избрисани. Имајући у виду околност да су започета систематска археолошка истраживања и испитивање материјала, сада се стварају услови за изоштравање фокуса на различита поља отворених питања везаних за грађење.

Од 1958. археолошка ископавања вршена су неколико пута. Изведени су радови на рестаурацији и уређењу бранич куле и конзервација улазне капије подграђа и турског амама. Почетком 21. века настављени су истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови.

Тврђава у Бачу, заједно са другим драгоценим сегментима културног наслеђа који се налазе на територији истоимене општине, представља изузетан драгуљ српске и европске баштине, који осим образовне и научне улоге располаже неисцрпним туристичким потенцијалима које је потребно активирати са циљем даљег очувања и презентације нашег културног наслеђа у националним и међународним оквирима. ■

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ ВОЈНА АКАДЕМИЈА

Расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

ЗА ИЗБОР У ЗВАЊЕ НАСТАВНИКА
НА ПОЉУ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ
И ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

А) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Избор у звање наставника

1. једног наставника за ужу научну област *Менаџмент* у одбрани у звање редовног професора;
2. једног наставника за ужу научну област *Менаџмент* у одбрани у звање доцента и
3. једног наставника за ужу научну област *Тактика јединица пешадије са наоружањем и опремом* у звање доцента.

Б) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

Избор у звање наставника

1. једног наставника за ужу научну област *Ракетни системи* у звање редовног професора.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира;
2. да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи и
3. да је кандидат професионално војно лице.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

А) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

За избор у звање доцента:

1. просечна оцена са студија најмање (8);
2. најмање трогодишње педагошко искуство у звању асистента и да није оцењен од стране кадета, односно студената оценом нижом од оцене „добар”

више од два пута у протеклом трогодишњем периоду и позитивна оцена са приступног предавања, уколико нема претходно трогодишње педагошко искуство у звању асистента;

3. најмање један рад ранга М23, М24 или М51. Радови ранга М51 могу се заменити радовима ранга М52;
4. најмање два излагања на научним скуповима (М31, М33, М61, М63) и
5. остварене активности најмање у два елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (Табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12, 12/13 и 25/13), осим ако се први пут бира у наставничко звање.

За избор у звање редовног професора:

1. да кандидат после избора у звање ванредног професора није оцењен од стране кадета, односно студената оценом нижом од оцене „добар” више од два пута у протеклом петогодишњем периоду;
2. најмање десет радова ранга М23, М24 или М51, од којих се до три могу заменити монографијом, од тога најмање три рада од последњег избора. Радови ранга М51 могу се заменити радовима М52;
3. најмање пет радова саопштених на међународним или домаћим научним скуповима (М31, М33, М61, М63) у звању ванредног професора;
4. оригинално стручно остварење, односно руковођење или учешће у међународним и домаћим научним пројектима;
5. објављен уџбеник или монографија или оригинално стручно остварење из области за коју се бира, или мултимедијални садржаји са рецензијом намењени кадетима, односно студентима;

6. менторство најмање у једном докторском раду. Менторства најмање у пет завршних радова, од тога најмање два од последњег избора. Уместо менторства, односно руковођења изразом докторске дисертације може се вредновати и чланство у комисијама за оцену и одбрану докторске дисертације, односно менторство или руковођење изразом магистарске тезе и
7. остварене активности најмање у четири елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (Табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, 7/12, 12/13 и 25/13).

Б) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

За избор у звање редовног професора:

1. да кандидат после избора у звање ванредног професора није оцењен од стране кадета, односно студената оценом нижом од оцене „добар” више од два пута у протеклом петогодишњем периоду;
2. најмање седам радова са SCI листе ранга M21, M22 или M23, од којих се два могу заменити остварењем категорије M80 или M90 или радом ранга M51 или M52, од тога да је најмање у једном раду са SCI листе првопотписани аутор;
3. најмање десет радова саопштених на међународним или домаћим научним скуповима (M31, M33, M61, M63) у звању ванредног професора, од тога најмање једно излагање на међународном скупу;
4. Оригинално стручно остварење односно руковођење или учешће у међународним и домаћим научним пројектима;
5. објављен уџбеник или монографија из области за коју се бира или мултимедијални садржаји са рецензијом намењени кадетима, односно студентима;
6. менторство најмање у једном докторском раду. Менторство најмање у пет завршних радова, од тога најмање два од последњег избора. Уместо менторства односно руковођења изразом докторске дисертације може се вредновати и чланство у комисијама за оцену и одбрану докторске дисертације, односно менторство или руковођење изразом магистарске тезе и
7. остварене активности најмање у четири елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (Табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, 7/12, 12/13 и 25/13).

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати треба да приложе:

1. биографске податке и доказе о испуњености услова конкурса, систематизоване према главама II, III, IV, V и VI у Обрасцу – Извештај комисије о пријављеним кандидатима за избор/реизбор у звање наставника, а према Упутству за припрему документације која се предаје приликом конкурисања за изборе/реизборе у звања наставника Универзитета одбране (Образац Извештаја и Упутство преузети са интернет адресе или у секретаријату Војне академије);
2. библиографију објављених научних и стручних радова са копијама примерака научних радова и других публикација;
3. сагласност претпостављене команде за ангажовање у наставном процесу на Војној академији (само за кандидате ван Војне академије, односно Универзитета одбране у Београду);
4. уверење надлежног органа МУП о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје Универзитет или високошколска јединица или примања мита у обављању послова високошколске установе.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање наставника подносе се на адресу: **Генерала Павла Јуришића Штурма 33, Београд, са назнаком „конкурс за избор у звање наставника”**. У пријави обавезно навести адресу и телефон.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација се неће враћати кандидату.

Конкурс је отворен до 1. септембра 2016. године.

ВАЖНА НАПОМЕНА

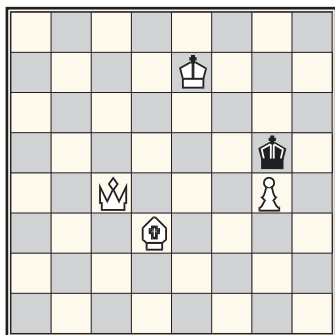
Кандидати који буду изабрани у звања наставника неће бити постављани на формацијска места наставника у Војној академији, већ ће права и обавезе наставника остваривати са формацијског места на којем су већ постављени, а у складу са чланом 73. став 4–6 Закона о високом образовању („Сл. гласник РС”, бр. 76/2005, 100/2007-аут. тум., 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015-аут. тум. и 68/2015). ■

ИЗАБРАНИ ПРОБЛЕМИ ВИШЕПОТЕЗИ БРАНКА ЋУРАШЕВИЋА

Београдски мајстор проблемског шаха Бранислав Бранко ЋУРАШЕВИЋ, син интернационалног мајстора и некадашњег олимпијца Југославије Божицара ЋУРАШЕВИЋА, истакао се у проблемском шаху, а посебно као композитор шаховских проблема. Доносимо два његова проблема: мат у три потеза са само пет фигура и мат у четири потеза који подсећа на лавиринт. Решења односимо уи следећем броју.

Проблем број 1. Мат у 3 потеза „Политика“, 2015., проблем бр. 1741 Бранислав ЋУРАШЕВИЋ, Београд

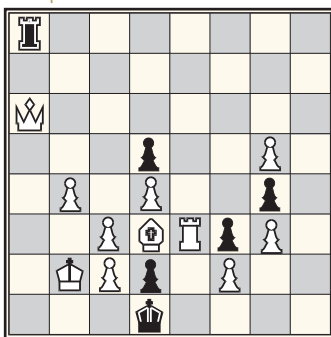
Позиција на дијаграму:

Бели: Ke7, Dc4, Ld3, пешак g4

(4 фигуре)

Црни: Kg5 (1 фигура)

Проблем број 2. Мат у 4 потеза „Политика“, 2016., проблем бр. 1761 Бранислав ЋУРАШЕВИЋ, Београд

Позиција на дијаграму:

Бели: Kb2, Da6, Te3, Ld3, пешаци: b4, c2, c3, d4, f2, g3 и g5 (11 фигура)

Црни: Kd1, Ta8, пешаци: d2, d5, f3 и g4 (6 фигура)

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

С
У
Д
О
К
У

	5		7				1
	3	1	6		5	4	
9	7			3			2 6
	8		2				4
4	6						7 2
	2				9		6
5	4			8			1 3
		6	4		7	2	8
2					1		5

Решење коњићевих скокова: Не једи до ситости, не пиј до изнемоглости; Историју већином пишу људи који је нису стварали.

Решење коњићевих скокова: Што је туђе – није твоје; Што ко мисли – о оном и сања.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1		2	3	4	5	6	7		8		9	10	11	12	13	14		15		16
17										18									19		
		20										21									22
23				24									25								
26						27								28							
29								30								31					
32										33								34			
35			36									37									
38					39								40								
41							42								43						
44								45									46				
		47								48											
49				50								51									

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: школарка, Красимир, трк, т, сериозан, нарезати, о, АКК, излазати, евокатор, Брамс, еротоман, тапета, наратак, калати се, Клек, иконостас, млекарка, СП, да, антолити, Сан Марино, Опис, Аријанит, католик, кастел, налазачи, ушато, тупити се, ацетилен, Тир, о, Аренијус, типовати, а, рад, Лазарица, Стари век.

ВОДОРАВНО:

17. Прво јаје које снесе млада кокош, 18. Женина сестра, 19. Крупна слатководна риба, 20. Наука о биљкама, 21. Украсна биљка, акант, 23. Друштвено-политичка организација (скр.), 24. Заплене ствари, 25. Наливати, 26. Први српски речни ратни брод, поринут 6. августа 1915. године, на Чукарици код Београда, чиме је званично отпочело формирање српске речне флотиле, 27. Летовалиште на Јадрану, 28. Област у унији Мјанмар (преметнуто АНКАРА), 29. Украсни придеви, 30. Онај који имитира неког, 31. Име глумца Броснана, 32. Познавалац динамике, 33. Тилово дрво, 34. Општински комитет (скр.), 35. Народна република (скр.), 36. Лука на Сицилији, 37. Вршити асанацију, 28. Женско име, Анкица, 39. Врста папагаја, 40. Насеље у Туропољу, 41. Руж за усне, 42. Тегљив, лепљив, 43. Женско име, Аринка, 44. Извршити отпис, 45. Болесник од параноје, 46. Мамац, 47. Присталице етатизма, 48. Женско име, Криста, 49. Славни шахист, Михаил, 50. Који се тиче висине, 51. Бивши ТВ глумац.

УСПРАВНО:

1. Једнакост, истоветност, 2. Култни бренд фрижидера из бивше СФРЈ, 3. Надзорни одбор (скр.), 4. Отпремање, слање, 5. Со (лат.), 6. Анемична особа, 7. Најмногољуднија држава на свету, 8. Име бившег ирачког државника Хусеина, 9. Писмене потврде, атестати, 10. Својеручно (скр.), 11. Грчки бог смрти (мит.), 12. Италина одмила, 13. Велики котари, 14. Суво корито реке у Арабији, 15. Славна глумица, Грета, 16. Воденични камен, 18. Биљка махунарка, орашца, 19. Шлекулант (стр.), 20. Који је од папира, 21. Становница Британије, 22. Струготина, трина, 24. Минерал пронађен у пустињи Атакама, 25. Црна грозница (мед.), 27. Соли титанске киселине, 28. Особина овалног, 30. Грчка поп певачица, 31. Лош, ништаван, 33. Врста украсног камена, 34. Животиња (лат.), 36. Врста зглавара наметника (зоол.), 37. Славни књижевник, Максим, 39. Исаков старији син по Светом писму, 40. Врста мирођије, 42. Врста четинара, тиса, 43. Филмски ванземаљац, 45. Техничке новине (скр.), 46. Одозго.

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

СТРАТЕГИЈСКО-БЕЗБЕДНОСНИ ТРЕНДОВИ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ ДО 2020. ГОДИНЕ

Група аутора
Броширано, 17x24, 216 стр.
шифра: 111329; цена: 594,00 динара;
са попустом: 415,80 динара

Студија широко осликава безбедносне трендове у нашем региону који утичу на међународни положај и безбедност Републике Србије. Аутори су утврдили низ питања која обликују односе међу земљама региона и изнели подробну анализу њиховог деловања на земље тог дела света у наредним годинама. У студији су детаљно разрађена питања кретања Европске уније у мултиполарном свету, енергетска безбедност, интереси Турске и Немачке на Западном Балкану, као и односи и деловања Грчке и Кипра, с једне, и Израела, с друге стране, према Турској.

ОДБРАНА

**Specijalna
ponuda!**

Prčanj
Boka Kotorska

IRC VRMAC

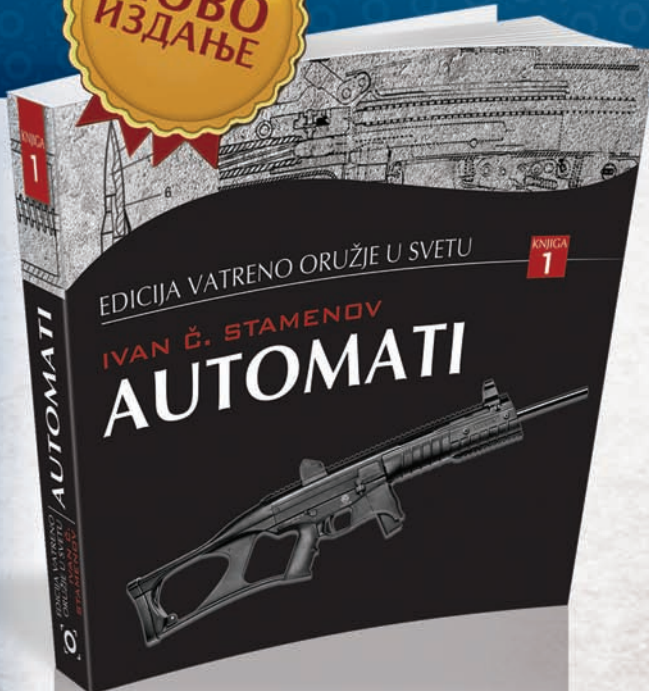
**PUN
PANSION**

199€
septembar

219€
jul i avgust

**SUPER
cena!**

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ У СВЕТУ књига 1: АУТОМАТИ

Иван. Ч. Стаменов
Броширано, 23x21, 444 стр.
шифра: 111335; цена: 1.320,00 динара;
са попустом: 924,00 динара

Двоцевни италијански аутомат Villal-Perosa из 1915. године, први аутомат у свету, Bergman/Schmeisser MP.18.1 легендарни Шмајсер, Heckler & Koch, аутомат Шпагина ППШ-41, Tommy Gun, само су неки од модела и произвођача описаних у књизи. Аутор, дугогодишњи професор на Катедри наоружања Војне академије, на једном месту окупио је све аутомате света и сваком посветио значајну пажњу. Књига обилује илустрацијама, као и техничким карактеристикама за свако средство. По први пут код нас публикована су и значења појединих специфичних термина и принципа рада система аутоматике.

ОДБРАНА

Bečići POLUPANSION
Hotel ALET Švedski sto

229€
jul i avgust

209€
septembar

100%
dobra cena!

Herceg Novi POLUPANSION
Hotel PLAŽA (blok C)

269€
jul i avgust

219€
septembar

САВРЕМЕНЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

ОЧИ И УШИ ПОЛИТИКЕ

CIA TERMINAL

AGENT

PASSWORD

SECURITY CODE

☒ HINT - LOST PASSWORD

Пише: мср. Драган САВИЋ, дипломирани криминолог

Савремене обавештајне службе постају моћна средства и снаге за решавање стратегијских, политичких, економских и других интереса постојећих друштвено-политичких, економских и других структура и групација. Намена и улога тих служби знатно је шира од обавештајних и субверзивних садржаја, какви су били познати у прошлости.

Савремене обавештајне службе представљају једну од најделикатнијих области деловања. Непознавање и несхватање карактеристика суштине савремених обавештајних служби може имати вишеструко штетне последице по укупни живот, нарочито оних држава које су притиснуте непрекидним обавештајним нападом моћних обавештајних система.

Предмет рада савремених обавештајних служби у модерном добу не може се прецизно одредити. Узрок лежи у чињеници да обавештајни рад није усмерен само на живот у националним оквирима једне државе, већ се обавештајно покривају читави региони, континенти, па чак и космичка пространства. Савременим обавештајним службама придодате су и многе функције, а с тим у вези у радни процес уведене су и нове научне методе које су обавештајни рад учиниле знатно ефикаснијим, тим више што се њима служе високо стручни кадрови служби. Ради се о методама које су широко заступљене у природним и друштвеним наукама. Задатке који се постављају пред савремене обавештајне службе у садашњим условима било би немогуће остваривати без помоћи науке која расветљава најразличитије аспекте друштвено-политичког, економског и културног живота у појединим земљама, односе политичких елита, понашања друштвених група и слично.

Разноликост послова којима се у савременој пракси баве обавештајне службе условила је и увођење нових метода и средстава како би се остварили унапред израђени пројекти. Међутим, и поред тога, још увек се у настојањима да се подробније објасне најбитније димензије у глобалном раду поменутих чињеница робује стереотипима, односно делатност савремених обавештајних служби се посматра у класичним формама. Службе се углавном посматрају као „фабрике информација” (што највећим својим делом и јесу), чиме се занемарују њихове разуђене делатности (субверзивно-пропагандна, индоктринарна, терористичка и др.) и њихова међусобна повезаност. Ипак, највише забрињава коришћење савремених обавештајних служби као ефикасног реализатора спољнополитичких циљева одређених држава које воде политику са позиција силе. Таква делатност најчешће има трагичне последице по оне које нису у могућности да се ефикасно супротстављају веома рафинираним и прикривеним средствима и методама којима се користи обавештајни фактор.

Деловање обавештајног фактора као инструмента глобалних стратегија (САД, Руска Федерација, Велика Британија, СР Немачка, Француска), у периоду од Другог светског рата до данас, нужно је посматрати у зависности од више чинилаца, међу којима треба прво издвојити економски. Спајањем носилаца крупног капитала са државним врхом успостављају се одређене везе између обавештајног

фактора и монопола, које не само да имају одлучујућу улогу у светској привреди, већ и пресудан утицај на међународне односе и светску политику.

Бројни сложени и разноврсни послови и задаци који се у савременим условима дају обавештајним службама довели су до тога да су оне највећи произвођачи и потрошачи информација из свих области живота. Самим тим, службе су постале један од кључних фактора за реализацију стратешких и спољнополитичких циљева знатног броја држава. Огромна средства која им стоје на располагању, бројни и разноврсни извори сазнања, специфичне методе рада, велики кадровски потенцијали, савременим обавештајним службама дају специфичан положај у систему власти и међународним односима.

Чињеница да савремене обавештајне службе, по правилу, располажу највећим фондом сазнања о одређеним догађајима и појавама, да врше њихову анализу и да својим владама дају препоруке за вођење конкретне политике, као и чињеница да се ниједна влада неће оглушити о препоруке своје обавештајне службе (бар не у потпуности), чини их значајним фактором и међународних односа. С друге стране, као типично државна функција, са свим етатистичким обележјима, савремена обавештајна служба има велике могућности да утиче и на стање унутрашњих односа у друштву чији је продукт.

Специфичност савремених обавештајних служби условљена је њиховом друштвеном и међународном функцијом, задацима, циљевима, методама и средствима рада. Организација и називи обавештајних служби су различити, али то не мења њихове примарне функције.

Обавештајни рад у савременим условима попримио је нове карактеристике које му нису биле својствене у прошлости. То се, пре свега, односи на садржаје обавештајног рада који су углавном били срачунати на долажење до поверљивих (тајних) података о другим државама како би се могли пратити односи, стања и кретања у подручјима којима је влада одређене државе поклањала посебну пажњу.

Практицистичко схватање обавештајне службе и њено често поистовећивање са шпијунажом доводи до погрешних тумачења њене суштине, улоге и значаја. У савременој пракси присутни су најразличитији облици обавештајног деловања које има сталну тенденцију квантитативног и квалитативног ширења и усавршавања. Пошто обавештајни феномен не трпи произвољности, јавља се потреба за јасним одређењем и дефинисањем његове суштине.

Савремена обавештајна служба нема задатак да одређује политику, нити да је оправдава и спроводи, она само прикупља и обезбеђује грађу од које политика може да се уобличава и на којој могу да се заснивају мере доносилаца политичких одлука.

НЕДВОСМИСЛЕН УТИЦАЈ НА ОДЛУКЕ ВЛАСТИ

Личности које руководе савременим обавештајним службама уживају велико поверење политичких структура и представљају несумњив ауторитет у систему власти. Својим ставовима, мишљењима и оценама утичу на доношење одлуке спољашњег и унутрашњег политичког карактера.

Искуства указују да се утицај савремених обавештајних служби на политичку структуру сопствене државе заснива на одређеним елементима, као што су овлашћења, могућност монопола над најделикатнијим информацијама, тежња за сазнавањем стручно изведених судова и објашњење расположивих чињеница.

Не занемарујући остале изворе преко којих се долази до информација потребних за креирање политичких одлука, творци државне политике се све више ослањају на информације које добијају од својих обавештајних служби. Због тога се савременим обавештајним службама одобрава примена специфичних метода и средстава, дају

шира овлашћења (чак и за рад на сопственој територији), обезбеђују велика материјална средства, услови за одређене активности, и толеришу одређене врсте понашања.

Савремене обавештајне службе могу да задрже информације, да одреде време дистрибуције, листу корисника, да одређене садржаје усмеравају, дозирају, објашњавају, процењују и прогнозирају. Могу да утичу на садржај и смисао информација, а тиме и на доношење конкретних одлука (политичких, безбедносних, дипломатских, војних и сл.). С обзиром на то да државни органи одговорни за политичка питања у великој мери зависе од чињеница којима располажу обавештајне службе, оне директно могу утицати на доношење одлука различите природе.

Од савремених обавештајних служби траже се стручно изведени судови и објашњење расположивих чињеница, прогнозе и препоруке за вођење акција у односу на конкретне проблеме, појаве, догађаје или стања у којима се може наћи држава. Тако савремене обавештајне службе постају и непосредан креатор политичких акција.

НЕ ДОНОСЕ ПОЛИТИЧКЕ ОДЛУКЕ

Треба имати у виду да савремене обавештајне службе не доносе политичке одлуке, нити су укључене у непосредно вођење политике. Међутим, на основу обавештајних процена оне израђују став о одређеним питањима и на устаљени начин га репрезентују лицима која доносе политичке одлуке, а који не мора бити прихваћен од стране званичне политике неке државе. Између званичне политике и рада савремених обавештајних служби постоји однос који се у глобалу своди на то да општа политика одређује правце обавештајне активности и донекле предмет рада служби. Политика информисања правовремено указује на оно чиме савремене обавештајне службе располажу, или чиме ће располагати у будућности. Такође, указује се и на обим онога шта ће, коме, којим средствима и у коју сврху савремене обавештајне службе доставити. Те информације се користе за покретање активности, како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану.

Иако су активности савремених обавештајних служби, у оквиру њихових надлежности, првенствено усмерене према иностранству, оне се објективно ангажују и на питањима унутрашње политике. То се односи на функцију заштите интереса сопствених влада, чиме објективно утичу и на унутрашње политичке односе и одлуке у својим државама.

Личности које руководе савременим обавештајним службама уживају велико поверење политичких структура и представљају несумњив ауторитет у систему власти. Својим ставовима, мишљењима, оценама утичу на доношење одлуке спољашњег и унутрашњег политичког карактера.

Савремене обавештајне службе посредно, а понекад и директно, утичу на стварање јавног мњења и одређеног расположења у сопственом народу. Међутим, чињеница је да се рад савремених обавештајних служби мора посматрати и у зависности од политичких потреба, па отуда и треба очекивати да ће он бити и усмераваан сходно захтевима креатора политике. То усмеравање ће најчешће зависити од односа савремених обавештајних служби и корисника обавештајних података. Због тога је усмеравање њиховог рада веома деликатан посао, јер није увек сигурно да ће обавештајна служба поступати по директивама политичког врха.

Политике одређених држава, нарочито оних које одређују политику силе, од савремених обавештајних служби створиле су свој нужни инструмент деловања. Иако им је, као примарна улога, намењена информативна функција, неореално би било сматрати да са годишњим буџетима од више милијарди долара и са више десетине хиљада људи могу да буду ван текућих унутарполитичких процеса сваке државе.

Прикупљање података била је искључива делатност савремених обавештајних служби све до почетка 20. века.

Значајније трансформације на том плану десиле су се између два светска рата, да би кулминацију доживеле у последњих неколико деценија. То се односи и на делатни и организациони вид савремених обавештајних служби. Најзначајније новопридоде функције су психолошко-пропагандна делатност и друге субверзивне активности, као што су тероризам, диверзије, саботаже, стварање кризних ситуација и сл.

Карактеристике савремених обавештајних служби

На свеобухватни развој, а тиме и на појаву разлике у карактеру савремених обавештајних служби у односу на традиционалне службе, као и на оснивање националних обавештајно-безбедносних система и стварање великог броја обавештајних служби унутар њих, утицали су многобројни фактори. Међу њима је потребно посебно издвојити:

- биполаризацију света засновану на идеолошкој основи, односно појаву два доминантна и политички оштро супротстављена блока на међународној сцени;
- стварање великог броја међународних организација и настојање за успостављањем тзв. светске владе;
- појаву антиколонијалних покрета на светском плану и стварање великог броја нових држава;
- продубљивање противречности између развијених и неразвијених држава и
- појаву тероризма као новог светског феномена.

У међувремену, неки од наведених услова нагло су се изменили (распад Варшавског уговора и многих европских држава, ширење НАТО-а и тенденција ка потпуној униполаризацији света), што је условило даља прилагођавања и трансформацију савремених обавештајних служби. У таквим условима и у складу са новим потребама и захтевима, многе државе су извршиле реорганизацију својих безбедносно-обавештајних система.

На основу свих сазнања и чињеница о досадашњем развоју савремених обавештајних служби као специфичних организација унутар државних апарата, могуће је издвојити неке одређене опште карактеристике у савременим условима.

Обавештајне службе представљају један од основних инструмената у функцији остваривања виталних интереса носилаца политичке власти државе којој припадају. Без обзира на то да ли је њихова улога у конкретном случају непосредна или посредна, обавештајне службе имају истакнуто место у креирању унутрашње и спољне политике. С обзиром на то да су специјализоване установе државног апарата и делују у оквиру постојећих националних безбедносно-обавештајних система, јасно је да своју функцију врше искључиво на националном нивоу, мада у одређеним ситуацијама могу представљати и инструмент за остваривање виталних стратешких интереса наднационалних, војних и политичких савеза, као што су НАТО, ЕУ и сл.

Основни елемент постојања и деловања савремених обавештајних служби је тајност, која представља основ

ОБРАЗОВАНИЈИ КАДАР

Кадровска структура савремених обавештајних служби се интензивно мења. За рад у службама одабирају се висококвалификовани кадрови и људи са научним звањима. Поред тога, већи број људи завршава специјалистичке студије различитих нивоа, тако да се стварају експерти за одређене проблеме и области.

предмета саме обавештајне делатности. С друге стране, у реализацији обавештајних активности примењују разноврсне методе, средства и поступке и уједно их чувају у највећој тајности од противничких обавештајних служби. Тајност се јавља као принцип у раду савремених обавештајних служби, без обзира да ли је реч о заштити виталних интереса и тајни сопствене државе или о откривању тајни противника. Ради очувања тајности савремене обавештајне службе примењују различите мере безбедности, међу којима посебан значај има пласирање дезинформација.

Основни видови деловања обавештајних служби јесу обавештајна и субверзивна активност, при чему се под обавештајном активношћу подразумева, како обавештајна активност у ужем смислу, тако и контраобавештајна делатност као основни вид активности њене заштите.

Превентивност као основна функција претпоставља деловање на плану предвиђања и спречавања могућих активности противника усмерених против виталних интереса сопствене државе. Проширујући и повећавајући интензитет својих активности у новим условима, савремене обавештајне службе истовремено остварују и заштитну и информативну функцију. Због тога се с правом сматра да њихове делатности по свом обиму и циљевима превазилазе оквири заштите државне безбедности.

У реализацији активности савремених обавештајних служби примењују се најновија научна и технолошка достигнућа. Технолошка информативна револуција утицала је на савремене обавештајне службе у више правца. С

КРИТЕРИЈУМИ ПОДЕЛЕ

- Савремене обавештајне службе могу се поделити на основу следећих критеријума:
- основне функције које обављају;
- назив вишег система којем припадају (националне државне, наднационалне и субнационалне – недржавне);
- опсег циљева чијем се постизању тежи, као и карактер тих циљева (офанзивне – спољне и дефанзивне – унутрашње);
- организација и начин руковођења – по положају у безбедносно-обавештајном систему државе (аутономно-централне и ресорске) и областима истраживања (војнообавештајне, политичке, економске, електронске, научнотехнолошке). Могуће их је поделити према карактеру циљева и према положају који имају у обавештајном систему.

једне стране, све развијене земље формирале су посебно научнотехнолошку обавештајну службу, или, што је чешћи случај, посебан сектор у оквиру постојећих служби са задатком да прикупља и обрађује податке из научних области. Стварају се и посебне обавештајне службе које се баве прикупљањем података – сазнања о новим средствима и методама, базираним искључиво на високој технологији и најмодернијим техничким системима (телеметрија, аутоматско дешифровање и сл.).

У новије време, када више нема блоковске подељености, већ постоји само један блок снага (НАТО) с једне и Русија и Кина с друге стране, савремене обавештајне службе излазе из оквира своје класичне делатности – обавештавања и све више делују са тежњом мењања односа и стања у одређеним државама или географским регионима.

Јавља се и трансформација у односима обавештајна служба – обавештајна делатност, при чему се уочава да је у савременим условима све израженија. Она је последица тога што се данас много ефикасније и брже долази до обавештајних података ангажовањем различитих званичних или полузваничних (приватних и државних) институција, не искључујући ни неке међународне, које су по природи својих основних делатности погодне за прикупљање различитих обавештајних података.

Савремене обавештајне службе постају моћна средства и снаге за решавање стратегијских, политичких, економских и других интереса постојећих друштвено-политичких, економских и других структура и групација.

Подела савремених обавештајних служби

7

Савремене обавештајне службе могу се поделити и разврстати на више начина, у зависности од критеријума или основа по којима се врши подела. Будући да у свету не постоји држава са само једном обавештајном службом – организацијом, постоје разне поделе на поједине гране обавештајног или безбедносног система. Међутим, све оне су условне, релативне и међусобно се преплићу.

Такође, треба имати у виду и чињеницу да су неке од њих израз организацијске стварности, а неке израз теоријског одређења улоге и саме делатности коју врше обавештајне службе.

С обзиром на то да су у савременом добу обавештајне и безбедносне потребе сваке државе изузетно велике, већина земаља има снажне и развијене обавештајно-безбедносне системе, који обједињују деловање великог броја обавештајних и безбедносних установа. Положај обавештајних и безбедносних служби у државном апарату је разноврстан и условљен различитим потребама носилаца политичке власти, као и правцима обавештајног наступа. Полазећи од тога, у већини држава обавештајне службе се могу поделити према начину организовања и финансирања, као и према систему руковођења, тј. на основу положаја у безбедносно-обавештајном систему и целокупном државном апарату.

Разликују се:

- аутономно-централне обавештајне службе и
- ресорске обавештајне службе.

Аутономно-централна обавештајна служба спроводи обавештајне активности као независно тело државног апарата у складу са дугорочним потребама и законом утврђеним делокругом рада. Њена аутономност огледа се у самосталности деловања у односу на друге делове државне администрације и стручне службе, али и у финансирању директно из буџета. Њена самосталност зависи од друштвено-политичког система, политике и циљева државе. Оваква служба се налази у самом врху безбедносно-обавештајног система и директно је потчињена и одговорна највишем извршно политичком државном телу (председник, премијер и сл.). Она прикупља и обрађује податке стратегијског значаја који су од интереса за националну безбедност, врши израду интердисциплинарних процена и прогноза (обједињујући сопствено и сазнање других служби у систему), израђује и презентује обавештајна документа, организује, координира и реализује психолошка, субверзивна, превратничка дејства и изводи специјалне операције. Оваква служба делује као офанзивна обавештајна служба и као цивилна или војна стратегијска служба. У првом реду:

- прикупљају сазнања о политичким и друштвеним збивањима у страним државама;
- прате рад и понашање страних политичких личности које су тренутно на власти или у опозицији;
- прате рад лица на руководећим положајима у међународним организацијама;

Део обавештајног система чине установе и организације које кроз редовну активност долазе до обавештајних података (полицијски органи, новинске агенције, информативне, пропагандне и истраживачке установе). Оне могу да буду ангажоване за истраживање одређених области (као што је област тероризма са свим својим обележјима).

Поред ових основних карактеристика савремених обавештајних служби, могу се издвојити још неке, као што су:

- тенденција централизације рада и руковођења,
- противречност етичког карактера,
- релативна самосталност,
- свеобухватност и
- непристрасност у раду.

Ипак, најважнија карактеристика савремених обавештајних служби у данашњим условима јесте да се њена намена и улога проширују изван обавештајних и субверзивних садржаја рада какви су били познати у прошлости. Њихова улога у оквиру државне управе јесте да самостално извршавају многобројне задатке у складу са виталним интересима својих држава. У последње време савременим обавештајним службама додају се и неке атипичне функције, тј. обавезе које битно одступају од њихових општих намена. У сваком случају, као подсистем државне управе високог ранга, савремене обавештајне службе су постале чинилац који се не може заменити ни једном другом организацијом.

- прате и изучавају организацију власти и облике организовања државних управа (укључујући и евентуалне деформације);
- врше анализу система државне безбедности;
- прикупљају податке о територији и акваторији страних држава с аспекта стратегијског положаја, природних ресурса, међународних комуникација и сл.;
- стратешки изучавају и процењују стране армије и друге оружане снаге;
- дугорочно прате економска кретања у појединим државама и њихове трговинске аранжмане с иностранством;
- систематски трагају за новим открићима и достигнућима у научним областима које су значајне за развој оружаних снага и укупног система безбедности страних држава.

С обзиром на то да аутономно-централна служба заузима једно од највиших места у државном апарату и да има значајна финансијска, материјална и друга средства, висококвалификован, стручан и професионални кадар, као и многе пратеће специјалистичке установе, она се ангажује и у планирању и реализацији необавештајних активности према другим државама. Ова служба организује, припрема и руководи процесом стварања и управљања кризама у иностранству, преузима даљу контролу над већ створеним кризним ситуацијама, припрема и руководи извођењем пропагандних акција у оквиру психолошких операција, преко својих специјалних снага, припрема и руководи, а понекад и непосредно изводи акције неконвенционалног дејства (саботаже, диверзије, тероризам и сл.). Поред тога, она дугорочно ради на стварању стратешке агентуре и агената од утицаја, организује и руководи заштитом виталних интереса сопствене земље, као и у оквиру војних блокова којима припада, тежишно врши надзор над тајнама своје земље и евентуално над подацима савеза коме припада, организује супротстављање продору страних обавештајних служби, предузима контраобавештајне акције у земљи и иностранству, као и различите мере срачунате на откривање, праћење, онемогућавање и пресецање политичких збивања супротних владајућој политици сопствених или савезничких земаља, ангажује се на изучавању и сузбијању свих облика иностране тајне субверзивне активности, посебно превратничких дејстава и

предузима конкретне организационе и оперативне мере, настојећи да отклони и неутралише све услове и околности које погодују субверзивном деловању.

Ресорска обавештајна служба формира се и делује унутар одређеног министарства (ресора) за чије потребе планира, организује, истражује и прикупља обавештајне податке. Ресорске службе су организоване као саставни део једног од већ постојећих органа државне управе (министарство, секретаријат), а њихов руководиоца је функционер нижег ранга, тј. помоћник или заменик министра, односно секретара.

Основни задатак ресорске обавештајне службе је обавештајно обезбеђење државног ресурса коме припада.

У складу са утврђеним надлежностима и делокругом рада, и на основу глобалних државних потреба, ресорска обавештајна служба планира, организује истраживање, процењује обавештајне податке и приказује их органу министарства (министар, секретар), а овај на основу њих доноси политичке одлуке. У погледу материјалног обезбеђења и финансирања, служба непосредно зависи од ресорног министарства, као и кадровски ресурси – пошто ресорни министар поставља, смењује, унапређује, премешта и одлучује о школовању кадрова.

Када се упореди са аутономно-централном службом, ресорска обавештајна служба има знатно уже компетенције, због чега се углавном бави експлоатацијом тзв. легалних извора обавештајних сазнања. Понекад обавља и класичне обавештајне послове, а у неким случајевима, према инструкцијама и смерницама министарства, ради на организацији и реализацији тајних субверзивних активности психолошких, субверзивних и превратничких дејстава, као и на извођењу специјалних операција. Поједине их самостално организују и руководе њима. Програмска оријентација ресорске обавештајне службе подређена је потребама и надлежностима ресурса у чијем је саставу. На пример, у министарству спољних послова ће истраживати политичке и економске податке. Уколико врши функцију обавештавања

у министарству одбране, прикупљаће податке о оружаним снагама евентуалних држава противника.

Поред наведених, у историји су познате и обавештајне службе политичких партија, политичких покрета и емигрантских организација.

Циљеви

У складу са виталним националним интересима, утврђеним концептом националне безбедности и укупном политичком оријентацијом у оквиру обавештајно-безбедносног система једне државе, могућа је подела обавештајних служби и на основу циљева које су пред њих поставили носиоци политичке власти, као и на основу поделе рада у оквиру самих обавештајних система тих држава. У том смислу, могу се разликовати *офанзивна* и *дефанзивна* обавештајна служба.

Офанзивна обавештајна служба своје истраживање усмерава на територију противника или на територију неке друге земље. Ради успешне реализације задатака на територији противника лоцира своје ниже организацијске целине (потцентри, пунктови) и обавештајна упоришта (агентурна мрежа и др.). У том циљу ствара трајне обавештајне изворе у структурама апарата противника и на његовој територији. Преко изграђених обавештајних упоришта извршава прикупљање, процењивање и презентовање обавештајних података из врхова власти и центара моћи против-

ника у којима се прогнозирају политичке и друге активности, откривајући на тај начин противничке планове и намере. Овакво офанзивно обавештајно истраживање може да буде у функцији агресивних тежњи одређене државе, а може да има и одбрамбени карактер. Офанзивна обавештајна служба обавља и заштитну функцију, односно врши офанзивну контраобавештајну службу. Преко створених обавештајних извора у обавештајном апарату противника открива његова обавештајна упоришта на сопственој територији и објектима.

Дефанзивна обавештајна служба организује обавештајно истраживање на својој територији и на објектима у иностранству (дипломатска и конзуларна представништва и сл.). Задатак јој је да заштити сопствену територију и

уставни поредак од деловања страних обавештајних служби. Због тога овакве службе усмеравају своју активност на откривање обавештајних упоришта противника и изучавање њихових метода рада, а на основу стечених сазнања утичу на изградњу сопственог система безбедности. Сви резултати обавештајног истраживања такве службе користе за спровођење утврђеног концепта националне безбедности одређене државе и реализацију њених виталних интереса у одбрани од агресивних намера и активности противника.

У непосредној вези са поделом обавештајне службе на офанзивну и дефанзивну јесте разликовање *сић* од *унишраш*не обавештајне службе, засновано на основним функцијама обавештајног рада.

Спољна обавештајна служба представља обавештајну службу у ужем смислу која делује ван граница државе чије интересе штити. Представља део државног апарата који је

„КОСМИЧКЕ” ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

Научнотехнолошке обавештајне службе представљају посебну грану савремених обавештајних служби које прате сва подручја научних истраживања, образовање научних кадрова, проналаске, иновације итд. У времену све бржег технолошког развоја све је интензивнији и разноврснији утицај ових служби по форми испољавања и степену друштвене опасности коју са собом носи. Нарочито је изражен у контексту трке у наоружању и у области електронике, а у последње време повезан је са специјалним свемирским програмима („Рат звезда”) и проналажењем синтетичких горива.

носилац обавештајне функције према другим државама и бави се прикупљањем података о тајнама других земаља и пласирањем субверзивне – необавештајне делатности. Делујући у иностранству и према иностранству, ова врста обавештајне службе истовремено врши заштитну информативну функцију.

Унутрашња обавештајна служба (најчешће служба безбедности) делује у границама сопствене државе, ради на откривању присуства страних обавештајних служби и међународног тероризма, на прикупљању података о деловању унутрашњих екстремиста и емиграције, као и на заштити сопствених тајни и интереса.

Области деловања

У неким теоретским разматрањима постоји подела обавештајних служби према областима истраживања, јер је у савременим условима дошло до њихове специјализације. Сходно томе, може се говорити о подели на:

- војнообавештајне службе,
- политичке обавештајне службе,
- економске обавештајне службе,
- електронске обавештајне службе,
- научнотехнолошке обавештајне службе.

Неопходно је нагласити да таква подела мора бити схваћена условно, јер је у обавештајном процесу често немогуће или веома тешко одвојити политичку од економске или војне компоненте, економску од научнотехнолошке и слично. Због тога савремене обавештајне службе које прикупљају податке из једне области у обавештајном раду често долазе и до података из других области. Треба нагласити и то да се ниједна савремена обавештајна служба неће одрећи могућности да дође у посед обавештајних података из друге области, јер се такви подаци могу и морају размењивати између служби унутар једног обавештајно-безбедносног система. Сви подаци до којих се дође у обавештајном процесу даље се презентују на основу свог квалитета и поузданости крајњим корисницима.

Војнообавештајне службе су ресорске обавештајне службе, које најчешће делују у оквиру министарства одбране или генералштаба. Према броју и квалитету кадра који ангажују, техници коју имају и степену унутрашње организације, ове службе представљају најјаче ресорске обавештајне службе, а у неким државама оне су и централне. Као таква, служба истовремено координира и руководи радом видовских обавештајних служби, тј. врши размену информација, усмерава њихову делатност и обједињава резултате обавештајне делатности ресора одбране у целини. Облици организације војнообавештајних служби условљени су захтевима командовања и улогом војног фактора у политичком животу земље и усклађени са савременом организацијом штабова.

У организационом погледу, основна подела војнообавештајних служби извршена је према видовима оружаних снага на обавештајну службу КоВ, обавештајну службу РВ и обавештајну службу РМ. Таква подела постоји скоро у свим војскама које имају сва три вида оружаних снага. Међутим, обједињавање рада видовских обавештајних служби на нивоу заједничког генералштаба или врховне команде није униформно решење у свим државама. У пракси постоје два основна типа организације:

– стратегијска обавештајна служба као орган министарства одбране у миру (врховне команде у рату), која обједињава рад и резултате видовских војнообавештајних служби,

– одговарајуће координационо тело састављено од представника видовских обавештајних служби са истим задатком.

Руководећи органи војнообавештајних служби имају војна изасланства (изасланства одбране) у страним земљама, која

представљају оперативне органе за свестрану обавештајну делатност у миру. Уколико постоји стратегијска обавештајна служба, изасланства одбране су као јединствени орган у њеној надлежности. Основну структуру војнообавештајних служби чине одељења, одсеци и самосталне групе.

Војнообавештајне службе се на основу основне намене, домета обавештајног истраживања и ширине послова које извршавају могу поделити на стратегијске, оперативне и тактичке.

Стратегијска војнообавештајна служба своју обавештајну делатност спроводи кроз прикупљање обавештајних података за потребе државног руководства, министарства одбране и врховне команде оружаних снага (од којих непосредно добија задатке), и на основу потреба целокупног безбедносно-обавештајног система државе. У том погледу, она развија разне облике сарадње са другим обавештајним службама своје државе, као и са службама земаља са којима држава има традиционалне војне и политичке односе на високом нивоу.

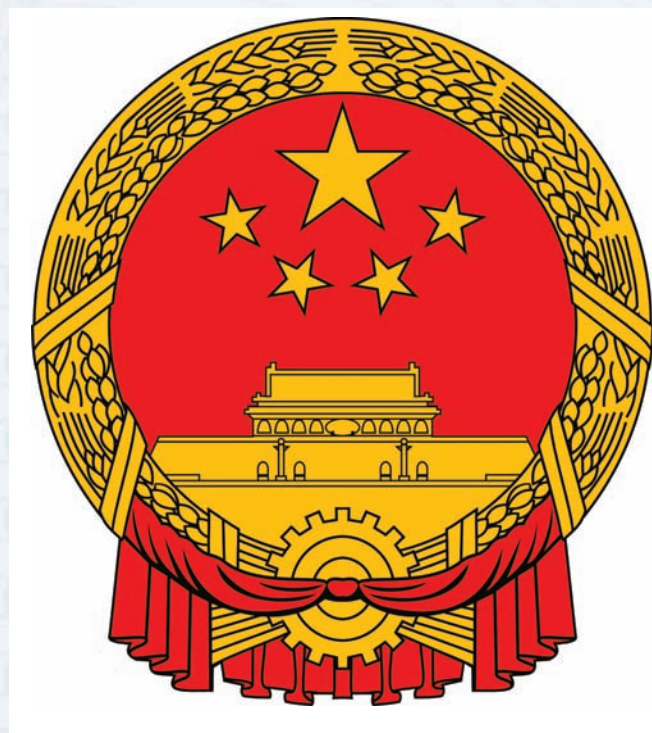
Поред класичних обавештајних задатака, стратегијска војнообавештајна служба се активно ангажује и на реализацији тајних субверзивних активности војног и полувојног карактера према противнику и његовој територији или територији треће земље, а у складу са смерницама и потребама сопствене државе и концепцијом спољне и војне политике. У техничком и материјалном смислу, овакве службе су у много повољнијем положају од осталих.

Оперативне војнообавештајне службе у реализацији постављених задатака користе све методе и средства обавештајног рада, од стварања агентурне мреже и тајне примене техничких средстава на противничкој територији, преко испитивања дезертера и ратних заробљеника, до техничког метода у ужем и ширем смислу. Поред обавештајних задатака ове службе активно учествују у спровођењу психолошких и субверзивних дејстава.

Тактичке војнообавештајне службе се формирају на нивоу команди тактичких јединица. Све задатке ове службе остварују применом агентурног метода, извиђањем и испитивањем заробљеника и дезертера за своје потребе.

Политичке обавештајне службе баве се прикупљањем обавештајних података претежно политичке природе. Обично се формирају и делују унутар министарства спољних послова као ресорске обавештајне службе. Своју организациону структуру прилагођавају структури министарства, тако да организационе јединице лоцирају у дипломатским представништвима из којих тајно и прикривено делују на плану обавештајног истраживања. Понекад делују и као аутономно-централне обавештајне службе. У том случају су директно потчињене највишим државним органима (председник, влада, највише законодавно тело и сл.), док на обавештајном плану делују свеобухватније. У обавештајној пракси делатност политичких обавештајних служби сврстава се у најсуптилније (*soft intelligence*) и укључује све релативне садржаје – од информација о партијској организацији и идеолошком ривалитету, односно детаљних биографија свих значајних личности до детаљних анализа и прогноза политичке ситуације у одређеној држави.

Ове службе прате међународне политичке односе, процењују могућности утицаја на њих кроз билатералне и мултилатералне односе или преко међународних организација, анализирају стање политичких односа између трећих земаља ради сагледавања могућности непосредног или посредног утицаја на њих, али и прикупљају друге податке војне, економске и научнотехнолошке природе који могу утицати на политичка кретања на билатералном, регионалном или глобалном нивоу. Задатак политичких обавештајних служби јесте и да обавештајним методама обрађују политичка питања из домена иностране проблематике, ради обезбеђивања неопходних обавештења, процена и анализа највишем државном руководству.

СПЕЦИЈАЛНЕ СНАГЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

Специјалне снаге су намењене за извршење посебно значајних задатака одређених савремених обавештајних служби. Неке службе у свом саставу немају специјалне снаге, али оне постоје у оквиру оружаних или безбедносних снага тих држава и могу се увек употребити за потребе службе. У поменућу групу специјалних снага улазе: групе за герилска и антигерилска дејства, групе за препадна дејства, диверзантске јединице, јединице за „електронску“ шпијунажу, јединице за психолошко-пропагандно деловање, јединице за цивилне послове, групе за ликвидацију, групе за киднаповање, екипе за шверц новца, дроге, наоружања и сл. Употреба специјалних снага је у надлежности политичког и војног врха сваке државе, али је у тесној вези са обавештајним службама.

Економске обавештајне службе представљају специјализоване обавештајне организације које се баве прикупљањем обавештајних података о привредним токовима, економском стању, привредним и индустријским ресурсима и плановима одређене државе. Поред тога што прикупљају податке о развоју других привреда, оне уједно и штите укупне привредне ресурсе и економију сопствене државе од привредне и индустријске (економске) шпијунаже других земаља. Осим тога што прикупљају податке за потребе економије своје земље, то чине и за друге обавештајне чиниоце у националном обавештајном систему. Због тога су у многим државама при ресору спољне трговине или неком другом привредном ресору чија је делатност везана за пословање са иностранством формирани обавештајни органи. За свој рад те службе одговарају министрима, а уједно су укључене у национални безбедносно-обавештајни систем преко својих представника у врховном руководству система. Руковођење овим службама, у општем смислу, спада у надлежност ресорног министра, који на основу смерница добијених од виших органа усмерава њихов рад према потребама ресора и уопште економских односа са иностранством. Извршни органи, пунктови или деташовани обавештајци економских обавештајних служби укључени су у разна привредна представништва и институте у земљи и иностранству. Ти органи најчешће имају двоструку улогу, тј. стварно воде послове економске природе, а истовремено се баве обавештајним радом. У раду користе редовне пословне односе како би извршавали обавештајне задатке и обрнуто. Независно од економских обавештајних служби, али често и за њихове потребе, прикупљањем таквих информација баве се и различите фирме, заступничке и друге агенције и мултинационалне компаније.

Електронске (телекомуникационе) обавештајне службе спадају у најмање обавештајне службе у савременим обавештајно-безбедносним системима. Интензивно су почеле да се развијају у првим деценијама 20. века, као последица наглог развоја електронске индустрије у свету. Оснивају се ради вршења тзв. електронске шпијунаже, јер се применом специфичних метода и средстава долази до обавештајних података таквог квалитета и нивоа који се не могу постићи применом класичних метода обавештајног истраживања.

Примена оваквих служби све више долази до изражаја јер су предности евидентне, посебно када је реч о правовремености у извештавању. Поред тога, уколико дође до откривања примене оваквог метода, не долази до оштријих дипломатских и међудржавних сукоба, већ се уручују благи протести, и по правилу мењају сопствени електронски системи и шифарска документа.

У многим западним земљама електронске обавештајне службе заузимају значајно место у организацији безбедносно-обавештајних система. Осим тога, неке од њих остварују институционализовану међусобну сарадњу у домену електронског извиђања и заштите сопствених електронских комуникација. С обзиром на начин којим долазе до података, као и на средства која притом користе, њихову целокупну активност представља технички метод обавештајне делатности, и у оквиру њега различите дисциплине прикупљања обавештајних података електронским путем. У последњих неколико деценија посебан значај имају обавештајне дисциплине које се баве прикупљањем обавештајних и других података са великих удаљености (ниво космичких просторстава) о објектима који се обавештајно истражују. Самим тим, извршена је још ужа специјализација тих дисциплина по појединим областима, тако да су у актуелној обавештајној терминологији устаљени посебни термини и скраћенице за њихово означавање.

Овакве службе намећу, пре свега, потребу посебног профила обавештајца, али и агената. Неопходно је да буду квалификовани за област коју истражују, а нарочито морају да познају многобројне прописе о чувању тајни. Поред тога, морају добро да познају предности и мане савремених система веза, како би их користили у свом раду. Зато се користе легалним могућностима за обавештајни рад, коришћењем података из стручних публикација, научне периодике и сл. Подаци добијени на тај начин упоређују се са знањима прикупљеним другим методама и електронским средствима. Научнотехнолошке обавештајне службе немају самосталне организацијске оквире.

Обавештајци у политичким партијама, покретима и емигрантским организацијама

Евидентна је пракса појединих политичких партија и покрета, емигрантских, паравојних и других организација да формирају сопствену обавештајну и контраобавештајну

Зграда бриџанског GCHQ

службу. Неке од њих образују обавештајну компоненту првенствено ради обавештајног обезбеђења своје делатности, а неке ради безбедности сопствене организације, што зависи од конкретних околности и стратегије дате организације или покрета. Значај обавештајних елемената политичких партија, покрета и емигрантских организација јесте у томе што задовољава безбедносне и друге интересе и што, у случају преузимања власти, ти елементи фактички преузимају и безбедносно-обавештајни систем државе у складу са интересима нове власти. У обавештајној литератури наводе се многобројни случајеви таквог субнационалног организовања.

Обавештајни елементи политичких партија могу бити интегрални део партијске организације, али је могуће и да читава организација, поред осталих активности, спроводи и обавештајну делатност. Неке партије имају комплетну обавештајну организацију чији се обавештајни интерес

протеже и на иностранство. Полазећи од тога, поједини чланови тих партија се посебно задужују за обавештајни рад. У другим случајевима, партије немају организовану „комплетну” службу, већ се обавештајни рад одвија у постојећој организацији партије. Конкретна организација обавештајних елемената политичких партија је различита, а њихова ефикасност у највећој мери зависи од карактера политичког програма и подршке у најширим слојевима.

Обавештајни елементи емигрантских организација резултат су праксе да се свака екстремна политичка емиграција, у већој или мањој мери, бави обавештајном активношћу. Конкретна организација обавештајне компоненте у одређеној мери зависи и од политичког профила саме емиграције, мада организација њене обавештајне „службе” у основи има све атрибуте обавештајне компоненте политичких партија. Ипак, пошто је реч о екстремној политичкој емиграцији, чест је случај да њена обавештајна организација представља очигледну експозитуру неке обавештајне службе државе у којој је емиграција лоцирана или неке треће земље.

Обавештајни елементи политичких покрета постоје у сваком политичком покрету, без обзира на конкретну организациону форму, било да има сопствену обавештајну „службу” или је нема. Обавештајне активности се спровode преко чланова и симпатизера покрета. Када политички покрет поприми шире размере и када представља поли-

тичку и војну снагу у некој земљи, он развија свестран и свеобухватни обавештајни рад, а у организацијском погледу његова обавештајна компонента има све атрибуте савремене обавештајне службе и често је ефикаснија од многих државних служби. Снага обавештајних компоненти политичких покрета проистиче из подршке широких слојева и карактерише се масовношћу и разноврсношћу форми и метода рада. Зато је организација обавештајних служби тих покрета у могућности да обавештајно обухвати целокупну територију на којој покрет делује, па и подручја изван тога, упркос недовољно развијеним организационим облицима и скромној техничкој опремљености. Уколико одређена политичка партија или покрет, односно емигрантска организација, у међувремену дође на власт, њена обавештајна компонента се по правилу трансформише у државну обавештајну службу, најчешће са istim руководећим кадром, методама деловања и програмском оријентацијом.

У литератури се може пронаћи и израз наднационалне обавештајне службе. Створене су када и војни савези (НАТО). Њихов задатак је да коалиционим оружаним снагама обезбеде податке, анализе и процене оружаних снага и других прилика на територији евентуалних противника, које су потребне за стратегијско и оперативно планирање и извођење операција у евентуалном рату, као и за руковођење специјалним дејствима, било у конвенционалном или нуклеарном рату. У суштини, наднационалне обавештајне службе нису обавештајне институције у правом смислу, већ представљају институционализовани облик сарадње обавештајних служби више држава, у којој обавезно доминира обавештајни фактор водеће земље – чланице одређеног савеза (НАТО – обавештајна служба САД).

Принципи рада савремених обавештајних служби

Обавештајне службе се у својој делатности „придржавају” одређених принципа и начела, која нису увек и свуда утврђена у службеним правилима и уредбама. Принципи рада проистичу из опште политичке концепције саме државе, посебних политичких, економских, војних и других циљева према другим државама, улоге обавештајне службе у реализацији тих циљева и обавештајне стручне проблематике и карактеристика обавештајне и субверзивне делатности.

Рад савремених обавештајних служби заснован је на следећим принципима.

Свеобухватност у раду – настојање обавештајних служби да обавештајно обухвате сва подручја живота и рада других држава, без обзира на тренутне и текуће обавештајне потребе. Као принцип примењује се, како на циљеве обавештајног интереса, тако и на простор који се обавештајно обрађује и истражује. Применом овог принципа настоји се да се прикупе комплексни подаци о стању, положају и приликама у другим државама.

Непрекидност и интензитет деловања. Док се континуитет рада одржава непрекидно, у погледу интензитета деловања може долазити до промена, што зависи од одно-

СВЕ НУЖНИЈА САРАДЊА

Као поступак прибављања обавештајних информација у оквиру метода обавештајне активности, метод сарадње се реализује путем билатералних или мултилатералних уговора и споразума на највишем државном нивоу, или путем међусобних договора између обавештајних служби, уз сагласност влада њихових држава. Ради се, дакле, о поступку прикупљања обавештајних информација који се заснива на међудржавним уговорима. Овај метод подразумева сарадњу једне обавештајне службе са другом, или више других обавештајних служби страних држава. Тај вид сарадње је присутан код војно-политичких савеза, блокова, пактова, а у условима глобализма попримио је веома значајне разmere, с обзиром на регионалне, међународне и глобалне интеграције.

Угроженост савременог света тероризмом шири круг земаља које у циљу своје ефикасне заштите прибегавају све већој сарадњи у овој области. У условима глобализма, имајући у виду промену природе претњи безбедности и њихову универзализацију, на плану сарадње обавештајних служби ситуација се битно мења.

са између појединих држава и стања у којима се налазе, јер се обавештајна делатност спроводи стално, без обзира на то да ли се држава налази у рату или миру, или у ванредној ситуацији.

Циљ оправдава средство – принцип који се примењује у већини савремених обавештајних служби. Како би постигле одређене циљеве, савремене обавештајне службе не презају ни од најгрубљих поступака уцењивања грађана других држава, инсценирања ратних ситуација, па и судских процеса, насилних повреда туђих територија, убиства, киднаповања, па све до провоцирања оружаних интервенција.

НЕОПХОДНА ТАЈНОСТ У РАДУ

Савремене обавештајне службе дају значајан допринос заштити националне безбедности, односно друштва и државе у целини. Због тога се мора уважити и тежња самих служби да, у реализацији законом дефинисаних послова и задатака, штите сопствене изворе и методе рада од страних обавештајних служби, али и од могућих злоупотреба или погрешног тумачења. Предмет њихове заштите су и коначни резултати обавештајног рада – обавештајна сазнања која могу „процурети” у јавност због нестручног руковања у самој обавештајној служби, али и непажње политичких институција којима се уступају на даље коришћење. Због тога је важно успоставити одговарајући баланс између захтева за пуном јавношћу рада и неопходности заштите обавештајних структура, метода и коначних резултата њиховог рада.

Инфилтрација и агресивност у извршавању задатака јесте принцип који карактерише савремене обавештајне службе оних држава које имају претензије према другим државама, где непрекидно настоје да се инфилтрирају у сам обавештајно-безбедносни систем и обезбеде позиције у свим осталим политичким, војним, привредним, научним, културним и другим средствима тога друштва. Применом овог принципа тежи се масовној инфилтрацији, кад год је то могуће, из чега проистиче и велика агресивност у извршавању задатака, често и уз свесно жртвовање оних које савремене обавештајне службе убацују. Као такве, оне ве-ома дрско и енергично продире у институције других земаља, посебно потенцијалних противника, и доносе значајне одлуке како би се избегло пасивно ишчекивање догађаја.

Објективност, веродостојност и провера представљају принцип који од савремених обавештајних служби захтева да прикупљају што веродостојније податке и да крајње објективно прикажу ситуацију и стање за које постоји обавештајни интерес. Недозвољене су једностраност и пристрасност у обавештајном раду јер могу довести до погрешних процена и неадекватних одлука. Примена овог принципа зависи, између осталог, и од особина појединца који не морају, а често и не могу, бити објективни јер лично и субјективно гледају на одређена питања. Да би савремене обавештајне службе спровеле ове принципе, настоје да сваки прикупљени податак провере. Обично се податак сматра веродостојним ако је потврђен најмање из три извора.

Правовременост у раду је стални принцип обавештајног рада, који захтева од савремених обавештајних служби да на време прикупе потребне податке. То је уједно и проблем који се потенцира нарочито у ратним условима или условима ванредног стања. Сваки податак добијен са закашњењем губи своју вредност. Подаци су вредни ако су правовремено достављени кориснику.

Оригиналност у поступцима – принцип који одређује да савремене обавештајне службе у свакој ситуацији настоје да пронађу што оригиналнија решења. У обавештајној пракси свако шаблонско понављање поступка у суштини пружа шансу супротној страни да на време осујети обавештајну акцију која се изводи или намерава да се изведе. Због тога савремене обавештајне службе сваку значајнију и захтевнију активност детаљно припремају, ни ситнице се не препуштају случају и не дозвољава се импровизација.

Тајност рада – савремене обавештајне службе у највећој тајности чувају своје оперативне поступке. Један обавештајни податак има обавештајну вредност само уколико страна на коју се односи не зна да га супротна страна поседује. Због тога се савремене обавештајне службе, поред мера безбедности, редовно служе обманом и дезинформацијама супротне стране, чиме доприносе и већем степену тајности свога рада.

Планирање задатака – принцип који претпоставља да се обавештајни задаци планирају на основу одлука, наређења или заповести надлежних државних органа. Планирање се врши на основу процене обавештајне ситуације. Планирању подлежу задаци које треба реализовати и метод поступања оних који се ангажују у извршавању поједи-

них задатака. У сложеним ситуацијама планом се предвиђа сваки могући поступак и, у начелу, нису дозвољени самоиницијативни поступци, уколико унапред нису планирани.

Градирање, разврставање задатака – према значају и карактеру. Градирање задатака засновано је на стратегијским, оперативним и тактичким, по једној, и на политичким, војним, економским и другим задацима, по другој основи. Градирање је услов аналитичког поступка, чиме се истовремено омогућава лакше и брже схватање задатака и утврђивање тежишта рада.

Централизација рада и руковођења – услов и нужност за успешно руковођење сложеним обавештајним системом и економичност снага и средстава. Савремене обавештајне службе централизоване раде и руководе обавештајним органима, јер то захтева већина послова у њиховом раду, с тим што је код неких служби централизација више заступљена, а код других мање, што зависи од самог карактера државне управе дотичне државе. Централизација је нужност која извире из природе обавештајног рада, с тим што у одређеним ситуацијама може и да смета, нарочито код војнообавештајних служби у ратним условима. Због тога, принцип централизације, иако је нужен, није увек и свуда до краја оптимално примењив.

Релативна самосталност у деловању – примењује се у деловању одређених савремених обавештајних служби и органа чија улога и намена захтевају такав статус. Свака ресорна обавештајна служба релативно је самостална у свом раду. У оквиру војнообавештајних служби, сви обавештајни органи у саставу команди такође су релативно са-

мостални. То намеће природа њихових задатака, јер се за потребе неке јединице обавештајно ради и на основу одлуке команданта те јединице, а не само на основу задатака вишег обавештајног органа.

Специјализација у раду – наметнута због свеобухватности у раду савремених обавештајних служби подразумева строгу поделу рада. Истовремено, обавештајно праћење и истраживање великог броја питања стручног карактера захтева уже стручни прилаз појединим проблемима. Зато се принцип специјализације примењује у раду свих делова савремених обавештајних служби, како би се за најкраће време добили максимално квалификовани резултати.

Тимски рад – настао је због потребе специјализације у раду савремених обавештајних служби. Тиме је створена могућност да се за краће време без већег ризика стручно реше многа обавештајна питања.

Организација

С обзиром на принципе у организацији савремених обавештајних служби, може се закључити да је организациони аспект изузетно важан јер полази од успешног функционисања ових специфичних организација. Самим тим, савремене обавештајне службе имају веома сложену унутрашњу организацију. Она зависи од места у државном апарату, обима овлашћења, надлежности, као и положаја у датом обавештајно-безбедносном систему. У оквиру обавештајно-безбедносног система обавештајна служба је веза-

на за врхунско политичко тело. Савремене обавештајне службе имају сличне организационе структуре, како по хоризонталном, тако и по вертикалном принципу организовања.

Организација обавештајних активности које реализују савремене обавештајне службе не може се замислити без поштовања одређених принципа. У њих спадају свеобухватност у раду, непрекидност и интензитет деловања, концентрација обавештајног и контраобавештајног рада. Међутим, најважнији су:

- законитост рада, којом се обезбеђује да савремене обавештајне службе заиста буду у функцији реализације политичке воље носиоца политичке власти, односно у функцији реализације успостављеног система националне безбедности и виталних интереса државе. На овом принципу посебно инсистирају носиоци политичке власти, јер у пракси све више јачају положај и улога савремених обавештајних служби у друштву, тј. уплитање служби у читав процес доношења политичких, односно спољнополитичких одлука, чиме службе постају одлучујући фактор унутар самог друштва. Самим тим, неопходно је нагласити да је контрола законитости рада савремених обавештајних служби у било којој држави веома осетљиво питање;

- разграничење надлежности, којим се обезбеђује рационално коришћење свих кадровских, материјалних и техничких потенцијала, односно ефикасно коришћење снага и средстава савремених обавештајних служби. Овај принцип сврсисходно рашчлањује укупну активност самог безбедносно-обавештајног система и врши поделу послова. Условила га је и специјализација и професионализација одређених сегмената самог система. Као такав спречава појаву сукоба надлежности између различитих сегмената система, али и сукоба надлежности између појединих организационих целина унутар појединих обавештајних служби;

- координација, којом се постиже целисходно, систематско, еластично и стабилно повезивање свих делова система у складну целину. То је утицало да се у модерним државама формирају посебни органи (тела) консултативно-политичког и саветодавно-надзорног карактера који имају задатак да планирају, руководе, усмеравају и надзиру све обавештајне активности које спроводе чланове обавештајно-безбедносног система једне државе.

Чланови таквих органа су представници највише политичке власти одређене државе;

– интеграција резултата, којом се одређује да свака обавештајна организација, у својој хоризонталној организационој структури, треба да има посебну целину која представља место где се концентришу сви обавештајни подаци, који се даље по устаљеној процедури обрађују и анализирају за потребе носиоца политичке власти и дистрибуирају према устаљеном распореду и потребама. Доследним уважавањем овог принципа обезбеђује се максимална заштита свих обавештајних сазнања и спречава њихова евентуална злоупотреба, не само у оперативном смислу (од стране појединих делова службе) него и у политичком;

– одговарајући распоред снага, који подразумева правилно усмеравање обавештајних потенцијала у односу на специфичност појединих задатака које савременим обавештајним службама дају крајњи корисници обавештајних сазнања. Поштовање овог принципа условљено је потребама носилаца политичке власти, питањем које виталне интересе држава или други одговарајући ентитет настоји да реализује на унутрашњем и спољном плану. На који начин ће се практично применити овај принцип организовања савремених обавештајних служби зависи од утврђених националних и других интереса државе;

– принцип јединствене технологије рада, који захтева поштовање одређених фаза у реализацији обавештајних задатака, као што су: планирање активности, прикупљање обавештајних информација, њихово анализирање, заштита, дистрибуција свим унапред утврђеним корисницима.

По хоризонталном нивоу организовања, савремене обавештајне службе врше поделу свих обавештајних и других послова на проблемске (линијске) целине, као што су сектори, дирекције, одељења, управе и сл. Такве основне организационе целине негде имају и бројчани назив (II управа, IV сектор), а негде описни (Директорат за обавештајни рад, Дирекција за тајне операције и сл.). Проблемске целине се у одређеној мери комбинују са територијалним принципом и по неком правилу деле на одговарајуће потцелине по линијском принципу. Организационом структуром на хоризонталном нивоу испуњавају се сви захтеви које постављају основни видови делатности савремених обавештајних служби.

Организациону структуру савремених обавештајних служби по вертикалном нивоу, без обзира на мање или веће разлике, чине централа обавештајне службе, центар обавештајне службе, потцентар обавештајне службе, пункт обавештајне службе (обавештајни пункт) и деташован (уграђен) обавештајац.

Оваква организацијска структура није коначна, јер на њу у сваком конкретном случају утичу реалне потребе саме обавештајне службе и објективна оперативна ситуација. Полазећи од тога, тежи се организацији која може оптимално да одговори свим обавештајним и другим захтевима. Такође, поменути организацијску структуру треба посматрати као службу у ужем смислу те речи, јер савремене обавештајне службе у свом раду користе услуге и резултате рада многобројних установа којима обавештајна делатност није примарна функција.

Хоризонталне и вертикалне нивое организације савремених обавештајних служби потребно је посматрати у њиховом јединству, јер се стално преплићу и међусобно прожимају. Такође, треба имати у виду да од начелне организацијске структуре обавештајне службе у конкретним случајевима има значајних одступања. До тих одступања долази због задовољавања основних потреба рада по територијалном принципу, тежње ка рационалности и ефикасности у раду, поштовања традиције итд.

Без обзира на тенденцију ширења савремених обавештајних служби, глобално гледано, свака има два основна дела – руководећи и оперативни. У руководећи део улазе руководећи и управни органи, а у оперативни извршни органи и агентура. Главни руководећи орган се налази на челу обавештајне службе (главна управа, генерална дирекција, агенција и сл.), којом руководи директор или начелник, ранга министра или генерала. Начелник управе може имати једног до два заменика и више помоћника, који су истовремено руководиоци појединих сектора. У оквиру главног руководећег органа, постоје сектори као организацијске целине, од којих се сваки бави ужим делом послова од интереса за обавештајну службу. Секторе сачињавају рефера-

*Министарство државне
безбедности НР Кине*

ти за одређене географске целине, тј. за једну или више земаља које се обавештајно прате или истражују. Поред сектора, који се баве непосредним оперативним истраживањем, постоје и оперативни органи, органи за планирање, аналитику, материјално-финансијски, кадровски и органи за специјалне задатке.

Оперативни органи су намењени да централизовано организују и руководе оперативним радом у вези са свим питањима обавештајног интереса у земљи и иностранству. Као такви, организују обавештајне акције и продоре, формирају и организују обавештајне центре, потцентре и пунктове у иностранству и на сопственој територији.

Извршни органи су непосредни тајни извршиоци обавештајних задатака, а то су обавештајни центар, обавештајни потцентар, обавештајни пункт и оперативац.

Агентура је специфичан део организације обавештајних служби. Агенти, у начелу, представљају држављани одређене земље интересовања према којој се обавештајно делује, а који се налазе на таквим положајима да су у могућности да извршавају постављене задатке и долазе до обавештајних информација. Агентура је намењена за прикупљање тајних података о стању и приликама у другим др-

жавама. Њу стварају оперативци – обавештајци, од грађана других држава, грађана без држављанства до грађана сопствене државе. У начелу, агентура може бити „активна” и „конзервирана”. Активна делује у миру и у рату, док се конзервирана агентура активира само у случају потребе (начелно у рату). Ниједна држава не дозвољава да се међу њеним грађанима и на њеној територији ствара агентура. Свака држава се штити законским мерама и против агената се прописују најстроже казне у кривичном законодавству. Мада се у савременим условима многи обавештајни задаци могу решити коришћењем и применом техничких средстава, улога агентуре је ипак веома значајна и неопходна за рад сваке савремене обавештајне службе.

Генерално гледано, организацијску структуру савремених обавештајних служби чине: руководећи део (централа), део за операције (обавештајни центар, обавештајни потцентар, обавештајни пункт и оперативац), део за аналитику, део за подршку, део за везу, део за документацију.

Руководећи део (централа) савремене обавештајне службе представља врх пирамиде обавештајне организације из које крећу захтеви и сливају се сазнања која служба прикупи у току своје активности. Од умешности његовог функционисања зависи рад свих осталих делова службе. Обавештајном службом руководи директор или начелник, који је у свакодневном контакту са највишим органима политичке власти и представља службу у телима која руководе целокупним обавештајно-безбедносним системом државе. Руководиоцу обавештајне службе у раду помажу заменици или помоћници за поједине области рада, који су, такође, чланови руководећег дела. Чланови руководећег дела могу бити и специјални саветници за поједине области обавештајног деловања.

Руководећи део може имати различите називе: комитет, начелство, колегијум, дирекција, агенција, директорат и сл. Поставља га највиши инокосни или колегијални политички орган државе. За свој рад, за правилно и ефикасно извршавање свих послова и задатака из области обавештајног рада, руководећи део сваке обавештајне службе одговоран је носиоцима политичке власти. Сваки руководећи део обавештајних служби у свом саставу има више организацијских елемената који имају различите називе, као што су: уред, биро, сектор, одсек, одељење, управа (баве се ужим делом послова од интереса за службу).

У складу са смерницама највиших органа политичке власти, руководећи део:

- планира и реализује програм свих обавештајних активности;
- одређује методе, снаге и средства која ће користити у извршењу постављених обавештајних задатака;
- надгледа и контролише рад осталих делова обавештајне службе;
- обједињава резултате обавештајних истраживања, верификује их и презентује крајњим корисницима и
- учествује у процесу њихове артикулације и доношењу политичких одлука.

Врх сваке обавештајне службе обично учествује у доношењу политичких одлука, у оној фази у којој се врши

обавештавање политичких чинилаца и дефинише тренутна политичка ситуација, како на унутрашњем, тако и на спољном плану, мада у пракси нису ретки случајеви да врх обавештајне службе директно утиче и на коначно доношење политичких одлука у остваривању политичких циљева.

Део за операције непосредно врши планирање и праћење реализације обавештајног истраживања, пружање стручне помоћи и вођење обавештајних центара, потцентра итд. У одлучујућим обавештајним акцијама непосредно учествује и предводи их. Оперативни органи централизовано организују оперативни рад и руководе њим, организују обавештајне центре, потцентре, пунктове и деташоване оперативце – обавештајце у земљи и у иностранству. С обзиром на задатке и овлашћења која има, састављен је од најискуснијих и најквалитетнијих кадрова, врхунски оспособљених у стручном и ораганизацијском смислу. У оквиру дела за операције постоји даља унутрашња прерасподела задатака, и то на регионалном, проблемском и комбинованом основу. Регионални основ подразумева расподелу послова и задатака по географско-територијалном принципу, где ужи организацијски делови делују на мањем географском простору. Проблемски основ подразумева расподелу задатака по критеријуму разликовања делатности (обавештајна, контраобавештајна). Комбиновани систем подразумева ужу специјализацију за послове у одређеној врсти делатности на одређеном географском подручју. Извршни део операција представља непосредне извршиоце обавештајних задатака, а то су: обавештајни центар, обавештајни потцентар, обавештајни пункт и оперативац – обавештајац.

Обавештајни центар непосредно организује и прикупља одређене обавештајне податке. Обавештајно треба да обухвати и перманентно истражи одређени регион по питањима од обавештајног интереса, али и да изводи друге акције из делокруга рада обавештајне службе. Уз непосредну примену обавештајних поступака, метода и средстава, основна функција обавештајног центра јесте стварање сталних извора података према циљевима (објектима и просторима) који су предмет обавештајног интересовања и истраживања. Службе формирају своје обавештајне центре зависно од природе обавештајних задатака и њихове сложености, тако да се центар лоцира у земљи или иностранству, на местима која се налазе на стратегијским или оперативним правцима са којих је могуће ефикасно и у тајности реализовати све постављене обавештајне задатке. Уколико се обавештајни центар формира у иностранству, представља тајни део организације, а то се вишеструко камуфира и тешко открива. Обично се у пракси центар уграђује у дипломатска представништва, представништва разних фирми или агенција, чак и код власника појединих привредних објеката. На територији сопствене државе локације обавештајних центара обично су у близини границе са суседним државама, уколико је она предмет обавештајног интересовања. Такође, локацијски могу бити и на територији треће државе уз легендирање као у поменутом случају, када је у питању територија стране државе. У погледу хоризонталне организације, обавештајни центар има функције као и цен-

трала обавештајне службе, али је на нижем нивоу и мањег обима. Као и централа, има своју унутрашњу организациону структуру, а његови делови могу бити организовани као одељења, одсеци, реферати, групе обавештајаца и сл.

Савремене обавештајне службе великих држава формирају центре за велика подручја – регионе, у оквиру континента, потконтинента, док обавештајне службе средњих и малих држава организују обавештајне центре за рад према суседним земљама, или изузетно, за рад према ширим подручјима. За сваку службу карактеристично је настојање да један исти центар истоветно делује у мирнодопским и кризним условима.

Обавештајни потцентар је саставни део обавештајног центра и обавештајно треба да обухвати мањи простор или само један правац. Као део службе, по вертикалном принципу може бити непосредно потчињен обавештајном центру (као његов саставни део), или непосредно централи обавештајне службе. Потцентар сачињавају мање групе оперативаца сличног састава као и центар, с тим што се јачина групе оперативаца одређује према обиму проблематике коју је потребно обрађивати. Оперативци се ангажују на организацији агентурних мрежа које користе као сталне или повремене изворе обавештајних података. Предмет интересовања оперативног кадра обавештајног потцентра ужи је од предмета интересовања обавештајног центра. Лоцирање обавештајног потцентра може бити ван седишта обавештајног центра или у самом центру. Такође, потцентри се могу локацијски камуфлирати (ДКП, филијале мултинационалних компанија и сл.).

Зграда ЦИА

Обавештајни пункт представља најнижи колективни организациони ниво обавештајне службе и строго је наменски. Чини га привремено издвојена група оперативаца чија је активност усмерена на реализацију конкретnog обавештајног задатка према одређеној проблематици (линији рада) и конкретnoj територији. Кадар обавештајног пункта чини веома мала група оперативаца (два до пет). Бира их оснивач пункта из сопствених организацијских целина. Пункт се формира на основу потреба центра или потцентра обавештајне службе и делује на основу упутстава свог оснивача. Изузетно, рад обавештајног пункта може бити усмеравањ директно из централе. Пункт постоји и делује привремено до окончања конкретnog обавештајног истраживања, дубоко камуфлиран на територији сопствене државе или стране државе (мање ДК мисије, новинска представништва и сл.). По завршетку обавештајног истраживања, односно реализације конкретnog задатка, пункт у начелу престаје да ради и гаси се, мада у пракси постоје и изузеци.

„Уграђени” оперативац – обавештајац је легендирани (камуфлирани) припадник оперативног састава обавештајног центра или централе обавештајне службе који је убачен у неку необавештајну институцију у сопственој држави или у иностранству. Једини услов за његову локацију јесте да је смештен (деташован) на место са којег има најповољније услове да реализује најтеже и најсложеније задатке у оквиру обавештајних истраживања. По неком правилу, он извршава специјализоване задатке у оквиру класичног обавештајног рада. Ангажује се на задацима изучавања лица с циљем стварања појединачних агентурних упоришта или

једне агентурне мреже, одржавања везе са агентуром, истраживања конкретnog обавештајног проблема, прикупљања најсуптилнијих обавештајних података и сл. Зависно од природе и конкретnog задатка, уграђивање оперативца може да се врши и у институције сопствене државе или оне стране државе према којој се обавештајно делује.

Део за аналитику представља део централе обавештајне службе у који се сливају сви прикупљени подаци дела за операције. У аналитичком делу врши се обрада, селекција и анализа прикупљених података, и израђују обавештајна документа која се преко руководећег дела обавештајних служби презентују крајњим корисницима. Приспели подаци се аналитичким методама из скупа бројних чињеница уопштавају, уклапају у посебне целине, студије, пресеке, осврте и сл.

Аналитичка обрада и посматрање прикупљених података врши се у три правца:

- израда текућих дневних или ситуационих извештаја (обавештајни извештаји о појединачним обавештајним акцијама и проблемима), проблемских информација, билтена, обавештајних процена и сложенијих обавештајних докумената;
- уочавање и анализа пропуста, слабости, али и позитивних искустава (сопствених и противничких) и давање предлога и сугестија како би се недостаци анулирали у даљем раду;
- дефинисање нових захтева према организаторима и извршиоцима обавештајних истраживања за допунским подацима или накнадном провером прикупљених података.

Организација сваке савремене обавештајне службе незамислива је без постојања аналитичког дела унутар централе службе. Он представља мозак целе организације, место где се ствара финални обавештајни производ и где се осмишљавају и предлажу даље активности и правци деловања обавештајне службе.

Део за подршку реализује кадровску, финансијску, техничку и логистичку подршку неопходну за ефикасно из-

вршавање свих функција и задатака једне савремене обавештајне службе. Планира, организује и координира активности из области управљања људским, материјалним и финансијским ресурсима и врши едукацију кадрова у обавештајној делатности за потребе службе. Део за технику бави се планирањем и реализацијом потреба примене техничких средстава неопходних у процесу обавештајног рада. Такође, овај део службе се стара о пројектовању, изради и примени опреме и техничких средстава за текуће и посебне обавештајне акције. Део за кадровске послове планира кадровске потребе, врши одабир, проверу и оцењивање стручних и интелектуалних потенцијала кадра за све професионалне структуре обавештајне службе. Поред тога, овај део службе одговоран је за планирање и извођење стручног и професионалног оспособљавања кадрова током њиховог активног рада, распоређивање на одговарајућа радна места, праћење и оцењивање квалитета њиховог рада и напредовање у служби, стимулисање квалитетних кадрова и предузимање дисциплинских мера због непрофесионалног и лошег рада, стварање оптималних услова за извршење свих типова задатака. Овом организацијском

делу службе обично су подређене разне специјалистичко-образовне установе у којима се, према утврђеном плану и програму, изводе разни нивои обуке, усавршавања и специјалистичка едукација кадрова за поједине области обавештајног рада припадника обавештајне службе.

У већини савремених обавештајних служби постоји и организацијски део за документацију који извршава задатке прикупљања, архивирања, заштите и чувања свих врста података које обавештајна служба прикупља у свом дугогодишњем раду. Сви подаци се сређују и обрађују по јединственом и унапред утврђеном систему и поступку. Поред тога, овај део службе одређује режим и начин коришћења архивираних докумената, као и субјекте који их могу користити. Уколико архивирани материјали и документи имају тренутну оперативну вредност, њих искључиво користе оперативни органи или овлашћена службена лица. Када је реч о подацима који имају важност за историјат службе или историјат саме државе, одређује и утврђује временску дистанцу када документа без посебног режима заштите могу да се користе слободно од стране ширег круга субјеката. Успостављеним режимом обезбеђује се и тајност метода које се примењују у појединим активностима обавештајне службе, као и заштита извора обавештајних података.

Део за послове везе има обавезу и стални задатак да се брине о функционисању система веза унутар службе, да обезбеђује унутрашњу везу и везу обавештајне службе са сталним извором података, другим службама унутар система и везу са органима државне управе који са службом одржавају свакодневну или повремену комуникацију. Најзначајније питање јесте обезбеђивање заштите свих порука (телеграма) које се системом веза преносе унутар обавештајне службе и на екстерном плану. Како би се постигла максимална тајност садржине порука, део за послове везе користи најсавременије шифарске и кодне системе.

Треба напоменути и да у већини савремених обавештајних служби постоје и мањи организацијски делови за безбедност, сарадњу, унутрашњу контролу, планирање, спровођење специјалних операција и др.

Форме рада

Анализа различитих приступа у домаћој и иностраној обавештајној теорији који се односе на поделу укупне активности обавештајних служби, као и класификације извора обавештајних информација и метода обавештајне активности, показује да у већини случајева недостаје неопходна дистинкција између садржаја рада обавештајне службе, метода којима се ти садржаји спроводе и извора обавештајних сазнања. Обавештајна делатност је главна садржина рада и резултат примарне функције обавештајне службе, а спроводи се применом специфичних обавештајних метода и поступака, као и научних метода. Најправилнија подела укупних активности обавештајних служби је на обавештајне активности у правом смислу речи и субверзивне садржаје рада (тајне акције). Поступке којима се реализују обавештајна и необавештајна (субверзивна) дејства – тајне акције треба схватити као комплекс организованих активности, мера и поступака на идеоло-

шко-политичком, психолошко-пропагандном и економском, а изузетно и на војном плану, које обавештајне службе предузимају као фактори примене силе у међународним односима.

Према начину рада и спољним манифестацијама, основна подела форми и метода рада била би на легалне и илегалне. У пракси су чести случајеви у којима се приликом ангажовања лица на обавештајним задацима комбинују елементи легалног и илегалног деловања. Међутим, у свим начинима и облицима остваривања, суштина (садржај) обавештајног рада је увек тајан и санкционисан функцијом прикупљања обавештајних података.

Легалне форме обавештајног рада представљају скуп званичних и друштвених активности у одређеним срединама којима се обезбеђују услови за потпуно развијање међуљудских, појединачних и групних сусрета и других облика односа и ангажовања ради прикупљања обавештајних података. Служе не само за прикупљање обавештајних података него и за покриће илегалног рада у земљама где се оне примењују. Примена легалних форми обавештајног рада према некој земљи зависи од више чинилаца, а првенствено од развијености унутрашњег политичког и државног система и пријатељства у међународним односима.

Принципијелна спољна политика неке државе и политика немешања у унутрашње послове других земаља делују као константа која условљава, односно одређује обавештајну политику. То упућује на коришћење, пре свега, легалних форми рада. Уколико се понегде, изузетно, примењују и илегалне форме рада, мора се строго водити рачуна да се тиме не компромитује спољна политика и међународни престиж одређене државе.

Стање међудржавних односа битно утиче на форме обавештајног рада. Што је стање односа боље, коришћење илегалних форми обавештајног рада је мање, а легалних веће. Погоршавањем односа умањују се могућности легалног рада, па се и уз већи степен ризика дозвољава коришћење илегалних форми.

Степен обавештајног интересовања такође утиче на избор и примену форми и метода рада. Према пријатељ-

ским и другим земљама и њиховим оружаним снагама, које не представљају потенцијалне противнике, степен обавештајног интересовања је мањи, као и потребе покривања објеката одговарајућим оперативним (агентурним) везама. У тим земљама могућности добијања података легалним путем су релативно веће, тако да, по правилу, легалне форме рада представљају основни начин обавештајне активности. Према земљама и оружаним снагама потенцијалних противника, обавештајни задаци, а тиме и потреба покривања објеката и просторија одговарајућим оперативним (агентурним) везама је већа, па се у њима користе и илегалне форме обавештајног рада.

Обавештајна ситуација, а нарочито услови у којима се одвија обавештајни рад (безбедносни прописи, контраобавештајни режим, обичаји, менталитет, навике, друштвене норме итд.), повећавају или ограничавају могућности коришћења легалних форми рада, а тиме и потребу и могућности примене илегалних форми рада, уз већи или мањи ризик.

Мирнодопски услови омогућавају већу примену легалних форми рада, а кризна ситуација и непосредна ратна опасност их знатно умањују. Ратни услови намећу потребу за коришћењем свих расположивих могућности метода и форми у обавештајном раду према противнику. У тим условима ризици у погледу политичке компромитације се не уважавају, а остаје само безбедносни ризик за личности које се обавештајно ангажују. Општа карактеристика јесте да се обавештајни органи у земљи и иностранству у мирнодопском периоду максимално користе легалним формама рада у прикупљању обавештајних података и ради стварања тајних извора. Легалне форме обавештајног рада у основи се одвијају у званичним и друштвеним облицима легалне активности.

Званични облици легалне активности обухватају: посете надлежним старешинама оружаних снага и другим званичним личностима земље пријема, учешће у посетама делегација и радних група, појединачне или колективне обиласке јединица и установа оружаних снага и војнопривредних и других институција, присуство на вежбама, ма-

неврима и војним свечаностима, службену преписку, разна тражења (података, материјала, правила и др.), размене искустава и друге облике контаката и званичних односа, праћење средстава јавног информисања (штампа, часописи, књиге, радио, ТВ, јавне трибине, војна штампа и публикације јавног или интерног карактера) и др.

Друштвени облици легалне активности могу бити званичног или незваничног карактера. Проистичу из представничког статуса дипломатско-конзуларних, привредних и других представника у иностранству – протоколарних обавеза и делегација, радних група, посматрача пословних, културних и других контаката и ангажовања. У реализацији ових могућности у пракси се најчешће користе приједи, коктели, разни обеди, излети, чланство у клубовима и удружењима, културне и спортске приредбе, лов, риболов, спорт, разни хобији, пословни аранжмани и сл.

Општа карактеристика легалног начина прикупљања обавештајних података јесте да најчешће све остаје у оквиру или на нивоу онога што је „дозвољено” или „сме да се каже”. Постоје и велике могућности да се пласирају дезинформације. Због тога се ни у једном тренутку не треба ослонити искључиво на легалне форме рада. Он мора бити

у функцији стварања услова за илегални рад, односно стварања тајних извора обавештајних података (сарадника) у објектима и на правцима одакле прети највећа опасност од потенцијалног противника.

Илегалне форме рада представљају скуп разноврсних обавештајних активности, мера и поступака обавештајних органа у земљи и иностранству који се изводе тајно, ради прикупљања обавештајних података и материјала неопходних за обавештајно обезбеђење једне државе и квалитетно доношење политичких одлука. Илегалним формама рада стварају се тајни извори обавештајних података (сарадници и друге категорије обавештајних (агентурних) веза) који чине основу за успешну обавештајну активност у периоду мира, кризним ситуацијама, периоду непосредне ратне опасности и у рату.

Осим правовременог стварања мреже сарадника – агената и других категорија тајних извора обавештајних података у миру и организовања везе са њима, обавештајне активности за организовање илегалног рада су и избор и припрема група и појединаца за илегално убацивање на страну територију и стварање обавештајних база за боравак и ослонац (за обавештајну активност на страниј тери-

торији) убачених група и појединаца. Како је реч о недо-звољеној обавештајној активности у страним земљама, та-кав начин рада захтева строго прецизирање одговорности и примену максималних мера безбедности и чувања тајно-сти рада обавештајних органа и њихових оперативних (агентурних) веза ради спречавања компромитовања и по-влачења законских санкција. Одговарајуће мере тајности у раду предузимају и обавештајни органи у земљи, како ор-гани страних служби безбедности не би открили садржај рада и оперативне (агентурне) везе.

Пре планирања и реализације прикупљања обавештај-них информација, обавештајне службе врше свестрану ана-лизу обавештајних потреба и захтева које су утврдили и упутили политички одлучиоци, и опредељују се за оне ме-тоде, односно прикупљачке дисциплине/поступке, који у свом исходу гарантују обавештајне информације које одли-кује висок ниво тачности, свеобухватност и провереност.

Савремене обавештајне службе правилним избором метода који ће се користити у истраживању интересан-них објеката, унапред усмеравају своју активност у тачно одређеном правцу, чиме испуњавају услове да њихови крај-њи резултати (завршне обавештајне студије) буду употре-бљиве у процесу доношења политичких одлука. Правилан избор метода најчешће је пресудан за квалитет сваког оба-вештајног рада и његов коначни резултат.

Методе у раду савремених обавештајних служби

Најправилнија подела укупне активности савремених обавештајних служби је на *обавештајну активност*, која се реализује применом специфичних обавештајних метода и поступака, као и научних метода, и *необавештајну ак-тивност* (*субверзивни садржаји – тајне акције*). Сходно томе, начини помоћу којих савремене обавештајне службе спроводе обавештајне и тајне субверзивне активности мо-гу се класификовати, у најопштијем смислу, на методе оба-вештајне активности и специфичне поступке, односно ме-ре и активности којима се реализују тајне акције.

У методе обавештајне активности (прикупљања и об-раде обавештајних информација) убрајају се:

- методи прикупљања сирових обавештајних инфор-мација, у које спадају: агентурни метод, технички метод (у ширем и ужем смислу), иследни метод, метод сарад-ње и поједини научни методи и методски поступци (анализа садржаја и др.) и
- научни метод и методски поступци који се користе у обради обавештајних информација.

Агентурни метод представља илегални начин прику-пљања података и подразумева коришћење тајних сарад-ника обавештајне службе за упознавање стања, могућно-сти и намера противника. Такође, агентурни метод (*clandestine collection by agents*) представља основну прикупљачку дисциплину у оквиру ширег метода прикупљања обаве-штајних информација помоћу људских извора – HUMINT. С обзиром на то да се ради о тајном и нелегалном методу прикупљања обавештајних података (посебно из угла др-

жаве према којој се он примењује), савремене обавештајне службе настоје на све начине да прикрију његову примену. То је један од најефикаснијих метода рада свих савремених обавештајних служби. Заснива се на раду посебно селекто-ваних и припремљених агената који се по плану обавештај-не службе усмеравају према одређеним организацијама или уграђују у њихову структуру тако да могу да остваре увид у целокупну делатност.

Битно обележје овог метода је тајност долажења до посебно заштићених података противника. То подразуме-ва прикупљање првенствено тајних података преко агената у структурама противника. Карактеристике агентурног ме-тода се, у најкраћем, могу свести на следеће: обавештајна служба настоји да дође до најчуванијих (стратешко-поли-тичких) циљева, подаци се прибављају из структуре про-тивника, извор је човек који по налогу и за рачун другог обавља одређене обавештајне задатке.

Метод готово искључиво примењују савремене обаве-штајне службе. Оне врше избор лица која ће у својству аге-ната прикупљати потребне обавештајне податке, органи-зују и изводе њихову обуку, планирају њихове активности и задатке, врше контролу њиховог рада и анализу података које прикупе, награђују их у складу са постигнутим резул-татима и сл.

Иако захтева велику умешност и темељну припрему агента и услова за његов делотворни рад, овај метод има бројне предности. За разлику од техничких средстава, агент може да открије и предвиди планове и намере, начин дело-вања одређених групација, расположиво оружје, опрему и технологије које поседују, финансијске токове, везе са ра-зним структурама на територији, рањивост организације или инфраструктуре коју она развија или користи, опис под-

земних просторија, склоништа, импровизованих средстава или објеката, време и место одређених активности. Агент може да учествује у провери података добијених другим изворима, да прибавља документа, друге доказе и разноврсни изворни материјал, а у случајевима када је врхунски припремљен и уграђен у структуру организације, може да утиче и на токове делатности у складу са планом обавештајне службе ради стварања услова за што ефикасније откривање и неутралисање одређене претње.

Агент увећава своје могућности – субјективне, учењем, вежбањем и оспособљавањем, и објективне – обезбеђујући што повољнији положај у односу на организацију и приступ подацима значајним за организовање ефикасних мера. Ограничавајући фактори агентурног метода су у вези са његовом заштитом, ризиком од евентуалног откривања и проблемима одржавања везе са обавештајном службом. Посебну сложеност у практичној примени овог метода намеће потреба сталног проверавања података, јер је поузданост агента, за разлику од техничких средстава, недовољно извесна услед његове изложености разним утицајима. Поред тога, поступак уграђивања агента у неку организацију може бити политички веома осетљиво питање.

У класификацији агената уобичајени су термини: општи агент, специјализовани агент, агент резидент, агент везник, агент посредник, замрзнути – конзервирани агент, агент двојник, агент провокатор, који нуди услуге.

Техничка средства

Технички метод представља примену разноврсних техничких средстава која је усмерена на прикупљање обавештајних података од значаја за националну безбедност. У савременој обавештајној пракси уобичајена је подела техничких средстава у ужем и ширем смислу, а критеријуми за овакву поделу заснивају се на обиму њиховог ангажовања и на њиховој усмерености ка конкретном циљу. У ужем смислу, суштина овог метода је у тајном уграђивању техничког средства преко обавештајца или агента ради прикупљања одређених података о противнику.

Тајно уграђивање техничког средства је веома деликатна и тешка операција за сваку обавештајну службу, а у експлоатацији инсталираног техничког средства могуће су две варијанте: када обавештајац или агент користи регистроване податке и када савремена обавештајна служба користи техничка средства независно од обавештајца или агента. У хемијска средства убрајају се средства невидљивог тајног писања и фото-средства тајног дописивања. У оквиру фото-средстава тајног дописивања разликују се два типа: средства фото-смањивања (микрофилмови и микро-тачке) и криптографска средства. Заједничка им је примена разних фотографских материјала и поступака за израду тајних извештаја или скривање обавештајних података. Фото, ТВ и видео-техничка средства се широко користе у

савременим условима. У обавештајним службама развијају се и усавршавају разна средства и уређаји који детектују део видљивог спектра испод прага осетљивости људског ока, или пак ИЦ спектар, који је невидљив за људско око (оно региструје само један мали део оптичког спектра, тзв. видљиви део спектра који се налази између инфрацрвеног – ИЦ и ултравиолетног – УВ спектра).

У последње две деценије извршена је ужа специјализација техничког метода и усвојени су посебни термини за означавање појединих техничких прикупљачких дисциплина. У најширем смислу, технички метод (TECHINT) састоји се из следећих дисциплина: Signals Intelligence (SIGINT), Imagery Intelligence (IMINT) Measurement and Signature Intelligence (MASINT) и Information Technology Intelligence (ITINT), мада се првенствено односи на SIGINT и IMINT.

Метод сарадње представља новији обавештајни метод, под којим се подразумевају разноврсни облици институционализоване сарадње између обавештајних служби које припадају различитим обавештајним системима (заједницама), односно различитим државама. Он се не сме поистовећивати са облицима сарадње између обавештајних служби које припадају истом обавештајном систему, као што је нпр. сарадња између појединих обавештајних служби (нпр. CIA и FBI) унутар обавештајне заједнице САД.

Иследни метод подразумева ислеђивање – испитивање различитих категорија обавештајно интересантних ли-

ца, као што су пребези, страни агенти, емигранти, путници (туристи и сл.) и ратни заробљеници. Обавештајна пракса познаје још неке категорије лица од којих се овим методом могу прибављати значајни обавештајни подаци.

„Обраду“ поменутих категорија лица обавештајне службе реализују по строго утврђеној процедури, која никако нема карактер *ad hoc* активности. Пре свега, овај метод подразумева примену различитих и сложених техника испитивања, под којима се, уопште у науци, подразумева начин прикупљања података преко исказа других субјеката (испитаника), путем вербалног општења са њима употребом „исказа“. Испитивање се комбинује са другим обавештајним методама (агентурним и техничким методама), као и са неким специфичним обавештајним истражним техникама и поступцима (полиграф и др.). Поред тога, потпуна примена овог метода захтева и коришћење других научних метода, посебно методе анализе садржаја.

Најчешћа испитивачка техника иследног метода је интервју, и то претежно индивидуални, под којим се подразумева испитивање путем непосредно усмереног и личног општења испитивача (обавештајног стручњака) и само једног испитаника (пребега). Приликом примене индивидуалног интервјуа, користе се оба специјална облика, где, према првом, „више испитивача у једном временском низу, чија ритмика може да буде правилна или неправилна, временски размаци краћи или дужи, а ситуација испитивања иста или различита, испитује једног испитаника (пребега) о истим садр-

жајима, без промене понашања према испитанику”, а према другом, „више испитивача испитује једног испитаника (пребега) мењајући улоге и понашања према испитанику”.

НАДЗОР И КОНТРОЛА РАДА

Надзор над службама је неопходан да би се спречиле не само афере и политичке непријатности које, као резултат реализованих обавештајних операција, могу угрозити демократске темеље сваког друштва, већ и да би се одржала законита и добра управа овим државним органима, као што је то случај и са другим јавним секторима бирократије

Једно од најзначајнијих питања изучавања организације, делокруга и метода и средстава рада савремених обавештајних служби јесте коме ове установе извршне власти одговарају за свој рад. Наиме, демократски системи захтевају да обавештајне агенције буду одговорне и да делују у складу са законом и да буду предмет унутрашње контроле и спољног надзора. Степен у коме се надзор над радом обавештајних служби остварује варира од државе до државе, али неки општи (универзални) принципи важе за већину њих, посебно за оне у којима владају развијени демократски односи.

Сагледавајући место и улогу обавештајних служби у систему политичке власти, у већини држава су развијени адекватни облици и механизми надзора који обухвата:

- политичку контролу, и то у ужем смислу – контролу од стране извршне власти и у ширем смислу – контролу од стране законодавне власти;
- административну контролу, која подразумева унутрашњи надзор и управљање обавештајним агенцијама, а односи се и на контролу унутрашњих правила и прописа;
- контролу од стране независних државних уснова (судски органи, ревизорске институције, омбудсман) и
- контролу од стране јавности (различити облици и механизми цивилног друштва).

Сви наведени облици надзора обухватају контролу законитости рада савремених обавештајних служби, начина њиховог финансирања и утрошка финансијских и материјалних средстава, сврсисходности (корисности) њиховог рада, а посебно примене специфичних поступака, мера и радњи којима се у одређеним околностима задира у уставом загарантована људска права и слободе. Циљ надзора је и да се на најширем друштвеном плану скине вео тајности са обаве-

штајне активности и успостави нови (партнерски) однос са обавештајним установама.

Надзор над радом обавештајних служби од стране извршне власти пре свега је усмерен на корисност (сврсисходност), односно оцену да ли обавештајне службе испуњавају своју мисију и делују у оквиру дефинисане стратегије националне безбедности и обавештајне стратегије, односно да ли испуњавају своје задатке и функције у односу на потребе и захтеве политичких одлучилаца. Све чешће, овај ниво надзора обухвата и утврђивање законитости рада обавештајних служби и поштовање законских, етичких и моралних норми у примени специфичних средстава и поступака који су основ њиховог оперативног деловања.

Политичка контрола у ширем смислу подразумева активности законодавних органа (парламент, скупштина) у области надзора рада обавештајних служби. Два основна задатка овог нивоа надзора обухватају контролу законитости рада и утрошка финансијских и материјалних средстава, која ови државни органи иначе и одобравају обавештајним службама.

Судска контрола, генерално, има задатак да контролише да ли рад јавних институција делује у складу са законима. У случају обавештајних служби, надзор од стране судских органа представља специфичан, независан, непристрасан и демократски оквир укупног надзора, и фокусиран је на проверу законитости примене посебних мера, радњи и поступака који у одређеним околностима могу довести до кршења законских норми и ограничавања и кршења права и слобода појединаца. Исту функцију у демократским државама имају и заштитник грађана (омбудсман) и различите институције цивилног друштва. Њихова улога посебно долази до изражаја у уочавању незаконитог утицаја политичких странака на рад обавештајних служби.

Ефикасност надзора рада обавештајних служби директно зависи од неколико фактора који су уједно и битна обележја обавештајне активности као такве. Пре свих, ради се о принципу тајности, од кога увелико зависи успешност обавештајних операција. Међутим, обично су захтеви обавештајних агенција, често и доносиоца политичких одлука, да обавештајна сазнања морају остати у строгој тајности неутемељена, јер се тиме покушава избећи неопходна транспарентност рада која је предуслов за опстанак и развој датог демократског друштва.

Посебну пажњу заслужују и специфични методи, средства и поступци, које у складу са законом утврђеним нормама примењују обавештајне службе. Често се дешава да обавештајне службе крше успостављене стандарде и процедуре примене таквих поступака и средстава, посебно у случајевима када су објекти њиховог интересовања појединци.

Следећи изазов за надзор представља чињеница да у многим државама службе имају широка тзв. „дискрециона овлашћења” (полицијска овлашћења), која се најчешће правдају потребама заштите националне безбедности. Примена ових овлашћења често за последицу има кршење људских права и слобода на најширем плану. У пракси су познати различити организациони аспекти надзора савремених обавештајно-безбедносних уснова. ■

ASIA

AFRICA

AUSTRALIA

ОДБРАНА

